

Գլուխ 1

**Մարդու իրավունքների
կրթությունը և
«ԿՈՂՄՆԱՅՈՒՅՑ»-ը.
համառոտ ուղեցույց
կիրարկողների համար**

Բովանդակություն

Գլուխ 1. Մարդու իրավունքների կրթությունը և «ԿՈՂՄԱՑՈՒՅՑ»-ը.	15
համառոտ ուղեցույց կիրարկողների համար	16
Մարդու իրավունքների կրթության հասկացությունը	17
Ի՞նչ է մարդու իրավունքների կրթությունը (ՄԻ կրթություն)	17
ՄԻ կրթության արդյունքները	18
Գիտելիքներ, հմտություններ և վերաբերմունք	19
Համապարփակ մոտեցում	20
ՄԻ կրթություն՝ երիտասարդների մասնակցությամբ	21
Ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթական միջավայր	21
ՄԻ կրթությունը՝ որպես գործողության ելակետ	22
Միջազգային աջակցություն ՄԻ կրթությանը	23
ՄԻ կրթությունը և կրթական մյուս ոլորտները	26
Մարդու իրավունքների աշխարհ	26
Ի՞նչ է նշանակում «մարդու իրավունքների խնդիր»	26
Սույն ձեռնարկում դիտարկվող հարցեր	27
Քաղաքացիության կրթություն	28
Անձնական և սոցիալական կրթություն	28
Համընդհանուր կրթություն	29
Միջնակության կրթություն	29
Զարգացման կրթություն	31
Բնապահպանական կրթություն	31
Խաղաղության կրթություն	31
Իրավագիտական կրթություն	32
«ԿՈՂՄԱՑՈՒՅՑ»-ի կիրառությունը եվրոպայում	33
Ի՞նչ և որտե՞ղ է եվրոպան	33
Գիրք եվրոպայի՞՝ համար	34
Եվրոպական երազանք	36
Երիտասարդական աշխատանքը և ներկայացուցչականությունը	36
Երեխայի իրավունքների մասին համաձայնագիրը	37
Ձեռնարկի ստեղծման գործընթացը	38
Ձեռնարկի կիրառումը տարբեր մշակույթներում և տարբեր լեզուներով	39
Ինչպես օգտվել «ԿՈՂՄԱՑՈՒՅՑ»-ից	41
Ինչպես աշխատել ձեռնարկով	41
Կրթական եղանակները	42
Մարդու իրավունքների կրթության մասին ընդհանուր հարցեր	48
Խորհուրդներ ընթերցողին	49
Խորհուրդներ վարողներին	52
Խմբային աշխատանք	52
Խմբային աշխատանքի եղանակներ	52
Ընդհանուր խորհուրդներ խաղերը վարելու համար	56
Դեպքերի անկանխատեսելի զարգացում	58
Բախումների կարգավորումը խմբում	60
Խմբային աշխատանքի արդյունավետության ապահովման որոշ մեթոդներ ու եղանակներ	60
Բանավիճելու հմտություններ զարգացնելու տեխնիկան և մեթոդները	64
Միասնական որոշում կայացնելու հմտություններ զարգացնելու տեխնիկան և մեթոդները	65
Վերստուգիչ վարժություններ	68

Մարդու իրավունքների կրթության հասկացությունը

Ի՞նչ է մարդու իրավունքների կրթությունը

«... կրթական ծրագրեր և գործունեություն, որն այլ ծրագրերի զուգորդմամբ սևեռված է մարդկային արժանապատվության հավասարության ապահովմանը՝ խթանելով միջմշակութային ուսուցումը, մասնակցությունը և փոքրամասնությունների իրավագործումը»

Եվրոպայի խորհրդի Երիտասարդական ծրագրի մարդու իրավունքների կրթության պաշտոնական սահմանում

Հեռահար նպատակ

Գոյություն ունեն բազմաթիվ սահմանումներ և մոտեցումներ, սակայն մարդու իրավունքների կրթությունը լավագույնս բնորոշվում է նրանով, թե ինչ նպատակներ է ծրագրում իրականացնել: Այդ ծրագրերի վերջնականատակն այնպիսի մշակութային միջավայրի ստեղծումն է, ուր մարդու իրավունքները գիտակցված և պաշտպանված են: Այսպիսով՝ մարդկանց հետ աշխատող յուրաքանչյուր ոք կարող է ընդգրկված համարվել մարդու իրավունքների կրթության մեջ, եթե հետամուտ է այդ նպատակին և քայլեր է ձեռնարկում հասնելու դրան՝ անկախ այն բանից, թե ինչպես և որտեղ է դա անում:

Այդ նպատակին հասնելու լավագույն և ամենահարմար ուղու վերաբերյալ կարող են լինել տարբեր տեսակետներ, և դա միանգամայն բնական է: Նույնիսկ երկու մարդ, մարդկանց խմբեր կամ մշակույթներ չեն կարող ունենալ միևնույն պահանջմունքները, և ոչ մի կրթական մոտեցում չի կարող հավասարապես բավարարել բոլոր մարդկանց, խմբերին կամ հասարակություններին: Սա միայն ապացուցում է, որ մարդու իրավունքների արդյունավետ կրթությունն ամենից առաջ պետք է լինի սովորողամետ և ելնի յուրաքանչյուր հասարակությունում յուրաքանչյուր անձի պահանջմունքներից, նախասիրություններից, ունակություններից ու ցանկություններից:

Սովորողամետ կրթական մոտեցումն ընդգծում է անձի ակտիվության և անձնային յուրահատկությունների նշանակությունը, նաև հաշվի է առնում սովորողների սոցիալական միջավայրը, ինչը, սակայն, չի նշանակում, թե մանկավարժները պետք է աշխատեն մեկուսացված և չեն կարող սովորել նրանցից, ովքեր աշխատում են այլ միջավայրերում: Ստեղծել այնպիսի աշխարհ, ուր մարդու իրավունքները գնահատվում ու հարգվում են. ահա այս ընդհանուր գաղափարն է, որ համախմբում է մարդու իրավունքների ուսուցիչներին երկրի բոլոր անկյուններում: Գոյություն ունեն ընդհանուր մոտեցումներ, փորձարկված մեթոդներ, կրթական նյութեր և ուղորդում աշխատող մարդիկ. նրանք բոլորը կարող են օգնել մեզ ընդհանուր նպատակին հասնելու գործում: Սույն ձեռնարկը ևս այդ գործում ներդրված մի ավանդ է:

🌀 Ի՞նչ եք հասկանում **դուք** մարդու իրավունքների կրթություն ասելով:

Մերձավոր նպատակներ

Հեռահար նպատակը կարևոր է, սակայն գործնական տեսակետից հաճախ անհրաժեշտ է ունենալ նպատակների որոշակի պատկեր, ինչը կարող է մղել հեռահար նպատակը «բաժանելու» մերձավոր նպատակների, դիտարկելու մարդու իրավունքների մշակույթի ձևավորմանն ուղղված տարբեր բաղադրիչները, այնուհետև մտածել, թե ինչպես կարելի է դրանց հանդեպ անհատական մոտեցում ունենալ: Մարդու իրավունքների մշակույթը, ի վերջո,

«Կրթությունը պետք է ուղղված լինի մարդկային անհատականության լիակատար զարգացմանը և մարդու իրավունքների ու հիմնական ազատությունների նկատմամբ հարգանքի մեծացմանը: Կրթությունը պետք է նպաստի փոխըմբռնմանը, հանդուրժողականությանը և բոլոր ժողովուրդների, ռասայական և կրոնական խմբերի միջև բարեկամությանը, Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ խաղաղության պահպանմանն ուղղված գործունեությանը»:

ՄԻ-77, հոդված 26

«Նույնիսկ ամենաերկար
ճանապարհորդությունը
սկսվում է առաջին քայլից»:

Լաո Ցզի

սոսկ այնպիսի մշակույթ չէ, որի յուրաքանչյուր կրող գիտի իր իրավունքները. իմացությունը դեռևս չի ապահովում հարգանքը, իսկ առանց հարգանքի՝ խախտումներ միշտ հնարավոր են: Մարդու իրավունքների մշակույթը փոխակապակցված մոտեցումների, համոզմունքների, վարքի նորմերի և կանոնների մի համակարգ է: Դրանց ըմբռնումը մեզ կարող է տալ կռվաններ, որոնց օգնությամբ կկարողանանք իրականացնել կրթական աշխատանքները:

Դեպի մարդու իրավունքների մշակույթ

Հետևյալ կետերը բխում են այդպիսի մշակույթի էական տարրերից: Դրանք կարող են մեզ ցույց տալ մարդու իրավունքների կրթության հիմնական խնդիրները՝

- ուժեղացնել հարգանքը մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների նկատմամբ
- զարգացնել ինքնահարգանքի և ուրիշների նկատմամբ հարգանքի զգացումը՝ որպես մարդու արժանապատվության գնահատման դրսևորում
- մշակել այնպիսի վերաբերմունք ու վարքագիծ, որոնք հարգանք կձևավորեն այլոց իրավունքների նկատմամբ
- ապահովել սեռերի իրական հավասարությունը և հավասար հնարավորություններ կանանց համար՝ բոլոր ոլորտներում
- խթանել մշակութային բազմազանության, մասնավորապես՝ տարբեր ազգային, էթնիկ, կրոնական, լեզվական և այլ փոքրամասնությունների ու համայնքների հանդեպ հարգանքը, ըմբռնումն ու նրանց արժևորումը
- խթանել մարդկանց քաղաքացիական ակտիվությունը
- խթանել ժողովրդավարությունը, զարգացումը, սոցիալական արդարությունը, համայնքային ներդաշնակությունը, համերաշխությունն ու բարեկամությունը մարդկանց և ազգերի միջև
- նպաստել մարդու իրավունքների համընդհանուր արժեքների, միջազգային փոխըմբռնման, հանդուրժողականության և ոչ բռնության վրա հիմնված խաղաղության մշակույթի ստեղծմանը նպատակաուղղված միջազգային կառույցների գործունեությանը:

Մի կրթության արդյունքները

Որո՞նք են իմ խմբի նպատակները

Մենք սահմանեցինք մարդու իրավունքների կրթության համընդհանուր նպատակը և որոշ հեռահար նպատակներ: Սակայն մենք կարող ենք առաջ շարժվել՝ մոտենալով նպատակակետին, և խորհել առանձին խմբերի ու համայնքների կարիքների մասին. աշխարհը հնարավոր է փոխել՝ սկսելով քո տան շենից:

Աշխարհում ամենուր տեղի են ունենում մարդու իրավունքների խախտումներ: Լավագույն դեպքում՝ բավարար կլինեն ձեր խմբի անդամներին հարգանքի զգացում ներշնչել բոլոր մարդկային էակների նկատմամբ և հուսալ, որ իրենք առնվազն չեն լինի նրանց թվում, ովքեր հետագայում կխախտեն այլոց իրավունքները: Սա կարևոր հայեցակետերից մեկն է այն աշխատանքի, որ կատարում ենք մենք՝ որպես մարդու իրավունքների ուսուցանողներ:

Սակայն մենք կարող ենք ձգտել առավել բարձր նպատակների՝ ոգեշնչել մեզ հետ համագործակցող երիտասարդներին գործել ոչ միայն հանուն իրենց, այլև հանուն իրենց շրջապատող մարդկանց: Կարող ենք ոգեշնչել նրանց՝ ըստ կարելիվոյն դառնալ կրտսեր ուսուցանողներ և ակտիվիստներ՝ օժանդակելով մարդու իրավունքների պաշտպանությանը, եթե նույնիսկ դրանք անձնապես չեն առնչվում իրենց: Այս նպատակին հասնելու առումով անհրաժեշտ է ոչինչ չկա, և պետք չէ ակնկալել, թե երիտասարդներն իրենց ամբողջ կյանքը կնվիրեն մարդու իրավունքների պաշտպանությանը. կարևորն այն է, որ նրանք իրազեկ լինեն այդ հարցերին, նաև՝ դրանցով մտախոգված և գործելու ունակ՝ փոխելու գոյություն ունեցող իրավիճակը, եթե զգում են դրա անհրաժեշտությունը:

Հաշվի առնելով այս գաղափարը՝ մարդու իրավունքների կրթության ժամանակակից մոդելները տարաբաժանում են առաջադրված նպատակները երեք հիմնական ոլորտների՝

- Մարդու իրավունքների իրազեկության խորացում՝ այդ իրավունքների խախտումները նկատելու համար
- Մարդու իրավունքների պաշտպանության համար անհրաժեշտ հմտությունների և կարողությունների զարգացում
- Մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգալիք վերաբերմունքի ձևավորում:

🌀 **Ձեր կարծիքով՝ որո՞նք են այն հիմնախնդիրները, որոնց լուծման համար դուք աշխատում եք երիտասարդների հետ:**

Գիտելիքներ, հմտություններ և վերաբերմունք

Ի՞նչ գիտելիքներ են հարկավոր երիտասարդներին մարդու իրավունքների խնդիրներն առավել խոր ըմբռնելու համար: Ի՞նչ հմտություններ ու վարքագիծ կպահանջվեն նրանցից սեփական իրավունքների պաշտպանության համար:

Ստորև բերված ցանկը պատասխան է տալիս որոշ հարցերի. դրանք այն հարցերն են, որոնք մենք արժանի ենք սույն ձեռնարկը ստեղծելիս:

Գիտելիք և ըմբռնում

- Հիմնական հասկացություններ՝ ազատություն, արդարություն, հավասարություն, մարդկային արժանապատվություն, անխտրականություն, ժողովրդավարություն, համընդհանրություն, իրավունքներ, պատասխանատվություն, փոխկախվածություն, համերաշխություն.
- Գաղափար առ այն, որ մարդու իրավունքները երկխոսության և վարքագծի օրինակելի չափորոշիչներ են տրամադրում անհատին՝ ընտանիքում, դպրոցում, համայնքում և համայն աշխարհում.
- Մարդու իրավունքների դերը և հարակա կարևորությունն անհատի կյանքում, համայնքում և աշխարհում.
- Քաղաքական-քաղաքացիական և սոցիալ-տնտեսական իրավունքների տարանջատում.
- Տարբեր հասարակությունների այլազան խմբերում մարդու իրավունքների ըմբռնման և դրանց կիրարկման տարբեր ուղիներ, օրինականության զանազան, ներառյալ՝ կրոնական, բարոյական և իրավական աղբյուրներ.
- Հիմնական սոցիալական փոփոխություններ, պատմական իրադարձություններ և մարդու իրավունքների ճանաչմանը հանգեցնող պատճառներ.
- Մարդու իրավունքների պաշտպանությունն իրականացնելու համար գոյություն ունեցող հիմնական միջազգային փաստաթղթեր, ինչպիսիք են՝ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը (ՄԻՀՀ), Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի համաձայնագիրը (ԵԻՀ), Մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական համաձայնագիրը (ՄԻԵՀ).
- Մարդու իրավունքների պաշտպանության ուղղությամբ գործող տեղական, ազգային, միջազգային կառույցներ, հասարակական կազմակերպություններ ու անհատներ:

ուսում մարդու իրավունքների մասին

Հմտություններ

- Ակտիվ ունկնդրություն և հաղորդակցում. տարբեր տեսակետներ լսելու ունակություն, սեփական և այլոց իրավունքների պաշտպանություն.
- Քննադատական մտածողություն. համապատասխան տեղեկությունների հայտնաբերում, փաստերի քննադատական գնահատում, նախապաշարումների և կողմնակալության մասին իրազեկություն, խաբեության ձևերի ճանաչում և տրա-

ուսում մարդու իրավունքների համար

մաքանական դատողությունների հիման վրա որոշումների ընդունում.

- Համագործակցաբար աշխատելու և հակամարտություններին կառուցողական մոտեցում դրսևորելու ունակություն.
- Սոցիալական խմբեր կազմակերպելու և դրանց մասնակցելու ունակություն.
- Տեղերում և ամբողջ աշխարհում մարդու իրավունքների պաշտպանության խթանման համար իրականացվող գործունեություն:

Վերաբերմունք և արժեքներ

- Սեփական գործողությունների համար պատասխանատվության զգացում, անհատական զարգացման և սոցիալական փոփոխությունների ձգտում.
- Հետաքրքրասիրություն, ընկալունակություն և բազմազանության գնահատում.
- Կարեկցանք ու համերաշխություն այլոց նկատմամբ, պատրաստակամություն՝ սատարելու այն մարդկանց, որոնց իրավունքները վտանգված են.
- Մարդկային արժանապատվության, սեփական և այլոց արժանիքների գիտակցում՝ անկախ սոցիալական, մշակութային, լեզվական ու կրոնական տարբերություններից.
- Արդարության զգացում, հանուն ազատության, հավասարության ու բազմազանության նկատմամբ հարգանքի ձևավորման ձգտում:

Համապարփակ մոտեցում

Սույն ձեռնարկում ՄԻ կրթության նկատմամբ մենք համապարփակ մոտեցում ենք դրսևորել տարբեր առումներով: Նախ՝ փորձել ենք հավասար չափով ընդգրկել երեք տարբեր չափանիշներից (գիտելիքներ, հմտություններ, վերաբերմունք) յուրաքանչյուրը: Երկրորդ՝ վարժությունները ստեղծվել են՝ հաշվի առնելով ունկնդիրների լայն շրջանակները ինչպես տարիքային առումով, այնպես էլ ֆորմալ, ոչ ֆորմալ և ոչ պաշտոնական կրթական ոլորտները միաժամանակ ներառելու իմաստով: Երրորդ՝ փորձել ենք մասնակցային և գործուն ուսումնական վարժությունների միջոցով մարդու իրավունքների կրթությունը կապել համապատասխան տեղական և համընդհանուր խնդիրների հետ, ինչպիսիք են՝ զարգացումը, շրջակա միջավայրը, միջմշակութային հարաբերություններն ու խաղաղությունը: Մենք չենք առաջարկում, որ ՄԻ կրթությունը դիտվի միայն որպես մեկուսացված կրթական ոլորտ:

Այդպիսի մասնակցային վարժությունների օգտագործումը կարևոր նշանակություն է ունեցել: Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ փոքր խմբերի՝ համագործակցային սկզբունքով կազմակերպված աշխատանքն օգնում է ապահովել խմբի միասնականությունը և նվազեցնել նախապաշարումները խմբի անդամների միջև: Համագործակցային խմբային աշխատանքը նաև օգնում է բարելավել բարդ գաղափարների ըմբռնումը և մեծացնում է խնդիրներ լուծելու ունակությունները՝ մասնակիցներին հնարավորություն տալով գտնել լուծումներ՝ առավել ստեղծագործական և գործնական կարողություններ ցուցաբերելով: Բոլոր այս արդյունքները մարդու իրավունքների կրթության կարևորագույն նպատակներից են: Դա նշանակում է, որ մենք պետք է երիտասարդներին ընդգրկենք ուսման գործընթաց՝ յուրաքանչյուր պահի: Մենք չպետք է գաթակղվենք՝ ենթադրելով, որ մեզ է, որպես ուսուցանողների, տրված գերագույն ճշմարտությունը, որը պետք է փոխանցվի հայեցողական ունկնդիրներին: Այդպիսի մոտեցումը մարդու իրավունքների կրթությունը դյուրությամբ կարող է վերափոխել «գաղափարախոսական» կրթության վատթար ձևի: Սույն ձեռնարկի մեթոդաբանության առանձնահատկությունը ներառում է այն գաղափարը, որ ցանկացած կրթական գործընթացի մեջ երիտասարդները կներմուծեն հարուստ փորձ, որը պետք է գործուն կերպով օգտագործվի՝ ապահովելու կրթական գործունեության հետաքրքիր ու արդյունավետ զարգացումը: Հարցերը, հաճախ նույնիսկ հակադրությունները, պետք է դիտել որպես հիմնարար կրթական միջոցներ, որոնց կարելի է մոտենալ դրական կերպով:

ուսում մարդու իրավունքների
միջոցով

«Կրթություն» բառը ենթադրում է հանրային կյանքի ամբողջ գործընթացը, որի միջոցով անհատներն ու սոցիալական խմբերն ազգային ու միջազգային համայնքների ներսում և դրանց բարօրության համար սովորում են գիտակցաբար զարգացնել իրենց անձնական ունակությունները, վերաբերմունքի, ընդունակությունների և գիտելիքների ամբողջականությունը:

ՅՈՒՆԵՍԿՕ
Ցուցումներ, 1974

ՄԻ կրթություն՝ երիտասարդների մասնակցությամբ

Հետզհետե առավել լայնորեն է ընդունվում, որ երիտասարդների համար մարդու իրավունքների կրթությունը պետք է արժանանա ուշադրության ոչ միայն այն պատճառով, որ հասարակության համար այդ կրթությունը կարևոր է, այլև այն, որ երիտասարդներն արժևորում և օգուտ են ստանում այդ գործունեությունից: Ժամանակակից հասարակությունները, մասնավորապես, երիտասարդությունը մշտապես բախվում են սոցիալական մեկուսացման, կրոնական, էթնիկ և ազգային տարբերությունների, ծավալվող համընդհանրացման մարտահրավերներին (մաս՝ առավելություններին): Մարդու իրավունքների կրթությունը քննարկում է այս կարևոր հարցերը և կարող է օգնել իմաստավորելու տարբեր ընկալումներ, համոզմունքներ ու մոտեցումներ:

Թերևս ավելի կարևոր է այն, որ երիտասարդներին մտահոգում են մարդու իրավունքների խնդիրները, և դա է հիմնական բարենպաստ գործոնը մարդու իրավունքների կրթության համար: Երիտասարդներին հաճախ են քննադատում անտարբեր վերաբերմունքի և քաղաքականությամբ չհետաքրքրվելու համար, սակայն մի շարք հետազոտություններից հետևում է, որ իրականում ճիշտ հակառակն է: Օրինակ՝ 2001 թվականին Եվրոպական հանձնաժողովի համար կատարված հետազոտությունը փաստեց, որ առնվազն ընկերակցությունների և երիտասարդական ակումբների միջոցով երիտասարդներն իսկապես իրենց գործունե մասնակցությունն ունեն հասարակական կյանքում: Եվրոպական միության երկրներում, չնայած առկա էական տարբերություններին, երիտասարդների ավելի քան 50%-ն անդամակցում է տարբեր ընկերակցությունների¹:

Երիտասարդների՝ քաղաքականության նկատմամբ առկա հետաքրքրության հետ մեկտեղ, վերոնշյալ հետազոտությունը բացահայտեց, որ մարդու իրավունքները դասվում են նրանց առջև ծառացած առաջնահերթ խնդիրների շարքին: Տուժելով հիմնականում գործազրկությունից և հանցավորությունից՝ երիտասարդներն առավելապես ցանկանում են, որ իրենց կառավարությունները ձեռնամուխ լինեն մարդու իրավունքների և շրջակա միջավայրի պաշտպանությանը, ռասիզմի դեմ պայքարին և սեռերի միջև անհավասարության հիմնախնդիրների լուծմանը²:

❶ Ձեր փորձը ցույց է տալիս, որ քաղաքականությունը չի՞ հետաքրքրում երիտասարդներին: Եթե այո, ըստ ձեզ, ո՞րն է դրա պատճառը:

Ամբողջ աշխարհի փորձը ցույց է տվել, թե երիտասարդներն ինչպիսի եռանդով ու նվիրվածությամբ են զբաղվում այն քաղաքական խնդիրներով, որոնց համար ընդհանուր պատասխանատվություն են կրում, եթե դրանք հետաքրքիր կերպով են ներկայացվել:

Որպես մանկավարժներ՝ մենք պետք է օգտագործենք երիտասարդների եռանդը: Այն, որ նրանք կյուրացնեն այդ գաղափարները և դրանցով տոգորված կշարժվեն առաջ, ակնհայտ է դարձել բազմաթիվ երիտասարդական ծրագրերից՝ սկսած առանձին երիտասարդական ակումբներում կամ դպրոցներում տեղի ունեցող փոքրածավալ միջոցառումներից մինչև Եվրոպայի հանձնաժողովի և այլ կազմակերպությունների կողմից իրականացվող խոշոր միջազգային ծրագրերը:

❷ Ո՞ր հարցերն են, որ, ամենայն հավանականությամբ, կառաջացնեն ձեր խմբի անդամների հետաքրքրությունը:

Ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթական միջավայր

Կրթական գործընթացի կազմակերպման և մասնակիցների ներգրավման ամենահարմար ուղին պայմանավորված է այն միջավայրով, որում աշխատում է մանկավարժը: Վարժության բովանդակության, ժամանակի ընտրության և ձևի առումով դուք կարող եք ունենալ

«Ես լսում և մոռանում եմ:
Ես տեսնում և հիշում եմ: Ես
կատարում և հասկանում եմ»:

Կոնֆուցիուս

«Գործունե և մասնակցային
մոտեցումները հատկապես
արժևորվում են ուսումնական
ծեռքերումները
երաշխավորելու և սովորողների
համար իրենց ներուժի
լիակատար իրացումը
հնարավոր դարձնելու
գործունե»:

1990 թվականի Ջոնթայնի
հռչակագրից

«Կրթությունն այն է, ինչ
յուրացվել է, երբ սովորածն
արդեն մոռացվել է»:

Բ. Ֆ. Սփիներ

«Ուսումնառությունը... մի
գործընթաց է, որը կապված է ոչ
միայն դպրոցի կամ այլ
կրթական համակարգի
գործառույթի հետ:
Ուսումնառության
հայեցակարգը հիմնված է այն...
գաղափարի վրա, որ
ուսումնական
փորձառությունների
նշանակալից մասը ձեռք է
բերվում ֆորմալ կրթական
համակարգից դուրս՝
աշխատատեղերում,
ընտանիքներում, տարբեր
կազմակերպություններում,
գրադարաններում ...»

Դ-ր Փազի Ջալբերգ, *Կրթական
կանոններ: Ոչ ֆորմալ
կրթության ծանաչումն ու
արժեքը երիտասարդական
գործունեության մեջ*

առավել կամ պակաս ազատություն՝ կախված նրանից, թե որ կրթական միջավայրում եք
աշխատում՝ պետական, ոչ պետական, թե՞ ոչ պաշտոնական: Սույն ձեռնարկում ներկա-
յացված վարժությունները բավականաչափ ձկուն են՝ նշված միջավայրերում կիրառելու
համար (երիտասարդական ակումբներ, դպրոցներ, ամառային ճամբարներ, ոչ պաշտոնա-
կան հանդիպումներ և այլն):

Ոչ պաշտոնական կրթությունը ձեռք է բերվում ամբողջ կյանքի ընթացքում. դրա օգնու-
թյամբ շրջապատի կրթադաստիարակչական ներգործություններից, ռեսուրսներից և առօրյա
փորձից (ընտանիք, հարևաններ, շուկա, գրադարան, լրատվամիջոցներ, աշխատանք, խաղեր
և այլն) յուրաքանչյուր անհատ քաղում է գիտելիքներ, հմտություններ և արժեքներ:

Պետական կրթությունն իրականացվում է կազմակերպված կրթական համակարգում,
որը գործում է տարրական դպրոցից մինչև համալսարան և ներառում է տեխնիկական ու
մասնագիտական ուսուցման հատուկ ծրագրեր:

Ոչ ֆորմալ կրթությունը երիտասարդների անհատական և հանրային կրթություն իրակա-
նացնող ծրագիր է, որը նախատեսում է բարելավել մի շարք հմտություններ ու կարողու-
թյուններ պետական կրթակարգից դուրս:

Բազմաթիվ երիտասարդական կազմակերպությունների կողմից իրականացվող
ոչ ֆորմալ կրթությունը բնութագրվում է հետևյալ հատկանիշներով՝

- կամավորությամբ
- մատչելիությամբ
- կազմակերպվածությամբ
- մասնակցային և սովորողակենտրոն լինելու հանգամանքով
- երիտասարդներին կյանքի հմտություններ ուսուցանելու միտվածությամբ և
քաղաքացիական ակտիվ կյանքի նախապատրաստությամբ
- և՛ անհատական, և՛ խմբային ուսուցումը համագործակցային մեթոդներով
կազմակերպելու հանգամանքով
- ամբողջականությամբ և նպատակասլացությամբ
- փորձի ու գործողության վրա հիմնվածությամբ
- մասնակիցների պահանջները բավարարելու միտվածությամբ:

Ֆորմալ, ոչ ֆորմալ և ոչ պաշտոնական կրթական համակարգերն ուսումնական գործըն-
թացի փոխլրացնող և փոխհզորացնող տարրերն են: Սույն ձեռնարկը չի նախատեսվել որ-
պես ՄԻ կրթության «դասընթաց», իսկ անհատական վարժությունները կարող են արդյունա-
վետորեն կիրառվել խիստ տարբեր համատեքստներում, պաշտոնական ու նվազ պաշտոնա-
կան միջավայրերում, կանոնավոր կամ անկանոն հիմունքներով:

ՄԻ կրթությունը՝ որպես գործողության ելակետ

Քննադատական մտածողության, հակամարտությունները վերախնդրելու և համարժեք քայ-
լեր ձեռնարկելու կարողության զարգացումը մարդու իրավունքների կրթության առաջնքն է:
Սույն ձեռնարկի մեջ մենք կարևորել ենք համերաշխության վրա հիմնված վարժությունների
խրախուսումը և համայնքում միջոցառումների կազմակերպումը. դրանք կարևոր են ինչպես
ՄԻ կրթությանն անմիջականորեն առնչվող հմտությունների ու կարողությունների զարգաց-
ման համար, այնպես էլ՝ որպես մարդու իրավունքների մշակույթի զարգացմանը միտված
ինքնուրույն միջոցներ: Երիտասարդները կարող են ուղղակիորեն փոփոխություններ
մտցնել իրենց շրջապատող աշխարհում, և սա այս ձեռնարկի կարևոր թեմաներից է: Ձեռ-
նարկ է ներառվել գործողությունների մի առանձին բաժին (Գլուխ 3), որը բովանդակում է
մարդու իրավունքներին առնչվող պարզ գաղափարներ համայնքային գործունեության մա-
կարդակում:

Ի լրումն ասվածի՝ հավելենք, որ Գլուխ 2-ի վարժությունները կազմվել են համայնքում
գործողությունների կազմակերպման ու իրականացման համար օգտակար հմտությունների
զարգացմանը նպաստելու նպատակով: Մենք փորձել ենք որդեգրել բազմակարծության մո-

տեցումը և «կատարելով սովորելու» ոճը, որոնք համապատասխանում են, օրինակ, Եվրոպայի խորհրդի Ժողովրդավարական քաղաքացիության կրթության (ԺՔԿ) ծրագրի առաջարկներին: Այստեղ ՄԻ կրթությունը ներկայացված է որպես ամենօրյա գործունեություն, որը պետք է հիմնվի փորձի և գործի միջոցով իրականացվող ուսուցման վրա՝ նպատակ ունենալով ի մի բերել կարողություններն ու նախաձեռնությունները շարունակական և փոփոխվող գործընթացում:

«Ժողովրդավարական քաղաքացիության կրթություն. ուսումնառություն ողջ կյանքում» գրքից քաղվել են կրթական քաղաքականությանը վերաբերող հետևյալ խորհուրդները, որոնք կոչված են օժանդակելու ընթացիկ հախումն փոփոխություններին՝

- ուսուցանողների ուղղակի ներգրավում սեփական կրթական նորարարությունների նախագծման, վերահսկման, իրականացման և գնահատման գործընթաց.
- ուսուցանողների գիտելիքների ու փորձառության օգտագործմամբ՝ որոշակի սոցիալական խնդիրների լուծման խրախուսում.
- ներքևից եկող կրթական փոփոխության խրախուսում.
- աշխատանք՝ կրթական գործակալներին առավել ինքնավարություն տրամադրելու ուղղությամբ՝ այնպես, որ նրանք կարողանան մշակել կապի որոշակի ձևեր քաղաքացիական հասարակության, համայնքի և սոցիալական գործընկերների հետ.
- ցանցային համագործակցության, համատեղ ծրագրերի, գործողությունների, ինչպես նաև ուսուցանողների և որոշում ընդունողների միջև հաղորդակցման խրախուսում:

«Երբեք մի՛ վախեցեք բարձրացնել ձեր ծայրն ընդդեմ անարդարության, ստի և ազախության: Եթե մարդիկ ամբողջ աշխարհում... գործելն այդպես, դա կփոխեր աշխարհը»:

Ուիլյամ Ֆոլքներ

Միջազգային աջակցություն ՄԻ կրթությանը

Եվրոպայի խորհուրդ

Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրների համար մարդու իրավունքները չեն ենթադրում մերկապարանոց հայտարարություններ: Մարդու իրավունքները մաս են կազմում այդ երկրների իրավական համակարգի և, հետևաբար, պետք է լինեն նաև երիտասարդական կրթության ամբաժանելի մասը: Եվրոպական պետությունները մեծ ավանդ են ներդրել քսաներորդ դարի մարդու իրավունքների կարևորագույն հայտարարագրի՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի մշակման գործում, որն ընդունվել է Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեայի կողմից 1948թ. դեկտեմբերի 10-ին: Մարդու իրավունքների եվրոպական համաձայնագիրը, որն իրավական ուժ ունի Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր երկրներում, ՄԱԿ-ի այս փաստաթղթից որդեգրել է շատ սկզբունքներ ու ոգեշնչող գաղափարներ և ընդունվել երկու տարի անց:

Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրներին ուղղված No R (85) 7 հանձնարարականը (ընդունվել է Նախարարների կոմիտեի կողմից 1985թ. մայիսի 14-ին) վերաբերում է դպրոցներում մարդու իրավունքների ուսումնասիրմանը և դասավանդմանը: Այս փաստաթղթում ընդգծվում է, որ բազմակարծության և Ժողովրդավարության պայմաններում ապրելու համար բոլոր երիտասարդները պետք է ուսումնասիրեն մարդու իրավունքները որպես հիմնարար սկզբունքներ: Այս մոտեցումն աստիճանաբար ներմուծվում է եվրոպական տարբեր երկրներ ու հաստատություններ:

1997թ. Լյուքսեմբուրգում Եվրոպական միության մակարդակով կայացած հանդիպման ընթացքում Եվրախորհուրդն առաջարկել է բոլոր երկրներին աշխատել հետևյալ նպատակների իրականացման ուղղությամբ՝

- մարդու իրավունքների պաշտպանության գործում քաղաքացիական հասարակության դերի ուժեղացում.
- մարդու իրավունքների վրա հիմնված գործունեության խթանում և այդ ոլորտում տեխնիկական օժանդակության զարգացում.
- մարդու իրավունքներին նվիրված կրթական ծրագրերի և ուսուցման արդիականացում:

Երիտասարդական քաղաքականություն

1998թ. ապրիլին Բուխարեստում հանդիպեցին եվրոպական երկրների՝ երիտասարդության հարցերով պատասխանատու նախարարները. համաձայնություն ձեռք բերվեց Եվրոպայի խորհրդի երիտասարդական քաղաքականության³ նպատակների և խնդիրների կապակցությամբ, դրանք են՝

- խրախուսել ընկերակցային կյանքը և գործունեության այնպիսի ձևեր, որոնք մարմնավորում են ժողովրդավարությունն ու բազմակարծությունը, օգնել երիտասարդներին՝ ավելի լիակատար կերպով մասնակցելու համայնքային կյանքին.
- համապատասխանեցնել գործընկերության ներկայիս մոդելները սոցիալական փոփոխություններին, երիտասարդական կազմակերպությունների գործունեությանը, առավել զարգացնել երիտասարդների ակտիվ մասնակցության հայեցակարգը.
- օգտագործել այն ներուժը, որն ի գործում են ներդնել երիտասարդները՝ որպես գործուն ու պատասխանատու քաղաքացիներ.
- մշակել քաղաքացիության կրթական ծրագրեր, որոնք հնարավորություն են տալիս առավել արագ ու արդյունավետորեն ներգրավել երիտասարդներին համայնքային կյանքում.
- իրականացնել միջուկորտային, միասնականացված և ներդաշնակ երիտասարդական քաղաքականություն՝ հիմնվելով Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական համաձայնագրի ու Եվրոպական սոցիալական հրովարտակի սկզբունքների վրա:

Միավորված ազգերի կազմակերպություն

1994թ. դեկտեմբերին Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեան 1995-2004 թվականները պաշտոնապես հռչակեց Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների կրթության տասնամյակ: Դա արձագանք էր 1993թ. Վիեննայի Մարդու իրավունքների համաշխարհային համաժողովի ընդունած առաջարկների, որոնք հաստատում էին, որ մարդու իրավունքների կրթությունը, ուսուցումը և հանրային տեղեկատվությունը կարևոր նշանակություն ունեն համայնքների միջև կայուն ու ներդաշնակ հարաբերությունների հաստատման ու խթանման, ինչպես նաև փոխըմբռնմանը, հանդուրժողականությանն ու խաղաղությանը նպաստելու գործում: Վիեննայի համաժողովն առաջարկել էր երկրներին՝ «պայքարել անգրագիտության վերացման համար, կրթությունը նպատակաուղղել մարդկային անհատականության լիարժեք զարգացմանը և մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների նկատմամբ հարգանքի մեծացմանը»: Համաժողովը կոչ էր արել բոլոր երկրներին և կազմակերպություններին՝ մարդու իրավունքները, մարդասիրական իրավունքը, ժողովրդավարությունը և իրավունքի տիրապետությունը (Rule of Law), որպես ուսումնական թեմաներ, ընդգրկել ֆորմալ ու ոչ ֆորմալ կրթական հաստատություններին առարկայական ծրագրերում: ՄԱԿ-ի տասնամյակն ընդունեց այդ կոչը:

ՅՈՒՆԵՍԿՕ

Ժամանակակից հասարակություններին բնորոշ է աստիճանաբար խորացող բազմամշակութայնությունը և բազմակրոն լինելու հանգամանքը: Տարբեր հասարակություններում «միասին ապրել սովորելու» կարևորությունը կրթության ամբողջ հայեցակարգի միջուկն է, այն «անհրաժեշտ ուսուպիան», որն առաջարկվել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի 1996թ. զեկույցում քսաննեկերորդ դարի կրթության վերաբերյալ: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի զեկույցում ձևակերպված կրթության հայեցակարգի հիմքում մարդու իրավունքներն են: Հատկապես հակամարտության խնդիրներ լուծելիս՝ մարդու իրավունքների տեսանկյունից կարևորվում է ընդհանուր մոտեցումներ գտնելու ունակության մշակումը: Ի լրումն այս ամենի՝ հավելենք, որ ինչպես հասարա-

«Մարդկային պատմությունը գնալով ավելի ու ավելի է նմանվում մրցության՝ կրթության և կործանման միջև»:
Յ. Գ. Ուելս

կույրուների ներսում, այնպես էլ դրանց միջև ոչ բռնի փոփոխություններին նպաստելը
խիստ հրատապ խնդիր է, և այն պետք է կարևոր տեղ ունենա կրթական գործունեության
մեջ:

Ֆոտոմներ

¹ Dr. Pasi Sahlberg, *Building Bridges for Learning - The Recognition and Value of Non-Formal Education in Youth Activity, study for the National Board of Education (Finland) and for the European Youth Forum, European Youth Forum, December 1999.*

² *Staying Alive, Information paper of the European Youth Forum for the General Assembly, 2000.*

³ Chisholm, Lynne, *Towards a revitalisation of non-formal learning for a changing Europe, Report of the symposium on non-formal education, Council of Europe Directorate of Youth and Sport, 2000*

ՄԻ կրթությունը և կրթական մյուս ոլորտները

Մարդու իրավունքների աշխարհ

Մարդու իրավունքներն ազդեցություն ունեն մեր կյանքի բոլոր կողմերի վրա: Արդարև, մարդու իրավունքների խախտումներում պիտի փնտրել բազում հիմնախնդիրների արմատները՝ բռնություն, աղքատություն, համընդհանրացում, շրջակա միջավայր, տնտեսական անհավասարություն, անօրինություն: Ել չենք խոսում երկրագնդի տարբեր անկյուններում բռնկվող աղետաբեր պատերազմների ու հակամարտությունների մասին:

Մարդու իրավունքները սկզբնապես խիստ սահմանափակված էին քաղաքացիական և քաղաքական ոլորտներով, սակայն ներկայումս ընդունված է, որ դրանք պետք է ընդգրկեն նաև սոցիալական, տնտեսական, մշակութային ոլորտները, ինչպես նաև իրավունքների երրորդ սերունդը, որը հաշվի է առնում համերաշխության իրավունքները և ապագային վերաբերող խնդիրներ: Այս ամենը կարևոր նշանակություն ունի այն աշխատանքի համար, որ մենք կատարում ենք որպես մանկավարժներ: Սա նշանակում է, որ համընդհանրացմանը, շրջակա միջավայրին, խաղաղությանը և միջմշակութային խնդիրներին առնչվող կրթությունը մարդու իրավունքների կրթության մի միջոց է: Վերոհիշյալ խնդիրներն առնչվում են մարդու իրավունքներին, և մենք փորձում ենք ձևավորել դրանք հարգող մշակույթ:

 Որո՞նք են ձեր երկրում վերջին 20 տարիների ընթացքում մարդու իրավունքների ոլորտում տեղի ունեցած գլխավոր փոփոխությունները:

Սույն ձեռնարկում մենք փորձել ենք անդրադառնալ մարդու իրավունքներին առնչվող բազում խնդիրների: Այս գլխում մենք կտեսնենք, թե ինչպես են այդ խնդիրներից շատերը, եթե ոչ մեծ մասը, կապված կրթական մյուս ոլորտների հետ (զարգացման, խաղաղության, շրջակա միջավայրի, քաղաքացիական կրթության և այլն): Մի կրթության հարցերով զբաղվող յուրաքանչյուր ոք համապատասխան նյութեր կգտնի ձեռնարկի էջերում:

Ի՞նչ է նշանակում «մարդու իրավունքների խնդիր»

Իրավունքի գրեթե յուրաքանչյուր խախտում կարող է վերածվել է մարդու իրավունքների խնդրի: Միջազգային հանրությունն այժմ ընդունում է իրավունքների երեք սերունդներ, որոնք վերաբերում են մարդկային գործունեության տարբեր կողմերի:

Առաջին սերնդի իրավունքներ (ազատության իրավունքներ)

Ընդգրկում են քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքները (ազատ արտահայտվելու, միություններ կազմելու, կյանքի, արդար դատավարության, հասարակության քաղաքական կյանքին մասնակցելու ազատության և այլն): Այս (և ոչ միայն) հարցերն ավանդաբար դիտարկվում են պետական կրթության համակարգում՝ քաղաքացիական իրավունքի, քաղաքացիական, քաղաքական, ժողովրդավարության կամ իրավական կրթության միջոցով:

Երկրորդ սերնդի իրավունքներ (հավասարության իրավունքներ)

Ընդգրկում են սոցիալական, տնտեսական և մշակութային իրավունքները (պատշաճ կենսամակարդակի, աշխատանքի, արհմիություններին անդամակցելու, բժշկական օգնություն, կրթություն ստանալու): Պետական կրթության համակարգում այս ոլորտները հաճախ անտեսվում են: Տնտեսագիտական կրթությունը, օրինակ, հազվադեպ է անդրադառնում այս ոլորտների շատ հարցերի, թեև, ըստ ամենայնի, պարտավոր է: Այս հարցերը երբեմն շոշափ-

վում են «թաքնված ուսումնական պլաններում», այն է՝ դպրոցների և երիտասարդական խմբերի կողմից իրականացվող կիսապաշտոնական գործունեության մեջ: Այնուամենայնիվ, աստիճանաբար ընդունվում է, որ իրավունքների երկրորդ սերունդը քաղաքացիական իրավունքների համար կարևոր է նույնչափ, որչափ ավանդաբար ընդունված առաջին սերնդի իրավունքները: Հիմնական պայման է:

«Երբ վտանգվում են մեկ մարդու իրավունքները, դրանով նենգացվում են բոլոր մարդկանց իրավունքները»:

Ձոն Քենեդի

Երրորդ սերնդի իրավունքներ (համերաշխության իրավունքներ)

Այս իրավունքները հայտնի են նաև «ծագող իրավունքներ» անվանմամբ, քանի որ դրանք դեռևս ճանաչման և ընդունման փուլում են: Դրանք վերաբերում են հասարակության կամ ազգերի խմբային՝ կայուն զարգացման, խաղաղության, առողջ շրջակա միջավայր ունենալու իրավունքներին: Գոյություն ունեն ընդլայնվող կրթական ոլորտներ, որոնք դիտարկում են հատկապես այս իրավունքները (օրինակ՝ շրջակա միջավայրին, խաղաղությանը և զարգացմանը նվիրված կրթությունը):

(Իրավունքների տարբեր սերունդների մասին լրացուցիչ տեղեկություններ կարող եք գտնել 4-րդ գլխում):

☞ **Ձեր խմբում քննարկված հարցերի թվում եղե՞լ են արդյոք մարդու իրավունքների խնդիրներ:**

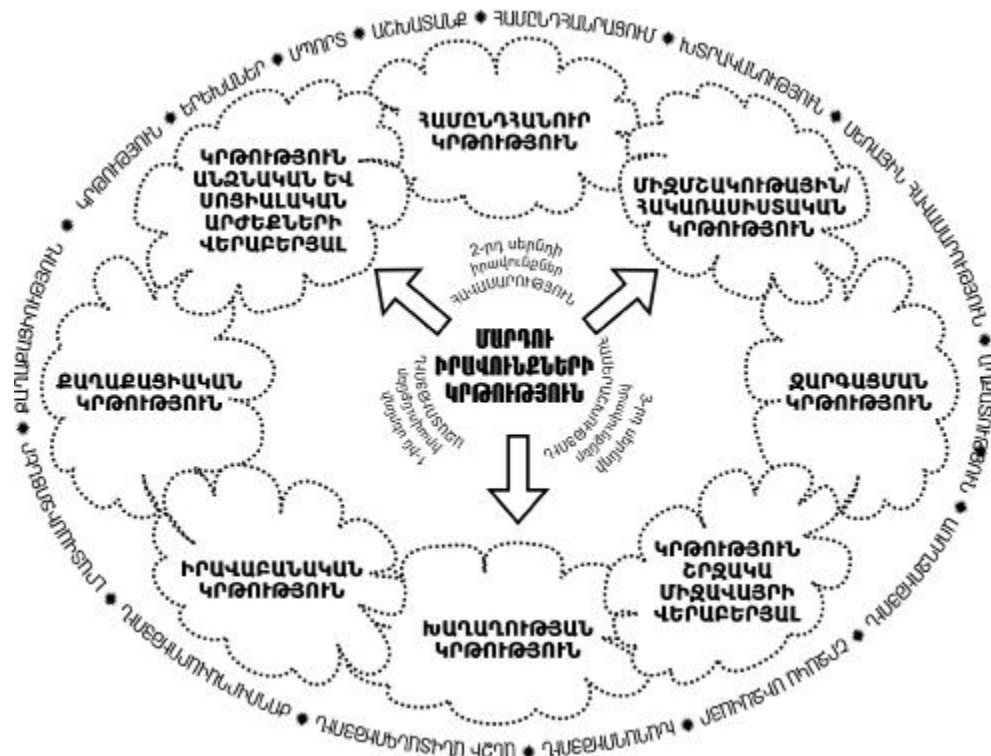
Սույն ձեռնարկում դիտարկվող հարցեր

Սույն ձեռնարկը կառուցվել է մարդու իրավունքներին առնչվող 16 հարցերի շուրջ, որոնցից յուրաքանչյուրն ուղղակիորեն վերաբերում է իրավունքների տարբեր՝ մեկ կամ մի քանի սերունդների:

▪ Աղքատություն	▪ Կրթություն
▪ Անձի անվտանգություն	▪ Համընդհանրացում
▪ Առողջապահություն	▪ Մարդու իրավունքներ
▪ Երեխաներ	▪ Շրջակա միջավայր
▪ Ժողովրդավարություն	▪ Սեռային հավասարություն
▪ Լրատվամիջոցներ	▪ Սոցիալական իրավունքներ
▪ Խաղաղություն և բռնություն	▪ Սպորտ
▪ Խտրականություն և այլատյացություն	▪ Քաղաքացիություն

Այս թեմաներից ոչ մեկը մյուսներից առանձնահատուկ կերպով չի կարևորվում: Դրանք իրականում այնքան փոխկապակցված են, որ դրանցից մեկի դիտարկումն իսկ բացահայտում է ընդհանուր կապը մյուսի հետ: Սա ուղղակի հաստատումն է այն իրողության, որ մարդու իրավունքներն *անբաժանելի են, փոխապայմանավորված և փոխկապակցված*: Դրանք չեն կարող դիտարկվել մեկուսացված, քանզի բոլորը տարակերպորեն ու յուրովի կապված են միմյանց:

Հաջորդ էջում բերված գծանկարը պատկերում է այդ փոխկապակցվածությունը: Մենք այն կարող ենք պատկերել նաև այլ ձևերով. արտաքին շրջանը, ըստ հայեցողության, կարելի է վերադասավորել, այնուհետև կապերը կրկին որոշել: Արտաքին շրջանագծի հարցերը, ինչպես և կրթական ոլորտները շրջանի կենտրոնում, միահյուսված են: Իրավունքների առաջին, երկրորդ և երրորդ սերունդների սահմանազատումները, նույնիսկ, հստակ չեն: Օրինակ՝ կրթությունն ավանդաբար դասվել է երկրորդ սերնդի իրավունքների շարքին, սակայն արդյունավետ քաղաքական մասնակցության համար (առաջին սերնդի իրավունք) այն նույնչափ անհրաժեշտ է, որքան կայուն զարգացման համար (երրորդ սերնդի իրավունք): Համապատասխանաբար, հետևյալ վերլուծությունը պետք է դիտվի որպես բազմաթիվ նման-օրինակ նկարագրություններից ընդամենը մեկը, որն օգնում է պատկերել, թե ինչպես են բազմազան թեմաներ կապված արդի կրթական ոլորտների հետ, և ինչպես են դրանք մեկը մյուսի հետ հատվում:

Քաղաքացիության կրթություն

Քաղաքացիության կրթությունը նպաստում է երիտասարդների՝ որպես գործուն և պատասխանատու քաղաքացիների զարգացմանը: 1997 թվականին Եվրոպայի խորհուրդը նախաձեռնեց «Ժողովրդավարական քաղաքացիության կրթություն» (ԺՔԿ) ծրագիրը, որի՝ 2000 թվականի հունիս ամսի հաշվետվությունը ընդգծում է քաղաքացիության համար *սոցիալական արդարության և իրավունքների հավասարության* կարևորությունը: Թ. Յ. Մարշալը իր «Քաղաքացիությունը և սոցիալական դասակարգը» գրքում (Քենթրիջի համալսարանի հրատարակություն, 1950թ.) առաջ է քաշում այն դրույթը, որ քաղաքացիությունը արդյունավետ է միայն այն դեպքում, երբ երաշխավորում է երեք հիմնական իրավունքների պաշտպանությունը:

Այդպիսով՝ նա տարբերակում է քաղաքացիության երեք բաղադրիչ՝

- *քաղաքացիական* բաղադրիչ. ընդգրկում է անհատի ազատությանն առնչվող իրավունքները.
- *քաղաքական* բաղադրիչ. ներառում է, օրինակ, քաղաքական իշխանության իրականացմանը մասնակցելու, ընտրելու և ընտրվելու իրավունքը.
- *սոցիալական* բաղադրիչ. առնչվում է արժանավայել կենսամակարդակի ապահովման, բնակարանի, ինչպես նաև կրթության, առողջության իրավունքներին:

Անձնական և սոցիալական կրթություն

Շատ երկրներում գոյություն ունեն կրթության ձևեր, որոնք արժևորում են անհատի դերը հասարակության մեջ և օգնում երիտասարդներին՝ դիմակայելու ապագայում հնարավոր փորձություններին: Սա կարող է համընկնել քաղաքացիության խնդիրների հետ, բայց կարող է նաև ներառել անհատի կյանքին առնչվող հարցեր (սպորտ, ակունքներ և ընկերակցություններ, արվեստի կամ մշակույթի այլ տեսակներ): Այդպիսի կրթությունը կարող է նաև

առնչվել միջանձնային հարաբերություններին: Մարդու իրավունքներն առնչվում են այս հարցերին երկու հիմնական առումներով. առաջին՝ անձի զարգացմանն ու միջանձնային հարաբերություններին բնորոշ են բարոյական և սոցիալական արժեքներ, որոնք պետք է բխեն մարդու իրավունքների գաղափարներից. երկրորդ՝ մշակութային կյանքին մասնակցելու իրավունքը ճանաչված է ինչպես ՄԱԿ ՄԻՅՀ-ում, այնպես էլ այլ միջազգային պայմանագրերում: Եվ եթե ձեր երիտասարդ գործընկերներն ի գործու են պահանջելու այդ իրավունքի իրականացումը, ապա համայն աշխարհում շատ երիտասարդներ զրկված են այդ հնարավորությունից:

«Յուրաքանչյուր ոք հասարակության մշակութային կյանքին ազատորեն մասնակցելու, արվեստներից, բավականություն ստանալու, գիտական առաջընթացին մասնակցելու և դրա բարիքներից օգտվելու իրավունք ունի»:

ՄԻՅՀ, հոդված 27

Համընդհանուր արժեքների և բարոյագիտական կրթություն

Բարոյագիտական կրթությունը տարբեր երկրներում թեև ներառված է դպրոցական ծրագրեր, սակայն այն հաճախ երկու հիմնական մտահոգություն է ծնում. բարոյական ո՞ր արժեքների ուսուցանումը պիտի լինի այդ կրթության նպատակը. մենք ինչպե՞ս կարող ենք վստահ լինել, որ ուսուցանվող արժեքները սոսկ մեր մշակույթի համար չէ, որ կարևոր են: Սրանք ընդհանուր հիմնախնդիրներ են, որոնց շատերն են բախվում կրթության այս բնագավառում, և մարդու իրավունքները դրանց լուծման համապատասխան միջոցներ են առաջադրում: Մարդու իրավունքները հիմնված չեն սոսկ այնպիսի արժեքների վրա, որոնք ընդհանուր են ցանկացած կրոնի և մշակույթի համար. դրանք համընդհանուր են, ճանաչված աշխարհի գրեթե յուրաքանչյուր երկրում: Ոչ ոք չի կարող քննադատվել մարդու իրավունքների գաղափարների ուսուցանման համար:

Ամենամեծ չարիքն անտարբերությունն է: Իմանալ ու չգործել՝ նշանակում է համակերպվել անարդարություններին: Մոլորակը խիստ փոքրացել է: Յուրաքանչյուր երկրում կատարվածն ազդում է մեզ վրա:

Էլի Վիգել

Համընդհանուր կրթություն

Համընդհանրացումը բազմաթիվ երիտասարդների մտահոգող խնդիր է, և մենք այն ընդգրկել ենք սույն ձեռնարկում որպես առանձին թեմա: «Համընդհանուր կրթություն» ընդհանուր խորագրի ներքո սովորաբար անդրադարձ է կատարվում այն աշխատանքին, որը դիտարկում է կեցության և վարքագծի ձևերի զանազան դրսևորումներն ամբողջ աշխարհում: Այդ կրթությունը կարևորվում է նրանով, որ այն անհատի տեղը տեսնում է ոչ միայն համայնքում կամ հասարակության մեջ, այլև ընդհանրապես աշխարհում: Այն կարող է օգտագործվել մարդու իրավունքներին առնչվող մի շարք հարցեր բարձրացնելու համար, կարող է օգնել մարդկանց ուշադրությունը սեռեղծ երկրագնդի տարբեր ծայրերում մարդու իրավունքների ոտնահարումների վրա: Համընդհանուր կրթությունը թույլ է տալիս երիտասարդներին՝ գնահատել սեփական գործողությունների հետևանքներն ու գիտակցել իրենց անհատական պատասխանատվությունը:

Միավորված ազգերի կազմակերպության Համընդհանուր կրթության ինստիտուտը ոչ առևտրային, հասարակական կազմակերպություն է, հիմնադրվել է 1984 թվականին՝ որպես Համաաշխարհային խաղաղության համալսարան: Ինստիտուտը նպատակ է հռչակել՝ «նպաստել այնպիսի աշխարհի ստեղծմանը, ուր խաղաղությունն ու բավարար կենսամիջոցները բնականոն կենսակերպ են, ուր առկա է պատասխանատվությունը շրջակա միջավայրի համար, տիրապետում է սոցիալական արդարությունը, և անհատը ինքնադրսևորման բարձունքին է հասնում համայնքային համագործակցության պայմաններում»:

Միջմշակութային կրթություն

Համընդհանուր կրթության և միջմշակութային կրթության միջև առկա է բնական կապ. այն արտացոլում է մեր և այլ մշակույթների, հասարակությունների ու սոցիալական խմբերի փոխազդեցությունները: Այսօր բոլոր հասարակությունները բնորոշվում են բազմամշակութայնությամբ, և այդ փաստն առավել է ընդգծում փոքրամասնությունների իրավունքների ճանաչման ու հարգանքի հարաճուն կարևորությունը: Մենք հարկադրված ենք վերանայել ազ-

գային հասարակության՝ մշակութային առումով որպես միատարր ամբողջության հին հայեցակարգերը. եվրոպական ներհյուսման ընթացքը աշխարհի տարբեր տարածաշրջանների միջև, աճող տնտեսական և սոցիալական փոխկախվածության հետ միասին, այդպիսի պատկերացումները դարձնում են ժամանակավրեպ: Երկրագնդի նույնիսկ այն մասերում, որոնք ուղղակիորեն ենթակա չեն ներգաղթի կամ հակամարտությունների ազդեցություններին, դարձյալ կարելի է բախվել մեկ ընդհանուր հասարակության մեջ առկա տարբեր ազգերի փոխըմբռնման բացակայության կամ իրարամերժ հարաբերությունների: Յուլիսիային Իռլանդիայի, Նախկին Հարավսլավիայի և Կոկկասյան տարածաշրջանի հակամարտությունները վկայում են այն հիմնախնդիրների գոյության մասին, որոնք ծագել և ծագում են ազգերի՝ այլ մշակույթի կրող ազգերի հետ գոյակցելու, նրանց մշակույթները հարգելու անկարողության հետևանքով:

«Բոլորը՝ տարբեր, բայց ո՛չ անտարբեր»:

Միջմշակութային կրթությունը նաև արդյունավետ միջոց է ռասիզմի, ռասայական խտրականության և անհանդուրժողականության դեմ պայքարելու համար:

Երիտասարդության և սպորտի հարցերով տնօրինությունը մեծ ջանքեր է ներդրել միջմշակութային կրթության բնագավառում, հատկապես Եվրոպական երիտասարդական կենտրոնների և Հիմնադրամի միջոցով: «Բոլորը՝ տարբեր, բոլորը՝ հավասար» քարոզարշավն ընդդեմ ռասիզմի, այլատյացության, հակահրեականության և անհանդուրժողականության կազմակերպվել էր պայքարելու ռասիստական աճող թշնամանքի և փոքրամասնությունների նկատմամբ անհանդուրժողականության դրսևորումների դեմ:

«Միջմշակութային կրթությունն առաջարկում է փոխհարաբերությունների բացահայտման ու անջրպետների վերացման գործընթացներ»:

Քարոզարշավն ինքնին նպատակ ուներ «համախմբել մարդկանց և լրացուցիչ խթան հանդիսանալ անհանդուրժողականության դրսևորումների դեմ պայքարի համար»:

«Բոլորը՝ տարբեր, բոլորը՝ հավասար» կրթափաթեթը ստեղծվել է երիտասարդության հետ աշխատողներին ու մանկավարժներին աջակցելու նպատակով՝ քարոզարշավին նպաստելու համար: Կրթափաթեթը սահմանում է միջմշակութային կրթության երկու հիմնական ուղղություն.

«Բոլորը՝ տարբեր, բոլորը՝ հավասար» կրթափաթեթ

- աջակցել երիտասարդներին անհավասարության, անարդարության, ռասիզմի, կարծրատիպերի ու նախապաշարմունքների ճանաչման կարողություններ ձեռք բերելու գործում.
- հաղորդել գիտելիքներ ու զարգացնել կարողություններ, որոնք նրանց կօգնեն մարտահրավերներ նետել այդ երևույթներին, դրանց բախվելիս՝ փորձել վերացնել կամ փոխել դրանք:

Միջմշակութային կրթության նպատակները և սկզբունքները ձեռք են բերվել *միջմշակութային ուսուցման* զանազան միջոցներով. մի տերմին, որն առավել լայնորեն գործածվում է ոչ ֆորմալ կրթության մեջ, հատկապես՝ եվրոպայի երիտասարդության աշխատանքում:

Հակառասիստական կրթություն

Հակառասիստական կրթության համար ելակետային է այն համոզմունքը, որ մենք ապրում ենք բազմամշակութային և ժողովրդավարական հասարակությունում, ուր բոլոր քաղաքացիները հավասարության և արդարության իրավունք ունեն: Այդ կրթությունը, այնուամենայնիվ, ընդունում է ռասիզմի և ռասիստական վերաբերմունքի առկայությունը ժամանակակից հասարակություններում, ինչպես նաև օգնում է թե՛ կրթական գործընթացում, թե՛ հետագա կյանքում կանխելու սևամորթ աշակերտների համար դրանց հնարավոր բացասական ազդեցությունները: Հակառասիստական կրթությունը փորձում է պայքարել ռասիստական վարքագծի և գործունեության դեմ, բարձրացնել ժամանակակից հասարակության մեջ ռասիզմի վնասակար ազդեցության մասին ընդհանուր իրազեկության մակարդակը: Այն նպատակ ունի աջակցելու բազմառեսմ հասարակության ձևավորմանը, որտեղ բոլոր քաղաքացիների իրավունքները հարգվում և պաշտպանվում են:

Զարգացման կրթություն

Զարգացման կրթությունն անբաժանելի է համընդհանուր կրթությունից և առանձնակիորեն ընդգծում է երրորդ սերնդի իրավունքները, ինչպիսիք են՝ կայուն զարգացման, առողջ շրջակա միջավայրի, խաղաղության իրավունքները: Այն նաև խիստ առաջնահերթ է համարում տարբեր հասարակությունների փոխադարձ շփումներին, ինչպես նաև դրանց զարգացման մեթոդներին վերաբերող խնդիրները: Ահա թե ինչու գծանկարում զարգացման կրթության և միջնաշխարհային կրթության միջև կապ է ստեղծվել: Այսպիսով՝ զարգացման կրթությունն ամբողջական է այն առումով, որ հիմնված է աշխարհի՝ որպես մեկ փոխկապակցված ամբողջության ընկալման վրա, և ուղղված է ապագային:

Կրթության զարգացման ընկերակցությունը բրիտանական կազմակերպություն է, որն այս բնագավառում աշխատում է երկար տարիներ: Այն զարգացման կրթությունը համարում է ուսուցում ամբողջ կյանքի համար, որը՝

- ուսումնասիրում է Զյուսիսի «զարգացած» և Հարավի «զարգացող» երկրների բնակիչների կապերը՝ այդպիսով հնարավորություն տալով մարդկանց ըմբռնելու դրանք
- խորացնում է ըմբռնումները մեր կյանքը ձևավորող տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական գործոնների և շրջակա միջավայրի մասին
- զարգացնում է այնպիսի հմտություններ ու արժեքներ, ձևավորում այնպիսի վերաբերմունք, որոնք օգնում են մարդկանց գործել միասին՝ սեփական կյանքում փոփոխություններ կատարելու և այն վերահսկելու ուղղությամբ:

Բնապահպանական կրթություն

Կայուն զարգացման մեթոդների որոնումը զարգացման կրթության առանցքային նպատակներից է, հետևաբար ծագում են մտահոգություններ շրջակա միջավայրի ապագայի վերաբերյալ: Այս առումով հատկապես զարգացող երկրների տնտեսական հետագա զարգացման առնչվող խնդիրները պետք է լուծվեն այն բանի գիտակցմամբ, որ դրանց դիմաց «վճարելու են» մարդկությունն ու բնաշխարհն ամբողջությամբ: Բնապահպանական կրթությունը նպատակ ունի հանրության ուշադրությունը հրավիրել այս հարցերի վրա և սերմանել առավել հոգածու վերաբերմունք աշխարհի բնական հարստությունների հանդեպ:

Դա նաև առնչվում է մարդու իրավունքների խնդիրներին: Քանի որ մարդկության գոյությունը կախված է առողջ և կայուն շրջակա միջավայրից, երկրագնդի բոլոր մարդկանց և գալիք սերունդների մարդկային իրավունքների համար մտահոգությունն առաջին պլան է մղում բնապահպանությանն առնչվող խնդիրները: Այսօր ոմանք խոսում են նույնիսկ այն մասին, որ անհրաժեշտ է պաշտոնապես ճանաչել մարդու՝ շրջակա առողջ միջավայր ունենալու առանձին իրավունքը:

Խաղաղության կրթություն

Աշխարհի բնական հարստությունները հավասարապես չեն բաշխվել: Դրանք եղել են և, անտարակույս, շարունակելու են լինել աշխարհում առկա սուր հակամարտությունների պատճառներ: Ցավոք, շատ այլ պատճառներ ևս կան: Որպես որոշ հակամարտությունների կարգավորման միջոց՝ մանկավարժներին կարող են հետաքրքրել երկրագնդի բնական հարստությունների բաշխման առավել արդարացի ձևերը, սակայն հավանական է, որ նրանց ուշադրությունը հիմնականում սևեռված լինի բուն հակամարտությունների կառուցվածքային պատճառներին: Խաղաղության կրթությունը հիմնված է այն հայեցակարգի վրա, ըստ որի՝ խաղաղությունն ավելին է, քան պատերազմի սոսկ բացակայությունը. խաղաղություն կարելի է հաստատել արդարության որոնման միջոցով և ըմբռնելով շահագործման ու անարդարության ձևերը:

Սակավաթիվ մարդիկ կարիք կունենան խաղաղության կրթության անհրաժեշտությունը

«Կրթությունը պետք է նպաստի անհատի մտավոր, հոգևոր պատշաճ զարգացմանը: Այն պետք է զարգացնի սոցիալական պատասխանատվության ու համերաշխության գացում խոցելի խմբերի նկատմամբ և անհատին ուղղորդի դեպի հավասարության սկզբունքների պահպանումն առօրյա վարքագծում»:

Միջազգային փոխըմբռնման, համագործակցության և խաղաղության կրթության, մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների կրթության մասին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հանձնարարական

«Չկա խաղաղություն տանող ուղի: Խաղաղությունն է ուղին»:

Մ. Կ. Գանդի

հավաստող փաստարկների, ինչպիսիք են՝ հակամարտության էության ըմբռնումը, ազգերի միջև փոխադարձ հարգանքի սերմանումը (որը նվազեցնում է հակամարտության ծագման հավանականությունը) և վտանգավոր իրավիճակները խաղաղ իրավիճակների վերածելու հմտությունները: Աշխարհն ունի դրա կարիքը՝ *յուրաքանչյուրի* կյանքի ու հարգանքի *քնական* իրավունքները: Ներառյալ նույնիսկ նրանց, ովքեր սխալներ են թույլ տվել: Այս նպատակին տանող գլխավոր ուղին պետք է հանդիսանա հանդուրժողականության և միջմշակութային փոխըմբռնման մասին կրթությունը և ընդհանրապես մարդու իրավունքների համընդհանուր և անօտարելի բնույթին վերաբերող կրթությունը:

2001-2010 թվականները հայտարարվել են Խաղաղության մշակույթի և աշխարհի երեխաների նկատմամբ բռնության վերացման միջազգային տասնամյակ (ՄԱԿ-ի բանաձև A/RES/53/25): Խաղաղության հետազոտության միջազգային ընկերակցությունում՝ հիմնադրված ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի աջակցությամբ, գործում է Խաղաղության կրթության հանձնախումբ, որը միավորում է Խաղաղության մշակույթի տարածմանը նպաստող մանկավարժներին:

Իրավագիտական կրթություն

Այս բնագավառը թերևս ամենապաշտոնականն է մինչև հիմա քննարկված տարբեր կրթական բնագավառների շարքում, սակայն իրավագիտական կրթությունը գոյություն ունեցող օրենքների սոսկ ուսուցում չէ: Այն նաև սերմանում է հարգանք իրավունքի տիրապետության և արդարության հիմնարար սկզբունքների հանդեպ, որոնք ամրագրված են մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերում:

Իրավագիտական կրթության և մարդու իրավունքների կապը դրսևորվում է երկու առանձին մակարդակներում. առաջին՝ որոշակի օրենքներով ամրագրված իրավունքների մակարդակում, որոնք պաշտպանում են անհատին անարդար դատավարություններից, երկրորդ՝ միջազգային իրավունքի մակարդակում: ՄԱԿ-ի մարմինները, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը և այլ տարածաշրջանային կառույցներ իրավապահ հաստատություններ են, որոնք գործում են ի պաշտպանություն մեր իրավունքների, սակայն որպեսզի ծառայեն իրենց նպատակին, հարկ է, որ մենք իմանանք դրանց մասին ու օգտվենք դրանցից: Դրանք չեն փնտրելու մեզ:

«ԿՈՂՄՆԱՅՈՒՅՑ»-ի կիրառությունը Եվրոպայում

Ի՞նչ և որտե՞ղ է Եվրոպան

Պատմաբանները մեզ կհիշեցնեն, որ Զին Զունաստանում ի սկզբանե «Եվրոպա» է կոչվել հավանաբար ներկայիս Բալկանյան երկրների տարածքը: Այսօր Եվրոպան շատ ավելի ընդարձակ է, ուստի հեշտ չէ սահմանագծել այն:

Քաղաքական Եվրոպայի ցամաքային տարածքն ավելի քան 10 միլիոն քառակուսի կիլոմետր է և ձգվում է մինչև աշխարհագրական Ասիայի տարածք: Մայրցամաքի հարավային շրջանների մերձարևադարձային կլիման հյուսիսային շրջաններում փոխվում է բևեռայինի: Եվրոպան ավելի քան 200 կենդանի լեզուների հայրենիք է: Այն ընդգրկում է 50 պետություններ՝ շուրջ 800 միլիոն մարդ ընդհանուր բնակչությամբ:

Եվրոպայում ապրում են բոլոր համաշխարհային կրոնների դավանողներ: Այս մայրցամաքի անունը զուգորդվում է ժողովրդավարության ծննդի և, միաժամանակ, ֆաշիզմի ու բռնապետության այն վատթարագույն օրինակների հետ, որ մարդկությունը երբևէ տեսել է: Եվրոպայի պատմության վրա իրենց դրոշմ են թողել հոլոքոստը, գաղութարարությունը և ստրկությունը, իսկ այսօր նրա տարածքում այնքան միջուկային զենք կա, որ բավական է համայն երկրագնդի բնակչությանը վերացնելու համար: Այնուամենայնիվ, Եվրոպայում է անցկացվում խաղաղության Նոբելյան մրցանակաբաշխությունը, և այնտեղ է հիմնադրվել Մարդու իրավունքների դատարանը, որը մեծ ճանաչում է գտել ամբողջ աշխարհում:

Եվրոպայի պետությունները

Ներկայումս Եվրոպայի երկրների շարքում կան նորահայտ պետություններ, ինչպես նաև այնպիսիք, որոնց սահմանները հարյուրավոր տարիների ընթացքում գրեթե չեն փոփոխվել: Եվրոպայում այսօր էլ հակամարտությունների ազդեցությամբ քաղաքական փոփոխությունները շարունակվում են՝ սպառնալով վերածնել անկայուն սահմանները: Այսպիսով՝ Եվրոպայում միլիոնավոր մարդիկ դեռևս ապրում են բռնության ու հակամարտությունների պայմաններում, այն դեպքում, երբ նույն մայրցամաքի մեկ այլ մասում շատերն ապրում են խաղաղ, ապահով, նույնիսկ ճոխ կյանքով:

Ի՞նչն է երկիրը դարձնում «Եվրոպական»

Եվրոպական յուրաքանչյուր երկրում կան մեծահարուստներ, ինչպես նաև խիստ ցածր կենսապայմաններում ապրող միլիոնավոր մարդիկ: Կա տարբերություն յուրաքանչյուր երկրի ներսում և կա տարբերություն նաև այդ երկրների միջև: Որպես ուսուցիչ աշխատելով Եվրոպայի մի մասում՝ մեկ օրվա աշխատանքի համար կարող եք վճարվել այնքան, որքան մեկ ամսվա համար կվճարվեն ձեր գործընկերները Եվրոպայի մեկ այլ մասում: Որպես ուսուցիչ աշխատեք մեկ այլ մասում, և հնարավոր է, որ դուք աշխատավարձ չստանաք ամիսներ շարունակ:

Եվրոպան, իսկապես, բազմազան է:

Մե՞կ Եվրոպա, երկո՞ւ Եվրոպա...

Ամեն ինչ հստակեցնելու համար կարո՞ղ ենք ասել, որ գոյություն ունեն Արևելյան և Արևմտյան, Զյուսիսային և Զարավային Եվրոպաներ: Իսկ ի՞նչ կասեք Կենտրոնական Եվրոպայի մասին:

Կարո՞ղ ենք այսպիսի բաժանում կատարել՝ քրիստոնեական և մահմեդական Եվրոպա...

Կամ՝ հարուստ և աղքատ Եվրոպա... խաղաղ և պատերազմներից բզկտված Եվրոպա...

ժողովրդավար և բռնապետական Եվրոպա... ձախ և աջ քաղաքական ուժերի, ամերիկանացված և խորհրդայնացված Եվրոպա:

Եվրոպայի ո՞ր «մասին» եք դուք պատկանում: Կարելի՞ է ձեզ համարել Եվրոպայի այդ մասի տիպական ներկայացուցիչը:

Եթե վերոնշյալ բաժանումները ճիշտ են կամ գոնե օգնում են ճանաչել այդ բաժանման տարբեր կողմերի առանձնահատուկ կարիքները, ապա մտածեք, թե ինչպես կարելի է հետևյալ խմբերից մի քանիսին դասել նման ընդհանուր ենթախմբերի: Կհամապատասխանե՞ն արդյոք նրանց պահանջներն այն երկրի կամ Եվրոպական այն մասի «կարծրատիպային» պահանջներին, որտեղ նրանք բնակվում են:

- Բալկանյան երկրների գործարարները:
- Բենգալյան համայնքները Արևելյան Լոնդոնում:
- Բասկերի երկրում կամ Յուլսիսային Իռլանդիայում ահաբեկչությունից տառապող մարդիկ:
- Լեռնային շրջանների ագարակատերերը, որ կախվածություն ունեն Իսպանիայի, Իտալիայի, Ռումինիայի, Վրաստանի և Հայաստանի կլիմաներից:
- Ռոմա* բնակչությունը Հունգարիայում, Սլովակիայում, Հունաստանում կամ Ֆրանսիայում:
- Հակամահմեդականները կամ հրեատյացները Գերմանիայում, Ռուսաստանում, Լիտվայում, Շվեդիայում, Լեհաստանում և մայրցամաքի մյուս բոլոր երկրներում:
- Ձկնորսական համայնքները Շոտլանդիայում, Նորվեգիայում, Խորվաթիայում կամ Էստոնիայում:
- Բելգիայի և Ֆինլանդիայի վտարանդի բանվորները:
- Փախստականները և քաղաքական ապաստան հայցողները Ուկրաինայում կամ Լեհաստանում:
- Մահմեդականները, քաղաքական գործիչները, իրավապաշտպանները, ուսուցիչները, երիտասարդ առաջնորդները, կարճահասակները, ճաղատները, երեխաներ ունեցող և չունեցող կանայք:

Նման օրինակները ցույց են տալիս, որ առաջարկվող բաժանումներից ոչ մեկը հստակ չէ կամ ի գործու չէ նկարագրելու յուրաքանչյուր երկրի, համայնքի և, անշուշտ, անհատի բազմակողմանի էությունը: Եվրոպայում գոյություն ունեն շատ ընդհանրություններ, սակայն յուրաքանչյուր առանձին պետության, փոքր համայնքի ներսում կան նաև տարբերություններ: Եվրոպան և նրա մաս կազմող ամեն մի երկրի մշակութային ու սոցիալական բազմազանության փոքր աշխարհ է:

Գիրք Եվրոպայի՞ համար

Ուրեմն ինչու՞ ստեղծել մեկ ձեռնարկ ողջ Եվրոպայի համար: Կարո՞ղ է այն էապես բավարարել այս հարուստ ու խառնիճաղանջ մայրցամաքի բոլոր ազգերի պահանջները:

Այս բաժնում տրվում են այդ հարցերի պատասխանները, և ներկայացվում մեր մոտեցումներն այն դժվարություններին, որոնց բախվել ենք: Այս բաժնում նաև փորձ է արվում հիմնավորել, որ նման առաքելությունը ոչ միայն իրատեսական է, այլև անհրաժեշտ: Ի վերջո, Եվրոպան ոչ միայն խիստ բազմազան մշակույթ ունի, այլև շատ ընդհանրություններ: Այդ ընդհանրությունները բացահայտելը և այդպիսով մեր տարբերություններն ըմբռնելը կարող է նույնքան կարևոր լինել, որքան մեր ինքնատիպությունը պահպանելու խնդիրը:

Դուք երբե՞ն չփվե՞լ եք Եվրոպայի տարբեր մասերում գտնվող այլ երիտասարդական խմբերի հետ: Ի՞նչ ընդհանուր կողմեր ունեին ձեր խմբերը:

«... Նախ նրանք եկան կոմունիստների հետևից. ես ոչինչ չասացի, որովհետև կոմունիստ չէի: Այնուհետև եկան հրեաների հետևից. ես չխոսեցի, որովհետև հրեա չէի: Ապա եկան տանգու բանվորներին՝ արհմիությունների անդամներին. ես արհմիության անդամ չէի: Այնուհետև եկան կաթոլիկների հետևից. ես լոնցի, քանի որ բողոքական էի: Ի վերջո, երբ եկան իմ հետևից, այլևս ոչ ոք չկար, որ խոսեր»:

Քահանա Մարտին Նիմուեր

* Ծանոթություն. Ոչ քոչվոր գնչուների ցեղախմբի անունն է:

Մարդու իրավունքները որպես ընդհանուր գործոն

Մարդու իրավունքների գաղափարներն ընկած են Եվրոպայի խորհրդի ստեղծման թե՛ պատմական, թե՛ գաղափարական հիմքերում, և հենց այն ընդհանրություններից են, որոնք բնորոշ են ողջ Եվրոպային: Իհարկե, այդ գաղափարները Եվրոպայի մենաշնորհը չեն, սակայն անկասկած հանդիսանում են Եվրոպան համախմբող և միավորող կարևորագույն գործոններ, որոնք, Եվրոպայի խորհրդի անդամների թվի աճին զուգընթաց, առավել կամրապնդվեն:

Անդամագրված յուրաքանչյուր պետություն նաև պարտավորվել է պահպանել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական համաձայնագրում ամրագրված հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները: Եվրոպական տարբեր պետությունների շարքային քաղաքացիների համար սա նշանակում է, որ այդ իրավունքներն ու ազատությունները գոնե որոշ չափով պաշտպանվում են Եվրոպական պետությունների հանրության կողմից:

Սակայն նույնիսկ Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի առկայության պարագայում՝ մարդու իրավունքների պաշտպանությունը յուրաքանչյուր քաղաքացու համար միայն այն դեպքում կարող է իրական ու նկատելի արդյունքներ ունենալ, եթե յուրաքանչյուր անհատ ակտիվ դեր ունենա դրանց պահպանման գործում: Քաղաքացիները պետք է իմանան այդ իրավունքների գոյության մասին, խախտման դեպքում կարողանան պաշտպանել, ինչպես նաև հարգել դրանք առօրյա կյանքում: Սա կրթության խնդիրն է: Սա նաև ողջ Եվրոպայի խնդիրն է:

Աշխարհի քաղաքացիներ

Կարևոր է իմանալ, թե ինչպես պետք է պայքարել հանուն սեփական իրավունքների ու պաշտպանել դրանք, սակայն դա բոլորը չէ: Այս ձեռնարկում մենք այն տեսակետն ենք որդեգրել, որ մարդու իրավունքները համընդհանուր բնույթ ունեն, և Եվրոպայի երիտասարդները՝ որպես աշխարհի քաղաքացիներ, պետք է գնահատեն դա, եթե հարկ է, որ մարդու իրավունքները հարգվեն ոչ միայն աշխարհի այս մասում, այլև ողջ երկրագնդում:

Անշուշտ, Եվրոպայի յուրաքանչյուր պետություն առանձին աշխատանք պիտի տանի իր քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների բարելավման ուղղությամբ: Չկա մի երկիր, ուր մարդու իրավունքների խախտումներ արձանագրված չլինեն, այդուհանդերձ մարդու իրավունքների կրթությունը կենսական նշանակություն ունի ոչ միայն մեր, նաև այլոց իրավունքների պաշտպանության համար: Ուստի, եթե այս ձեռնարկի խնդիրներից մեկն իրավական հարցերի վերաբերյալ առավել իրազեկումն է, որպեսզի Եվրոպայի երիտասարդները կարողանան բարելավել իրենց անմիջական իրավական միջավայրը, ապա մյուս խնդիրն է խրախուսել նրանց՝ հետաքրքրվելու այդ հարցերով համաշխարհային մասշտաբներով, հաշվի առնել իրենց սեփական վարքագծի հնարավոր և փաստացի ազդեցությունը:

Ողջ աշխարհի, անշուշտ նաև Եվրոպայի երիտասարդները միշտ անձնագոհաբար նվիրվել են մարդու իրավունքների պաշտպանության գործին: Ֆաշիզմի և այլ բռնապետությունների օրոք երիտասարդներն ու ուսանողներն էին, որ հաճախ գտնվում էին ճնշումների ու կեղեքումների դեմ բողոքի ցույցերի առաջին շարքերում, իսկ երիտասարդական կազմակերպություններն ու ընկերակցությունները մշտապես վճռական դեր են խաղացել ողջ Եվրոպայի երիտասարդներին առավել համախմբելու և իրենց իրավունքները պաշտպանելու գործում: Միջազգային հասարակական երիտասարդական կազմակերպությունների գործունեությունը հաճախ առնչվել է թե՛ Եվրոպայում, թե՛ նրա սահմաններից դուրս երիտասարդների շրջանում հարաբերությունների կարգավորմանն ու համերաշխության հաստատմանը: Այդ գործունեությունը հիմնված է համագործակցության, խաղաղության և մարդու իրավունքների գաղափարների վրա:

Ժամանակն է տարածել այս փորձը և Եվրոպայի երիտասարդներին ընդգրկել այս աշ-

Անարդարությունը ցանկացած վայրում՝ սպառնալիք է արդարության ամենուրեք:

Մարտին Լյութեր Քինգ

խատանքներում, մայրցամաքում և նրա սահմաններից դուրս հարգանք սերմանել մարդու իրավունքների նկատմամբ: Հարկ է առավել հստակ պատկերացնել այն ուղին, որով մենք կարող ենք աջակցել այլ մարդկանց իրավունքների պաշտպանությանը: Սա նույնպես ողջ եվրոպայի խնդիրն է:

Եվրոպական երազանք

Անշուշտ, ոչ ոք չի ցանկանում, որ տարբեր եվրոպական երկրներ ու մշակույթները կորցնեն իրենց ինքնությունը: Այնուամենայնիվ, այս ձեռնարկը ստեղծելիս մեզ համար խթան էր հանդիսանում այն փաստը, որ մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանք տածող եվրոպական կամ համաշխարհային մշակույթներից և ոչ մեկը դրանից վնասակար ներգործություն չի կրել: Փաստորեն, մարդու իրավունքների արժեքներն արդեն առկա են յուրաքանչյուր երկրում, և մշակույթները միայն կծաղկեն, եթե դրանք հզորացվեն (այնպես, որ յուրաքանչյուր ոք այդ մշակույթներում դրական ներդրում կատարելու հնարավորություն ունենա):

«Համառությունն առավել զորեղ է, քան բռնությունը. շատ խոչընդոտներ, որոնք միասին վերցրած հնարավոր չէ հաղթահարել, տեղի են տալիս առանձին-առանձին»:

Պլուտարքոս

Մենք փայփայում ենք նաև այն հույսը, որ ընդհանուր շահերն ու նախաձեռնությունը կարող են նպաստել Եվրոպայի երիտասարդության համախմբմանը, օգնել նրանց՝ ընկալելու միմյանց որպես իրավահավասար մարդիկ, ապրելու ընդհանուր իրականության մեջ և միասնաբար պատասխանատվություն կրելու մայրցամաքի ապագայի հանդեպ: Գուցե Սիբիրը կարող է միանալ Պորտուգալիային՝ պաշտպանելու կանանց իրավունքները. Ալբանիայի և Լյուքսեմբուրգի երիտասարդները գուցե կստեղծեն համացանցի մի կայք, որի միջոցով աշխարհի ուշադրությունը կիրավիրեն մանկական աշխատանքի խնդրին, կամ գուցե Մալթայի և Դանիայի դպրոցները կծրագրեն միաժամանակ անցկացնել քարոզարշավ՝ ընդդեմ տարբեր երկրների դպրոցներում տեղ գտած բռնությունների:

Երիտասարդներն անտարբեր չեն և, ինչպես դարեր շարունակ, կարող են առաջնորդել՝ դրանով իսկ հերքելով անձնապատասխանության ու անտարբերության համար իրենց քննադատողներին: Նրանք կարող են ապացուցել, որ սխալվում են բոլոր նրանք, ովքեր պնդում են, թե այլընտրանք չկա: Երիտասարդները կարող են մոր եռանդ ներդնել մարդու իրավունքների համար պայքարում: Երիտասարդներն այս ձեռնարկի սոսկ շահառուն չեն. նրանք ձեռնարկի գլխավոր հույսն են ու հարստությունը:

Երիտասարդական աշխատանքը և ներկայացուցչականությունը

Ձեռնարկի վարժությունները նախատեսված էին կիրառվելու պետական կրթական միջավայրում, սակայն, միաժամանակ, մենք մտադիր էինք ստեղծել մի գիրք, որը կարելի կլիներ օգտագործել նաև պետական կրթական համակարգից դուրս: Ակնհայտ է, որ նման աշխատանքի բնույթն ու ծավալները կարող են տարբերվել ըստ երկրների: Այդուհանդերձ, մեր կողմից տարատեսակ մեթոդների առաջարկները և տարբեր թեմաների ուսումնասիրությունները նպատակ ունենին անդրադառնալ յուրաքանչյուր եվրոպական երկրում գործող երիտասարդական խմբերի և ընկերակցությունների տարբեր կարիքներին:

Այս կրթափաթեթում ներկայացված վարժությունները, պաշտոնական կրթական միջավայրում աշխատող մարդկանց կողմից կիրառվելուց բացի, պետք է կարևոր և օգտակար նշանակություն ունենան արտադպրոցական խմբակների, սկսնակական կառույցների, կրոնական երիտասարդական խմբերի, համալսարանական ակումբների, իրավապաշտպան կազմակերպությունների համար: Երիտասարդական աշխատանքի գլխավոր նպատակը երիտասարդների անձնական և սոցիալական զարգացումն է, և դա է պատճառը, որ այս կրթափաթեթի վարժությունների մեծ մասը թերևս ավելի շատ անդրադառնում է այս հարցերին, քան գիտելիքների ձեռքբերմանը՝ որպես ավանդական կրթական նպատակ: Վարժությունների ընտրության ժամանակ կարևոր էր շեշտը դնել երիտասարդների ուշադրությունն այս հարցերին հրավիրելու վրա և օգտագործել փորձառական ուսուցումը՝ մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանք սերմանելու նպատակով, հատկապես այն մարդկանց շրջանում,

ովքեր ոչ միշտ են արձագանքում պետական կրթական համակարգում այդ ուղղությամբ տարվող աշխատանքներին:

Օգտագործում եք դուք փորձառական ուսուցումը ձեր աշխատանքում:

Նման մոտեցմանը կարող են ավելի քիչ իրազեկ լինել այն կրթական միջավայրում և հաստատություններում, որտեղ դասավանդման մեթոդներն ավելի շատ հիմնված են գիտելիքի, քան փորձառության կամ հմտությունների վրա: Այդ պատճառով այս ձեռնարկի կրթական մոտեցումների վերաբերյալ մենք ընդգրկել ենք օգտակար մեկնակետեր ու կարևոր նախնական տեղեկություններ (տես «Ինչպես օգտվել «ԿՈՂՄՆԱՑՈՒՅՑ»-ից» բաժինը): Մեր կարծիքով՝ սա կարևոր է այն առումով, որ երաշխավորում է ձեռնարկի մատչելիությունը ոչ միայն ողջ եվրոպայի երիտասարդության, այլև այն մանկավարժների, ուսուցանողների կամ երիտասարդական գործիչների համար, ովքեր որոշ աշխատանքային մեթոդների լավատեղյակ չեն:

Մենք հույս ունենք, որ այս ձեռնարկը կօգնի կամրջել ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթության միջև առկա մեթոդաբանական անջրպետը: Երկու դեպքում էլ՝ անհրաժեշտ է ներգրավել վերոնշյալ երիտասարդներին հատկապես այնպիսի բնագավառում, ինչպիսին մարդու իրավունքներն են, որտեղ կարևոր գործոններ են գործում ներգրավումն ու մասնակցությունը: Այս ձեռնարկում ներառված վարժությունները, շնորհիվ իրենց համապարփակ բնույթի, կոչված են երիտասարդներին առաջարկելու հետաքրքիր ու գրավիչ ուղիներ՝ առավել իրազեկ լինելու մարդու իրավունքների խնդիրներին ցանկացած միջավայրում:

Ինչպե՞ս եք երիտասարդներին ներգրավում ձեր վարժությունների մեջ:

Առաջնային նպատակներից էր նաև՝ երիտասարդներին հնարավորություն տալ սեփական ներդրումը կատարելու իրենց մտահոգող խնդիրների լուծման մեջ, այդ պատճառով ձեռնարկում ընդգրկել ենք «Դիմենք գործողությունների» գլուխը: Հարկ է նշել, որ այս բաժնի գործնական աշխատանքների մեծ մասը չի վերաբերում բացառապես իրավապաշտպան գործունեությանը. մեծ մասամբ դրանք սովորական վարժություններ են, որոնք արդեն անցկացվում են բազմաթիվ խմբերի կողմից այլ՝ մարդու իրավունքներին չառնչվող բնագավառներում: Դրանք վարժություններ են, որոնց մեծ հետաքրքրությամբ կմասնակցի յուրաքանչյուր երիտասարդ:

Երեխայի իրավունքների մասին համաձայնագիրը

Եվրոպական բոլոր պետությունները ստորագրել և վավերացրել են Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի համաձայնագիրը՝ պարտավորվելով պահպանել այն, ինչպես նաև պարբերաբար զեկույց ներկայացնել այն առաջընթացի մասին, որն արձանագրվում է Երեխաների իրավունքների լիակատար կիրարկման ուղղությամբ: Համաձայնագիրն այս ձեռնարկի հետ մասնակի կապ ունի շահառու խմբի տարիքի պատճառով, չնայած ձեռնարկը նաև նախատեսված է Համաձայնագրում նշված ամենաբարձր (18 տարեկան) տարիքից մեծ անձանց համար:

Այնուամենայնիվ, ելնելով այս ձեռնարկի մեթոդաբանական հիմքերից՝ Համաձայնագիրն արժանի է առանձնահատուկ հիշատակման: Համաձայնագրի անկյունաքարը, որը նաև ամրագրված է նրա որոշ հոդվածներում (մասնավորապես՝ 3, 12), այն գաղափարն է, ըստ որի՝ երիտասարդներն իրավունք ունեն արտահայտել իրենց կարծիքը և պահանջել հաշվի առնել դրանք իրենց վերաբերող ցանկացած հարցում: Տարբեր եվրոպական երկրներում այս գաղափարն իրագործման տարբեր փուլերում է. որոշ երկրներում առկա են իրական հնարավորություններ երիտասարդների՝ ուղղակիորեն իրենց վերաբերող որոշումների ընդունմանը մասնակցելու առումով, այլ երկրներում այս գործընթացը դեռևս ձևավորման փուլում է:

«Երիտասարդներս միայն ապագան չենք... Մենք նաև ներկան ենք»:

2001թ. Բուդապեշտում կայացած Երեխայի իրավունքների հարցերով հատուկ նստաշրջանում Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի խորհրդակցության ժամանակ երեխաների և երիտասարդների հայտարարությունից

2 Զեր դպրոցում կամ կազմակերպությունում կա՞ արդյոք Երեխայի իրավունքների մասին համաձայնագիրը:

Պարզ է, որ որոշումների ընդունման վրա երիտասարդների ներգործության աստիճանը, ինչպես նաև այս կամ այն գործողությունը նախաձեռնելու նպատակահարմարությունը որոշակիորեն պայմանավորվում են արդեն գոյություն ունեցող հնարավորություններով: Այդուհանդերձ, գլխավոր նպատակը՝ երիտասարդներին վերաբերվել որպես հարգանքի արժանի և ավագներին հավասար իրավունքներով քաղաքացիների, ընդունելի է Եվրոպայի յուրաքանչյուր մասում:

2.Զեռնարկի ստեղծման գործընթացը

«ԿՈՂՄՆԱՑՈՒՅՑ»-ի աշխատանքային խումբը կազմված էր ութ հոգուց, ովքեր պետք է կազմեին հիմնական նյութերն ու վարժությունները: Ինչպես հաճախ է պատահում, խմբի «փորձարկումը» կատարվեց աշխատանքի ընթացքում, որը խիստ սեղմ ժամկետների պատճառով ինչ-որ իմաստով նաև փորձություն էր: Տարբեր փորձառությունների առավելագույն փոխանակման նպատակով յուրաքանչյուր հեղինակ գրում էր տեքստեր, որոնք պիտի ստուգվեին և հավանության արժանանային երկու այլ հեղինակների կողմից: Յուրաքանչյուր թեմա կամ բաժին նույն սկզբունքով մշտապես բաժանվում էր առնվազն երկու մարդու միջև:

Աշխատանքային խումբն իր բազմազանությամբ «ներկայացնում էր» ողջ Եվրոպան՝ Դյուսիսային, Զարավային, Արևելյան, Արևմտյան, Կենտրոնական: Դրանց պատմությունները, ավանդույթները, լեզուները, երաժշտական արվեստը, տարազները մերթ տարբերվում, մերթ համընկնում էին: Մեզնից ամեն մեկը ցանկանում էր ինչ-որ բան փոքր-ինչ այլ կերպ անել կամ ձգտում էր ուրիշ բանի, որովհետև յուրաքանչյուրը մնացածից ավելի լավ գիտեր իր սեփական երկրի պահանջները:

Այնուամենայնիվ, ոչ մեկը չգիտեր բոլոր կարիքները նույնիսկ սեփական երկրում. սա էր պատճառը, որ մեզնից յուրաքանչյուրն անհրաժեշտ էր, առավել ևս, որ մենք սակավաթիվ էինք:

Խորհրդատվական խմբի անդամներից մեկը, նախկին խորհրդային հանրապետության քաղաքացի, սկզբում կարծիք հայտնեց, թե *Արևմտյան Եվրոպայի երկրները մտահոգված են փոքրամասնությունների իրավունքներով, մինչդեռ Արևելյան Եվրոպայի երկրներին մտահոգում են մեծամասնության իրավունքները:* Ոմանք չհամաձայնեցին. նրանք կարծում էին, թե Եվրոպայի «իրենց հատվածին» ոչ մի կարծրատիպ բնորոշ չէ: Մյուսների կարծիքով՝ ինչպես շատ ընդհանրացումներում, այստեղ ևս ճշմարտության տարր գուցե կար: Մենք փորձեցինք հաշվի առնել դա: Բայց մեզնից յուրաքանչյուրն այդ դրույթը կարող էր նույն հաջողությամբ ձևակերպել փոքր-ինչ այլ կերպ. «*Զարավային Եվրոպայի /մահմեդական Եվրոպայի/ գյուղական շրջանների/ մայրաքաղաքների/պատերազմից բզկտված Եվրոպայի.../ մարդիկ մտահոգված են...*»:

Այնուամենայնիվ, այդ նկատառումը հիշեցրեց մեզ, որ չնայած մեր ընդհանուր նպատակներին՝ մեր մշակույթների միջև տարբերությունները պակաս կարևոր չեն, քան մեր՝ այդ մշակույթների ներկայացուցիչներին տարբերությունները: Մենք գործընթացն ավարտեցինք՝ հուսալով, որ մեզ բոլորիս մտահոգող խնդիրները կարող են և պետք է մտահոգեն այլոց նույնպես, որտեղ էլ որ նրանք ապրեն, որովհետև այդ խնդիրները կրում են համաշխարհային բնույթ: Սակայն գործընթացն ավարտելիս՝ մեզ նաև հետաքրքրում էր, թե արդյոք հաջողվել է մեզ լիարժեքորեն ընդգրկել ողջ Եվրոպան: Բայց դա, ի վերջո, կլինեին անհնարին խնդիր:

Ձեռնարկի կիրառումը տարբեր մշակույթներում և տարբեր լեզուներով

Գոյություն ունեն երկու գլխավոր խնդիրներ, որոնք առնչվում են այդպիսի լայն լսարանի համար ձեռնարկի ստեղծմանը: Առաջինը գերընդհանրության խնդիրն է. այսինքն՝ վարժությունները կարող են բավականաչափ բնորոշ չլինել՝ որոշակի խմբերի կամ ազգաբնակչության առանձնահատուկ հիմնախնդիրները շոշափելու համար: Երկրորդ խնդիրը, ընդհակառակն, այն է, որ այդ վարժությունները շոշափում են այնպիսի խիստ յուրահատուկ հարցեր, որոնք, թվում է, կամ կարևոր չեն բոլոր թիրախ երկրների համար, կամ չափազանց նուրբ են, որ բարձրացվեն որոշ երկրներում:

Ձեռնարկում ընդգրկված հարցերը, անշուշտ, կարևոր են և ուղղակիորեն առնչվում են բոլոր մարդկանց՝ անկախ նրանց բնակության վայրից: Այնուամենայնիվ, դեռևս հնարավոր են դեպքեր, որ որոշ հարցերի կամ վարժությունների ներկայացման ուղիներն այնքան էլ ընդունելի չեն որոշակի խմբերի և վարողների համար: Նման դեպքերում վարողների կամ խմբի ղեկավարների խնդիրը պարզապես ցուցումները վերարտադրելը կամ դրանց կուրորեն հետևելը չէ, այլ պարզելը, թե ինչն է անհրաժեշտ բարելավել, վերամշակել կամ թարմացնել որոշակի համատեքստում: Այս հարցում կարող են օգնել ստորև տրված ուղեցույցները:

Այս ձեռնարկն անհրաժեշտ է դիտարկել որպես մեկնակետ և կենդանի կրթական գործիք, որը բաց է գաղափարների, տեղայնացման և բարելավման ցանկացած առաջարկի համար:

Տեղայնացման ուղեցույցներ

- Այն դեպքում, երբ ձեր համայնքում այդ հարցերը հակասություն են առաջացնում, կամ երբ հնարավոր է, որ դրանք իրահրեն ղեկավար անձանց դիմադրությունը, մտածեք՝ արդյո՞ք հնարավոր է հարցը դիտարկել մի այլ համայնքի կամ որևէ պատմական ժամանակահատվածի շրջանակներում՝ առանց իրականության հետ համեմատություններ անցկացնելու: Ընդհակառակը, եթե որևէ հարց հակասություն կամ տարաձայնություն է առաջացնում, դուք կարող եք նույնիսկ աշխատել այդ ուղղությամբ. խրախուսեք մասնակիցներին՝ տարբեր տեսակետներ վերլուծել. թերևս խնդրեք փոքրամասնության որևէ ներկայացուցչի՝ արտահայտել իր կարծիքն այդ մասին:
- Վարժությունները պետական կրթական համակարգում կիրառելիս, որտեղ դասաժամերը սահմանափակ են, իսկ բովանդակությունն առաջնային տեղ է գրավում, գուցե ցանկանաք ավելի շատ գործածել նախնական տեղեկություններ կամ այլ տեղեկություն, որ կարող եք հայթայթել դուք կամ ձեր ուսանողները: Հնարավոր է նաև, որ մասերի բաժանեք որոշ վարժություններ (օրինակ՝ կատարեք դրանք երկու օրում):
- Եթե ձեր կրթական համակարգում մարդու իրավունքների կրթությունն ընդգրկելու հնարավորությունները սահմանափակ են, ապա գոյություն ունեն բազմաթիվ միջոցներ՝ օգտագործելու որոշ վարժություններ այլ առարկաների դասավանդման ընթացքում (աշխարհագրություն, պատմություն, քաղաքագիտություն և այլն): Դուք կարող եք նաև համապատասխանաբար փոխել որոշ վարժություններ:
- Եթե երիտասարդներին թվում է, թե որոշ հարցեր առաջնային կարևորություն չունեն, կամ չեն տեսնում դրանց կապը տվյալ որոշակի իրադրության հետ, խնդրեք նրանց՝ ուղղակիորեն քննարկել այդ և բացահայտել այն ուղիները, որոնց միջոցով նման խնդիրը կարող է ներգործել իրենց կյանքի վրա: Իրողությունն այն է, որ ձեռնարկում ներառված բոլոր խնդիրներն ուղղակի առնչություն ունեն բոլոր երի-

տասարդների հետ:

- Դուք գուցե կհանդիպեք վարժությունների, որոնք պարունակում են այնպիսի առանձնահատուկ տեղեկություններ, որոնք, թվում է, կարևոր են կամ որևէ առավել հարմար յուրահատուկ մոտեցում են առաջարկում ձեր խմբի կամ համայնքի համար: Դրսևորեք ճկունություն զանազան վարժությունների ընթացքում. թույլ տվեք մասնակիցներին առաջարկություններ անել, անհրաժեշտության դեպքում՝ ավելացրեք կամ կրճատեք ժամանակը, մախնական տեղեկությունները, ինչպես նաև օգտագործեք առաջարկները հետագա գործողությունների համար, եթե խումբն առանձնահատուկ կերպով հետաքրքրվում է տվյալ խնդրով: Երբեմն դուք պետք է լիավարտ դարձնեք տրված տեղեկությունները կամ հարմարեցնեք այն ձեր սեփական համատեքստին:
- Ինքնուրույն կողմնորոշվեք՝ այս կամ այն հասարակական քարոզարշավներում երիտասարդությանը ներգրավելու հնարավոր խոչընդոտները գնահատելիս (օրինակ՝ սոցիալական կամ քաղաքական լարված պայմաններում):
- Հնարավորության դեպքում՝ երիտասարդներին ընդգրկեք դժվարություններում, որոնց դուք բախվում եք: Նրանք կգնահատեն տրված հնարավորությունը՝ արտահայտելու իրենց տեսակետները, և առավել ճիշտ կըմբռնեն այն սահմանափակումները, որոնց, հնարավոր է, դուք բախվեք: Վստահե՛ք նրանց:

Ինչպես օգտվել «ԿՈՂՄՆԱՅՈՒՅՑ»-ից

Մարդու իրավունքների ուսումնասիրման և ուսուցման տարբեր ձևեր գոյություն ունեն։ Թե՛ մայի մատուցումը կախված է նրանից՝ արդյոք դուք ֆորմալ, թե՛ ոչ ֆորմալ կրթական ոլորտում եք աշխատում, կախված է ձեր երկրի քաղաքական, սոցիալական ու տնտեսական պայմաններից, երիտասարդների տարիքից, ինչպես նաև մարդու իրավունքները սովորելու նրանց հետաքրքրությունից ու շահագրգռվածությունից։ Դա, անշուշտ, նաև կախված է մարդու իրավունքների խնդիրներով աշխատելու ձեր փորձառությունից, շահառուների նկատմամբ ձեր վերաբերմունքից ու փոխհարաբերություններից, ինչպես նաև՝ «ուսուցանելու ոճից»։

Գուցե դուք երիտասարդական գործիչ եք, ուսուցանող, դպրոցի ուսուցիչ, դասընթաց վարող, կրոնական բանավիճային խմբի անդամ կամ երիտասարդ, ում մտահոգում են մարդու իրավունքները։ Ով էլ լինեք և որտեղ էլ աշխատեք, մենք համոզված ենք, որ այս ձեռնարկում ձեզ համար որևէ օգտակար բան կգտնեք։ Պարտադիր չէ, որ ձեռնարկը կիրառողներն ունենան ուսուցանման, վերապատրաստման հմտություններ կամ նախնական գիտելիքներ մարդու իրավունքների մասին։

Այս բաժնում մենք բացատրում ենք, թե ինչ է նկատի ունենք մասնակցություն և համագործակցային ու փորձառական ուսուցում ասելով և ինչու ենք կիրառում այդ կրթական մոտեցումները։ Մենք ցույց ենք տալիս, թե ինչպես կարելի է կիրառել այդ վարժությունները ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթական համակարգերում, փորձում ենք պատասխաններ տալ հաճախ տրվող հարցերին։ «Խորհուրդներ վարողներին» բաժնում մենք նկարագրում ենք, թե վարժություններն ինչպե՛ս են ներկայացված, ինչպե՛ս դրանցից ընտրություն կատարել։ Նրանում կան նշումներ քննարկումների և խմբային աշխատանքի, ինչպես նաև վարժությունների անցկացման վերաբերյալ՝ ներառյալ վերլուծությունն ու գնահատումը։

«ԿՈՂՄՆԱՅՈՒՅՑ»-ն անհրաժեշտ է դիտարկել որպես ճկուն միջոց։ Մարդու իրավունքների ապահովումը շարունակական և ստեղծարար գործընթաց է, որի անբաժանելի մասն են կազմում դուք՝ որպես այն կիրառողներ։ Հուսով ենք՝ դուք նաև կվերլուծեք ձեր սովորածը և, հիմնվելով ձեր փորձի վրա, մեզ կհաղորդեք ձեր կարծիքները, որոնք մենք կարող ենք ընդգրկել ձեռնարկի հաջորդ հրատարակության մեջ։ Եջ 417-ում զետեղված է ձև՝ կարծիքների ներկայացման համար։

Ինչպես աշխատել ձեռնարկով

Մենք միանշանակ կերպով առաջարկում ենք, որ դուք սկզբում աչքի անցկացնեք ամբողջ ձեռնարկը՝ դրա բովանդակության վերաբերյալ ընդհանուր պատկերացում կազմելու համար։ Ձեռնարկը չունի հատուկ սկիզբ՝ որպես այդպիսին։ Մենք նախատեսում ենք, որ դուք պետք է ընտրեք այն հատվածները, որոնք կարևոր եք համարում։

2-րդ գլխում դուք կգտնեք տարբեր աստիճանի բարդության 49 վարժություններ, որոնք ուսումնասիրում են համընդհանուր թեմաները և մարդու իրավունքները։ Դրանք են երիտասարդների հետ ձեր աշխատանքի գործիքները։ 5-րդ գլխում ընդգրկված են լրացուցիչ նյութեր։ Այն պարունակում է նախնական տեղեկություններ համընդհանուր խնդիրների վերաբերյալ, մարդու իրավունքների սահմանումներ և տեղեկություններ դրանց պատմական զարգացման մասին։ Բացի այդ՝ համառոտ ներկայացված են մարդու իրավունքների հիմնական հռչակագրերը և համաձայնագրերը, հղումներ ու լրացուցիչ աղբյուրների ցանկեր։ Անհրաժեշտ է բավարար նյութեր ունենալ՝ ՄԻ կրթության ոլորտում երիտասարդների հետ աշխատանք սկսելու համար։ Կարևոր է հիշել, որ սկզբի համար պարտադիր չէ մարդու իրավունքների «փորձագետ» լինել։ Մարդու իրավունքների նկատմամբ հետաքրքրություն ունենալն իսկ արդեն բավարար է։ Պետք չէ նաև ուսուցչի կամ ուսուցանողի որակավորում ու-

Ենթադրվում է, որ վարժություններից առավելագույն արդյունք ստանալու համար ձեզ անհրաժեշտ է ըմբռնել մեր կրթական մոտեցումները:

Կրթական եղանակները

Կարևորն այն չէ, թե ինչ ես անում, այլ այն, թե ինչպես ես անում: Ահա՛ թե ինչպես եմ արդյունքի հասնում:

Նախքան վարժություններով աշխատելը՝ կարևոր է, որ դուք ըմբռնեք մեր կողմից կիրառված կրթական եղանակները: Մարդու իրավունքների կրթությունը թե՛ անձնական, թե՛ սոցիալական փոփոխություններին վերաբերող կրթություն է: Այն զարգացնում է երիտասարդների կարողությունները՝ լինելու գործուն քաղաքացիներ, ովքեր իրենց համայնքներում մասնակցում են մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ու ապահովմանը: Մեր ուշադրության կենտրոնում գիտելիքներ, հմտություններ, արժեքներ զարգացնող և վերաբերմունք ձևավորող կրթական գործընթացն է: Այս գործընթացում մենք՝

- ուսուցումն սկսում ենք մարդկանց գիտելիքներից, կարծիքներից ու փորձից և դրանց հիման վրա նրանց հնարավորություն տալիս՝ միասին փնտրել ու գտնել նոր գաղափարներ ու փորձառություններ:
- խրախուսում ենք երիտասարդներին՝ իրենց մասնակցությունը բերել քննարկումներին և հնարավորինս շատ սովորել միմյանցից:
- խրախուսում ենք մարդկանց՝ ստացած գիտելիքները վերածել պարզ, բայց արդյունավետ գործողությունների, որոնք ցույց են տալիս, որ մարդու իրավունքների խախտումները, անարդարությունն ու անհավասարությունը մերժելի են:

Մարդու իրավունքների ոլորտին իրազեկ մարդկանց գիտելիքները, հմտությունները և վերաբերմունքը նկարագրվում են էջ 19-ում: Այս ունակությունները, հատկապես հաղորդակցային հմտություններն ու արժեքները, քննադատական մտածողությունը, քարոզչական կարողությունները, հանդուրժողականությունը և հարգանքը հնարավոր չէ ուսուցանել. դրանք պետք է սովորել փորձի միջոցով: Մենք հուսով ենք, որ դուք կընդունեք ներկայացված գաղափարները, կկիրառեք ու կզարգացնեք դրանք ձեր և այն երիտասարդ մարդկանց պահանջներին համապատասխան, ում հետ աշխատում եք: Մեր նպատակն է խրախուսել երիտասարդներին՝ մտածել, զգալ և գործել, այլ խոսքով՝ «գործադրել» իրենց մտքերը, սրտերն ու ձեռքերը: Մարդու իրավունքների իմացությունը կարևոր է, բայց ոչ բավարար: Անհրաժեշտ է, որ երիտասարդները շատ ավելի խոր ըմբռնեն, թե ինչպես են մարդկանց պահանջների հիման վրա ձևավորվում մարդու իրավունքները, թե ինչու՞ է պետք դրանք պաշտպանել: Օրինակ՝ ռասայական խտրականության դրսևորման երբևէ չհանդիպած երիտասարդները կարող են մտածել, որ այդ խնդիրն իրենց չի վերաբերում: Այս դիրքորոշումն ընդունելի չէ մարդու իրավունքների տեսանկյունից. բոլոր մարդիկ պատասխանատու են այլոց իրավունքների պաշտպանության համար:

Կարևոր չէ՝ դուք կյանքի՞, թե՞ խոսքի ազատության իրավունքն եք քննարկում. մարդու իրավունքներն առնչվում են ժողովրդավարական արժեքներին, հարգանքին ու հանդուրժողականությանը: Սրանք հմտություններ են ու վերաբերմունք, որոնք կարելի է արդյունավետ կերպով սովորել այս արժեքներին նպաստող միջավայրում ու դրանք ապահովող գործընթացի միջոցով: Անհրաժեշտ է շեշտել սա:

Համագործակցային ուսուցում

Համագործակցել՝ նշանակում է աշխատել միասին՝ հասնելու ընդհանուր նպատակների: Համագործակցային ուսուցման ընթացքում մարդիկ աշխատում են միասին հասնել այնպիսի արդյունքների, որոնք օգտակար են թե՛ իրենց, թե՛ խմբի մյուս անդամների համար:

Համագործակցային ուսուցումը նպաստում է առավել մեծ ձեռքբերումներին ու առավել բարձր արդյունավետությանը, ավելի հոգատար փոխհարաբերություններին՝ հիմնված աջակցության և նվիրումի վրա, ինչպես նաև նպաստում է ավելի ամուր հոգեկան առողջությանը, սոցիալական կարողությունների զարգացմանը և ինքնահարգանքին: Սա ճիշտ հակառակն է այն բանի, ինչ կատարվում է մրցակցային ուսուցման ժամանակ: Մրցակցային ուսուցումը խթանում է եսասիրությունը, անհարգալից վերաբերմունքն այլոց նկատմամբ, գոռոզությունն այն հաղթանակած անձանց, ովքեր գործում են մյուսների դեմ՝ միայն մի քանի-

սին հասանելի նպատակներ ձեռք բերելու համար, մինչդեռ պարտվողները հաճախ կորցնում են ինքնավստահությունը:

Համագործակցության կարևոր բաղադրիչներ են՝ դրական փոխկախվածությունը, անմիջական շփումը, անհատական ու խմբային պատասխանատվությունը և միջանձնային հմտությունները: Կազմակերպված խմբային աշխատանքը համագործակցային ուսուցմանը նպաստող ամենաարդյունավետ ձևերից է:

Մասնակցություն

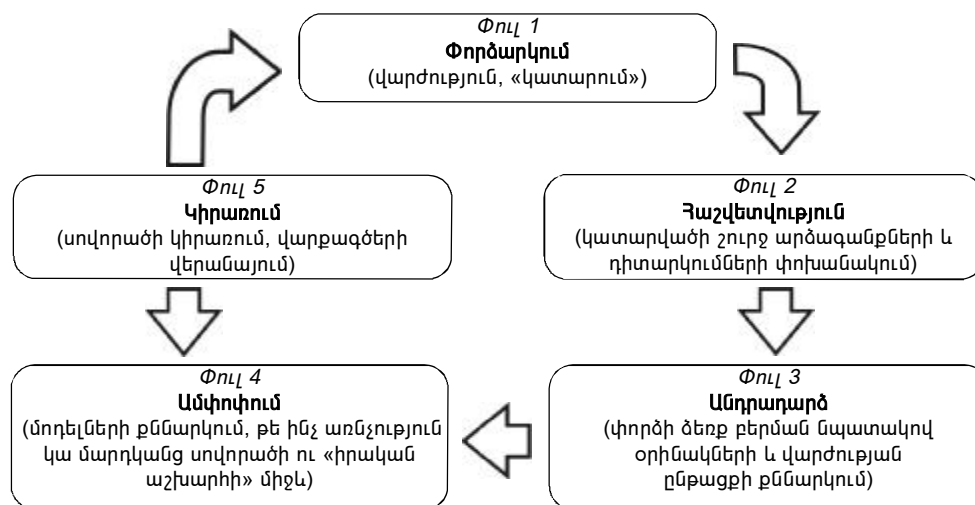
Մի կրթությանը մասնակցությունը նշանակում է, որ երիտասարդներն ընդունում են որոշումներ այն մասին, թե ինչ են պատրաստվում սովորել մարդու իրավունքների վերաբերյալ և ինչպես: Երիտասարդները մասնակցության միջոցով զարգացնում են զանազան ունակություններ՝ ներառյալ որոշումների ընդունման, լսելու, այլոց նկատմամբ կարեկցանքի ու հարգանքի դրսևորման, ինչպես նաև սեփական որոշումների ու գործողությունների համար պատասխանատվություն կրելու ունակություններ: Ուսուցչի կամ ուսուցանողի դերը նույնն է, ինչ վարողին՝ «օգնել» երիտասարդներին մասնակցելու ուսուցման գործընթացին կամ «վարել» այն: Դպրոցներում առավել մասնակցության հասնելու խնդիրը կարող է սահմանափակվել դասացուցակներով և ծրագրերով, և հարկ կլինի վարժությունները հարմարեցնել դրանց:

Այս ձեռնարկի վարժությունները պահանջում են մասնակցություն: Դուք պետք է լինեք գործուն. չի կարելի լոկ դիտորդի դերում լինել: Այս առումով՝ ձեռնարկում կիրառվող մեթոդաբանությունը մեծապես հիմնված է Ավգուստո Բալոյի և ոչ ֆորմալ ոլորտի կրթական մեթոդաբանության այլ նորարարների աշխատանքների վրա:

Մարդու իրավունքների կրթության թերևս ամենակարևոր խնդիրն այնպիսի իրավիճակների գտնելն է, որտեղ երիտասարդները կարող են գործուն մասնակցություն ցուցաբերել և ներազդել վարժությունների ձևի ու արդյունքի վրա: Համաձայն սահմանման՝ մարդու իրավունքների կրթությունը չի կարող պարտադրվել. յուրաքանչյուր վարողի, մանկավարժի, ուսուցչի, ուսուցանողի կամ առաջնորդի գործն է՝ գտնել այդ իրավիճակների ստեղծման ու դրանցում մասնակցության հնարավորություններ:

Փորձառական ուսուցում

Մարդու իրավունքների կրթությունը զարգացման կրթության, խաղաղության կրթության և քաղաքացիական կրթության հետ միասին կիրառում է հինգ փուլից բաղկացած փորձառական ուսուցման մեթոդաբանությունը:

5-րդ փուլում մասնակիցները դիտարկում են գործնական քայլեր, որոնք կարող են լուծում տալ քննարկվող հարցին: Խիստ կարևոր է, որ նրանք գտնեն ներգրավման իրական հնա-

րավորություններ: Սա ոչ միայն ուսուցման գործընթացի տրամաբանական արդյունքն է, այլև կարևոր միջոց նոր գիտելիքների, հմտությունների և վերաբերմունքի ամրապնդման համար, որոնք կազմում են հաջորդ շրջափուլի հիմքը:

Վարժությունները որպես փորձառական ուսուցման գործիքներ

Ձեռնարկի վարժությունները կիրառելիս՝ դուք պետք է մշտապես մտապահեք վերոնշյալ շրջափուլը:

Վարժությունները գործուն մասնակցություն և ներգրավվածություն են պահանջում, որպեսզի մասնակիցները ձեռք բերեն այնպիսի փորձառություն, ինչի շնորհիվ նրանք սովորում են ոչ միայն գլխով, այլև, այսպես ասած, սրտով ու ձեռքերով: Նման վարժությունները հաճախ կոչվում են «խաղեր», որովհետև զվարճալի են, և մարդիկ դրանք կատարում են հաճույքով: Դուք պետք է հիշեք, որ, այնուամենայնիվ, վարժությունները կան խաղերը զվարճանքի համար չեն. դրանք նպատակաուղղված միջոցներ են կրթական նպատակներին հասնելու համար:

Դուք սոսկ վարժություն չեք «կատարում» (ուսուցման առաջին շրջափուլ): Հարկ է, որ դրան հետևեն վերլուծությունն ու գնահատումը, որոնք հնարավորություն կտան մարդկանց՝ մտածել կատարվածի մասին (փուլ 2), գնահատել սեփական փորձառությունը (փուլ 3 և 4), որոշել կատարելիք հաջորդ քայլը (փուլ 5): Այս կերպ նրանք վերադառնում են ուսուցման գործընթացի հաջորդ շրջափուլին:

Դպրոցական համակարգում վարժությունները կարող են նպաստել ուսումնական առարկաների միջև անջրպետների վերացմանն ու առաջարկել միջոցներ՝ ընդլայնելու կապերն առարկաների ու աշակերտների հետաքրքրությունների միջև՝ նպաստելով խնդրին առավել ամբողջական մոտեցում մշակելուն: Ոչ ֆորմալ կրթական համակարգում վարժությունները կարող են քննարկվող խնդիրների նկատմամբ հետաքրքրություն արթնացնել, և քանի որ դրանք զարգացնում են ոչ դիդակտիկ ուսուցման մեթոդները, ապա հաճախ առավել ներհատուկ և ընդունելի են երիտասարդների համար:

Վարժություններն օգնում են մարդկանց՝

- **ուսման մղում ունենալ**, որովհետև դրանք զվարճալի են:
- **զարգացնել իրենց գիտելիքները, հմտությունները, վերաբերմունքը և արժեքները**: Խաղերը դրա համար ստեղծում են նպաստավոր միջավայր, քանի որ հնարավորություն են տալիս մարդկանց նոր վարքագիծ փորձարկել և սխալներ գործել՝ առանց կրելու այն հետևանքները, որոնք կարող են ի հայտ գալ իրական կյանքում համանման սխալներ թույլ տալու դեպքերում:
- **փոխվել**: Վարժություններն օգնում են մեզ հասկանալու, որ յուրաքանչյուր ոք կարող է ինքը որոշել վերափոխելու իր անձը կամ հարաբերություններն այլոց հետ:
- **ներգրավվել**: Վարժությունները խրախուսում են խմբի նվազ գործուն և առաջնորդելու քիչ հակված անդամների ներգրավվածությունը:
- **պատասխանատվություն կրել**: Յուրաքանչյուր խումբ կիրառում է իր մակարդակին և նկարագրին ներհատուկ խաղ, որովհետև մասնակիցները խաղի մեջ ներդնում են իրենց սեփական փորձն ու հմտությունները:
- **խրախուսել ինքնավստահությունն ու հավատը սեփական ուժերի նկատմամբ**: Վարժություններն այնպիսի կառուցվածք ունեն, որ հնարավորություն է տալիս նվազեցնել կախվածությունը առաջնորդից՝ մարդուց, ով «ամեն ինչ գիտի»: Մասնակիցները հարկադրված են ստանձնել պատասխանատվություն վարժության՝ իրենց վերաբերող հատվածի կատարման համար:
- **համախմբվել**: Վարժությունները խրախուսում են խմբի համախմբվածությունը և խմբին պատկանելության ու համերաշխության զգացումը:

Վարժություններն առաջարկում են խմբային փորձառության ձեռք բերման համապատասխան շրջանակներ և կառուցվածք, որոնք ձեզ հնարավորություն կընձեռեն աշխատել ձեր ու երիտասարդների փորձառության և ունակությունների սահմաններում: Հմուտ վարելու դեպքում և ուղղորդված համակարգերում վարժությունները դառնում են ուսուցման արդյունավետ մեթոդներ:

Վարողի գործառնությունները

Սույն ձեռնարկում մենք «վարող» անվանում ենք այն մարդկանց, ովքեր նախապատրաստում, ներկայացնում և համակարգում են վարժությունները: Վարող է կոչվում նա, ով օգնում է մարդկանց՝ պարզել իրենց ունեցած գիտելիքները, խրախուսում՝ շարունակել ուսումը, օգնում՝ կիրառել սեփական ներուժը: Վարել նշանակում է՝ ստեղծել մի միջավայր, ուր մարդիկ սովորում են, փորձարկում, ուսումնասիրում և զարգանում: Սա փոխանակման, տալու և վերցնելու գործընթաց է: Խոսքը մյուսներից գիտելիքներ և հմտություններ հաղորդող մեկ «մասնագետի» մասին չէ: Յուրաքանչյուր ոք՝ թե՛ մասնակիցները, թե՛ վարողները պետք է զարգանան փորձի փոխանակման միջոցով:

Երիտասարդական համդիպումներ վարելու, հավասարության ու փոխըմբռնման միջավայրում աշխատելու տարբեր հնարավորություններ կան ամբողջ եվրոպայում՝ թե՛ ազգային, թե՛ միջազգային մակարդակներում: Պետական կրթական համակարգում առկա են տարբերություններ կրթության նպատակների ու փիլիսոփայության, լսարանի կառավարման եղանակների ու ծրագրերի մեջ: Սովորաբար աշակերտներն ու ուսանողները չեն, որ որոշում են, թե իրենք ինչ են սովորելու համընդհանուր ծրագրի շրջանակներում, իսկ ուսուցիչները վարողի դեր են կատարում, թեև լինում են բացառություններ: Ոչ ֆորմալ համակարգում նույնպիսի էական տարբերություններ են նկատվում ոչ միայն տարբեր կազմակերպությունների նպատակների ու փիլիսոփայության, այլև նրանց կողմից առաջարկվող վարժությունների ու հնարավորությունների մեջ: Այս տարբերություններն ակնառու են ինչպես երկրների միջև, այնպես էլ երկրների ներսում:

Մենք բոլորս աշխատում ենք սեփական հասարակությունների կրթական և սոցիալական նորմերի շրջանակներում: Հեշտ է անտեսել կամ մոռանալ մեր սեփական ազգամիտության փաստը, մեր ու երիտասարդների շփումները համարել բնական և ընդունելի: Վարողի հմտություններ զարգացնելու նպատակով ձեզ համար կարող է օգտակար լինել՝ խորհել սեփական ոճերի և գործունեության մասին:

Խորհելու, ուսուցման և ուսումնասիրման ոճեր

Մենք բոլորս անհատներ ենք և մտածում ու սովորում ենք տարբեր ձևերով: Մենք օգտագործում ենք տարբեր ոճեր, սակայն մեզնից յուրաքանչյուրն ունի շրջապատող աշխարհը մտովի պատկերացնելու իր նախընտրելի տարբերակը (մտածելակերպը) և սովորելու նախընտրելի ոճը: Որպես վարողներ՝ մենք պետք է իմանանք սա և երիտասարդների տաղանդն ու հետաքրքրություններն արթնացնելու նպատակով կիրառենք բազմազան մեթոդներ:

Հարկ է նշել, որ նախընտրելի են ներքոնշյալ ոճերը. մենք կիրառում ենք բոլոր ոճերը, սակայն մեզնից յուրաքանչյուրը նախընտրում է դրանցից մեկը: Լրացուցիչ տեղեկությունների համար տես Դավիթ Կոլբի աշխատանքին արված հղումները գլխի վերջում:

Սրանցից ո՞րն է ձեր նախընտրած ոճը:

Մտածելակերպերի համառոտ նկարագիր

- **Տեսողական ընկալունակությամբ մարդիկ** հակված են աշխարհը պատկերացնել նկարներով: Նրանք կարող են օգտագործել այսօրինակ արտահայտություններ՝ «Տեսնում եմ, թե ինչ նկատի ունեք»:
- **Լսողական ընկալունակությամբ մարդիկ** ավելի շատ հակված են հիշել լսածը և կարող են օգտագործել «Այդ միտքը հետաքրքիր է հնչում» և համանման արտահայտություններ:
- **Առավելապես զգայունակ** մարդիկ հակված են ամեն ինչ հիշել ինչպես ֆիզիկական զգայարանների միջոցով, այնպես էլ հուզական ապրումների եղանակով: Նրանք կարող են գործածել այնպիսի արտահայտություն, ինչպիսին է՝ «Ինձ շատ է դուր գալիս այդ միտքը, եկեք փորձենք»:

Ուսուցման ոճերի համառոտ նկարագիր

- Ակտիվ անհատներն առավել լավ են սովորում այն վարժությունների ընթացքում, որոնք ներառում են նոր ուսուցողական փորձառություն, հիմնախնդիրներ և հնարավորություններ: Նրանք կարող են խորամուխ լինել խաղերի, խմբային հանձնարարությունների և դերախաղերի մեջ: Նրանք հաճույքով են դիմակայում մարտահրավերները: Անհատները դեմ են կրավորական ուսմանը, անհատական աշխատանքին (ինքնուրույն ընթերցանություն, գրավոր աշխատանք, խորհրդածում), ինչպես նաև մանրամասներին ուշադիր լինելու պահանջներին:
- *Մտածողներն* առավել լավ են սովորում, երբ թույլատրվում է մտածել վարժության շուրջ: Նրանք հաճույքով մանրագնին հետազոտություն են անցկացնում՝ վերլուծելով կատարվածն ու այն, ինչ սովորել են: Նրանք չեն սիրում հայտնվել ուշադրության կենտրոնում, հապճեպ եզրակացություններ կատարել, ինչպես նաև դեմ են ամենակարճ ճանապարհն ընտրելուն և մակերեսային աշխատանք կատարելուն:
- *Տեսաբաններն* առավելագույն գիտելիքներ են ստանում այն վարժություններից, որտեղ ուսուցանվող թեման որևէ համակարգի, մոդելի, հայեցակարգի կամ տեսության մաս է կազմում: Նրանք սիրում են գտնվել հստակ նպատակ ունեցող ինտելեկտուալ իրավիճակներում և գործ ունենալ հետաքրքիր գաղափարների ու հասկացությունների հետ: Նրանց համար ոչ միշտ է հաճելի, որ ստիպված են հայտնվել զգացմունքային ու հուզական իրավիճակներում:
- *Գործնական անհատներն* առավել լավ են սովորում այն վարժությունների ժամանակ, որոնցում ակնհայտ կապ կա թեմայի և իրական խնդրի միջև, և որտեղ նրանք ի վիճակի են իրագործել սովորածը: Նրանք դեմ են իրականությունից հեռու թվացող, իրենից ամբողջովին «տեսություն ու ընդհանուր սկզբունքներ» ներկայացնող ուսուցմանը, ինչպես նաև՝ երբ մարդիկ սար ու ձոր են ընկնում՝ հնարավորինս արագ չհասնելով արդյունքի:

Ուսուցանման ոճեր

Տարբեր մարդիկ ունեն ուսուցանման ու վերապատրաստման տարբեր ոճեր ու մոտեցումներ: Որպես վարող՝ ձեր մոտեցումը կախված է սեփական արժեքներից, համոզմունքներից և դիրքորոշումներից, ձեր անհատականությունից, ուսուցանման և ուսուցման անցյալ փորձառությունից, նրանից, թե որքան ինքնավստահ եք դուք՝ երիտասարդների հետ ու մարդու իրավունքների խնդիրներով աշխատելիս:

Տեսություն Ա. Ուսուցիչները/Ուսուցանողները կարծում են, որ մասնակիցները. մեծամասամբ ծույլ են, չեն ուզում սովորել և անպատասխանատու են պարտադրանքի կարիք ունեն կարգապահության կարիք ունեն առաջնորդման կարիք ունեն	Տեսություն Բ. Ուսուցիչները/Ուսուցանողները կարծում են, որ մասնակիցները. ուզում են սովորել և ուղղորդում են իրենք իրենց ստեղծագործում են խորհրդատվության կարիք ունեն ցանկանում են լինել պատասխանատու
ուսուցանողը ղեկավարում է ամեն ինչ, կազմում է ոչ ճկուն պլաններ իրահանգներ է տալիս մասնակիցներին ապահովում է կարգապահություն ուսանողները իրահանգավորվում են, և դասախոսում են մասնագետները ուսուցանողն է լուծումներ տալիս հիմնախնդիրներին. այլոց կարծիքները կամ հիմնախնդիրների առաջարկված լուծումները ճիշտ են կամ սխալ:	ուսուցանողը հետամուտ է լինում գործուն մասնակցության, պլանավորում է ճկուն կերպով ուսուցանողը վարում է բոլորի հավանությամբ ընդհանուր համաձայնությամբ է կարգապահությունը մարդիկ իրենց պատասխանատու են զգում սեփական ուսման համար մասնակիցները խրախուսվում են ունենալ սեփական կարծիք և ինքնուրույն լուծումներ տալ հիմնախնդիրներին:

Ակնհայտ է, որ սրանք ուսուցանման ոճերի ամբողջ բազմազանության երկու ծայրահեղ դրսևորումներն են: Հարկ է նշել, որ հենց Բ տեսության ենթադրություններն են համապատասխանում ՄԻ կրթությանը: ՄԻ կրթության նպատակներն են՝ զարգացնել հարգանքի, հավասարության, համագործակցության և ժողովրդավարության արժեքները: Այս արժեքները հնարավոր է ապահովել միայն այնպիսի գործընթացի միջոցով, որն ի սկզբանե հիմնված է դրանց վրա:

Վերհիշեք ձեր սեփական փորձը: Ի՞նչ զգացումներ ունեիք դուք, երբ ձեզ դասավանդում էին այս երկու ծայրահեղ ոճերով աշխատող ուսուցիչները:

«ԿՈՂՄԱՅՈՒՅՑ»-ի կիրառումը ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթության մեջ

Այս ձեռնարկում նկարագրված կրթական մոտեցումներն ու վարժությունները, կարծես, ավելի հեշտ է կիրառել ոչ ֆորմալ, քան ֆորմալ կրթական համակարգում: Ոչ ֆորմալ համակարգի ծրագիրն առավել ճկուն է և ավելի շատ է ուշադրություն դարձնում երիտասարդների անձնական ու սոցիալական զարգացմանը: Այդ աշխատանքի մեկնակետը երիտասարդների հետաքրքրություններն են: Այն ավելի լայն մասնակցություն ու մեծ ճկունություն դրսևորելու հնարավորություն է ընձեռում, իսկ երիտասարդներին թույլ է տալիս գործնականորեն զբաղվել մարդու իրավունքների խնդիրներով:

Ոչ ֆորմալ կրթական համակարգում ձեզ համար բանավեճի նյութ կարող է լինել շրջապատում տեղի ունեցած որևէ դեպք կամ մեկ այլ բան, որ ինչ-որ մեկը տեսել է հեռուստացույցով: Եթե ցանկանում եք մախաձեռնությունը ձեր ձեռքը վերցնել և հարուցել մասնակիցների հետաքրքրությունը մարդու իրավունքների նկատմամբ, առաջարկեք դիտել որևէ ֆիլմ կամ տեսանյութ: Օգտակար ֆիլմերի գերազանց ուղեցույց է Դոմինիկ Չանսելի «Եվրոպան էկրանին. կինոն և պատմության ուսուցանումը» գիրքը (Եվրոպայի խորհուրդ, հունվար 2001): Շահագրգիռ քննարկում հրահրելու համար դուք կարող եք փակցնել պաստառներ, օգտագործել նկարներ, կազմակերպել երաժշտական երեկո, որտեղ կինչեն երգեր ազատության մասին: Այնուհետև կարող եք կատարել մարդու իրավունքների վերաբերյալ որևէ վարժություն, ինչպես, օրինակ, «Որտե՞ղ ես կանգնած» (էջ 239) կամ «Բեմականացում» (էջ 103):

Պետական համակարգի ծրագիրը հաճախ սահմանափակվում է այն գիտելիքների շրջանակով, որ պետք է ստանան աշակերտներն ու ուսանողները և քննություն հանձնեն: Անձնական և սոցիալական զարգացումը, կարևորվելով հանդերձ, հաճախ չի արժանանում նույնքան ուշադրության, որքան գիտելիքների ձեռք բերումը՝ որպես մախապատրաստություն ապագա աշխատանքի կամ հետագա ուսումնառության համար: Սա չի խանգարում, որ ձեռնարկի շատ վարժություններ հարմարեցվեն և ներառվեն ամբողջ Եվրոպայի վարժարանների ու դպրոցների տարբեր դասարանների համար մախատեսված ուսումնական ծրագրեր: Փաստորեն, դրանցից շատերը հորինվել են դպրոցական համակարգում կիրառվելու նպատակով:

Խնդիրների լուծումը և բախումների կարգավորումը որպես ՄԻ կրթության հիմք

Հաճախ մարդու իրավունքների խնդիրները հակասական են, որովհետև տարբեր մարդիկ տարբեր արժեհամակարգեր ունեն և այդ պատճառով տարբեր կերպ են դիտարկում իրավունքներն ու պարտականությունները: Այդ տարբերությունները, որոնք իրենցից ներկայացնում են կարծիքների բախումներ, կազմում են մեր կրթական աշխատանքի հիմքը:

ՄԻ կրթության երկու կարևոր նպատակներն են. մախ՝ օժտել երիտասարդներին այն հմտություններով, որոնք օգնում են գնահատել որևէ հարցի առնչվող տարբեր կարծիքները, բայց ոչ անպայման համաձայնել դրանց. երկրորդ՝ օգնել նրանց զարգացնելու հմտություններ՝ գտնելու փոխադարձաբար ընդունելի լուծումներ խնդիրների համար:

Այս ձեռնարկն իր վարժություններով հանդերձ հիմնված է այն ըմբռնման վրա, որ կարծիքների բախումները կարելի է կառուցողաբար կիրառել ուսուցման ընթացքում, եթե վարժ-

ղը վստահ է զգում իրեն հարթելու հնարավոր բախումները խմբում: Ինչպես շատ վարժություններում, որոնք կիրառվում են ոչ ֆորմալ կրթական համակարգում, այնպես էլ այստեղ նպատակն այն է, որ բոլորը համաձայնեն արդյունքի հետ, այլ այն, որ մասնակիցները նույնպես ինչ-որ բան սովորեն այդ գործընթացից (օրինակ՝ միմյանց լսելը, ինքնարտահայտումը, տարակարծությունը հարգելը և այլն):

Օրինակ՝ «Եկեք խաղանք» վարժությունը (էջ 116) հատկապես ուղղված է բախումների լուծման հմտությունների զարգացնելուն:

Մարդու իրավունքների կրթության մասին ընդհանուր հարցեր

Ստորև բերվող պատասխանները հակիրճ են, բայց մենք հույս ունենք, որ դրանք կբավարարեն որոշ հարցերի, որոնք բարձրացնում են ՄԻ կրթությունն իրենց աշխատանքում նոր կիրառող մարդիկ:

❶ Չե՞ք կարծում, որ երիտասարդներին առավել անհրաժեշտ է սովորել իրենց պարտականությունների, քան թե իրավունքների մասին:

Պատասխան: Այս ձեռնարկում շեշտադրվում են թե՛ իրավունքները, թե՛ պարտականությունները: Վարժությունները կազմված են՝ ցույց տալու, որ անհատի և այլոց իրավունքների միջև կապը միշտ է, որ հստակ է, և յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է հարգել այլոց իրավունքները:

❷ Ի՞նչ անել, եթե մասնակիցներն այնպիսի հարց տան, որին չեն կարող պատասխանել:

Պատասխան: Ոչ ոք ամենագետ չէ: Միանգամայն ընդունելի է ասել, որ դուք որոշ մանրամասներ չգիտեք, և ապա մասնակիցներին ներգրավել դրանց պատասխանները գտնելու գործում: Դուք պետք է շարունակ հակադարձեք նույն հարցը խմբին՝ «Ի՞նչ եք մտածում այս մասին»:

Յուրաքանչյուրի համար նաև կարևոր է հիշել, որ մարդու իրավունքների մասին հարցերի պատասխանները հազվադեպ են լինում պարզ: Բարոյականությանն առնչվող դժվարին հարցերին չի կարելի պատասխանել «այո» կամ «ոչ»: Կրթական տեսանկյունից՝ հարց բարձրացնելը նույնքան կարևոր է, որքան դրան պատասխանելը: Բարձրացնելով դժվարին հարցեր և թույլ տալով երիտասարդներին մտածել դրանց մասին՝ մենք զինում ենք նրանց իրավունքները կյանքում կիրառելու համար անհրաժեշտ գիտելիքներով և հմտություններով:

❸ Ի՞նչ անել, եթե պատճենահանման սարք կամ բավարար նյութեր չկան:

Պատասխան: Այս ձեռնարկում ընդգրկված վարժություններից շատերն այնպես են կազմված, որ թանկարժեք նյութերի կամ պատճենահանման սարքի կարիք չլինի: Այդուհանդերձ, հնարավոր է, որ որոշ վարժությունների համար հարկ լինի արտագրել դերաքարտեր կամ տեղեկաթերթիկներ և դրանց օրինակները բազմացնել: Անհրաժեշտ է, որ դուք գործի դնեք ձեր երևակայությունը և լուծումներ տաք:

❹ Արդյո՞ք ծնողները, դպրոցների տնօրենները, համայնքային առաջնորդները դեմ չեն լինի մարդու իրավունքների ուսուցանմանը՝ որպես ըմբոստություն սերմանող քաղաքական հրահանգավորման:

Պատասխան: Մարդու իրավունքների կրթությունը պատրաստում է քաղաքացիներ, ովքեր ունակ են մասնակից լինել իրենց համայնքի կյանքին ու իրենց երկրի զարգացմանը: Կարևոր է տարբերակել մասնակցության կարողությունների զարգացումը կու-

սակցական քաղաքականությունից: Մարդու իրավունքների կրթությունը քննարկումների և մասնակցության միջոցով խրախուսում է երիտասարդներին՝ զարգացնել քննադատական, հարցախույզ միտք և բանական վարքագիծ: Այս առումով՝ մարդու իրավունքների կրթությունը նաև առնչվում է քաղաքացիական ու քաղաքական կրթությանը, ինչպես նաև հնարավորություն է տալիս երիտասարդներին՝ կապեր ստեղծել մարդու իրավունքների, սոցիալական հարցերի, կրթության ու քաղաքականության հետ: Արդյունքում՝ հնարավոր է, որ երիտասարդներն իսկապես ներգրավվեն քաղաքական կուսակցություններում՝ օգտվելով քաղաքական մասնակցության, մտքի ազատության, ընկերակցությունների կազմելու և արտահայտվելու իրավունքից: Սակայն դա պետք է լինի նրանց ընտրությունը:

Մի՞թե կառավարությունը պարտավոր չէ երաշխավորել, որ մարդկանց հնարավորություն ընձեռվի սովորել մարդու իրավունքները:

Պատասխան: Միավորված ազգերի կազմակերպության անդամ պետությունները պարտավոր են նպաստել մարդու իրավունքների կրթությանն ուսուցման բոլոր՝ ֆորմալ, ոչ ֆորմալ և ոչ պաշտոնական կրթական համակարգերում: Չնայած դրան՝ շատ պետություններ աննշան քայլեր են կատարել մարդու իրավունքների կրթության խրախուսման և դրանք կրթական ծրագրերում ներառելու ուղղությամբ: Անհատ մանկավարժները և հասարակական կազմակերպությունները շատ բան կարող են անել՝ խրախուսելու մարդու իրավունքների կրթության զարգացումը՝ ներդնելով սեփական կամ միացյալ ջանքերը դպրոցներում և այլ կրթական ծրագրերում, ինչպես նաև կազմակերպելով քարոզարշավներ ու իրենց կառավարությունների վրա ճնշում գործադրելով, որ վերջիններս կատարեն պարտավորություններն այս բնագավառում:

Իսկ եթե իմ երկրում մարդու իրավունքները չեն խախտվում:

Մի կրթությունը միայն իրավունքների խախտումներին չի վերաբերում: Այն նախ և առաջ մարդու իրավունքների ըմբռնումն է՝ որպես բոլոր մարդկանց ներհատուկ համընդհանուր արժանիք, և դրանք պաշտպանելու անհրաժեշտության գիտակցումը: Հավելենք նաև, որ ոչ մի երկիր չի կարող պնդել, թե զերծ է մարդու իրավունքների խախտումներից:

Իրողությունը հեշտությամբ պատկերացնելու միջոց է սոցիալական միջավայրի կամ համայնքի պարզ դիտարկումը: Ո՞վ է մեկուսացված: Ո՞վ է ապրում ծայրահեղ աղքատության մեջ: Ո՞ր երեխաների իրավունքները չեն ապահովվում: Մեկ այլ միջոց է՝ դիտարկել, թե ինչ դեր ունի ձեր երկիրը այլ երկրներում մարդու իրավունքների խախտումների կամ ապահովման գործում (օրինակ՝ շրջակա միջավայրը և զարգացման իրավունքը, զենքի վաճառքը, համընդհանուր աղքատությունը և այլն):

Խորհուրդներ ընթերցողին

Այս ձեռնարկն ու վարժությունները կարելի է կիրառել դպրոցական դասարանում, արտա-ծրագրային աշխատանքի, վերապատրաստման դասընթացի ժամանակ, ամառային կամ աշխատանքային ճամբարում, երիտասարդական ակումբում կամ երիտասարդական խմբում: Դրանք նաև կարելի է կիրառել, եթե աշխատում եք հիմնականում չափահասների հետ:

Ինչպես վարժություն ընտրել

Դուք պետք է ընտրեք այնպիսի վարժություն, որը համապատասխանում է ձեր և ձեր խմբի գիտելիքների մակարդակին և ունեցած ժամանակին: Առնվազն երկու անգամ ուշադիր կարդացեք ամբողջ վարժությունը և փորձեք պատկերացնել խմբի հնարավոր արձագանքը՝ ինչ են նրանք ասելու: Համոզվեք, որ ունեք ձեզ անհրաժեշտ բոլոր նյութերը: Ստուգեք անհրաժեշտ տարածքի առկայությունը, հատկապես եթե մասնակիցները բաժանվելու են

փոքր խմբերի:

Մենք ևս մեկ անգամ ընդգծում ենք, որ յուրաքանչյուր վարժության համար տրված ցուցումները միայն ուղենիշներ են, և դուք պետք է գործածեք նյութերն ըստ ձեր սեփական կարիքների: Անշուշտ, հնարավոր չէ կազմել այնպիսի վարժություններ, որոնք տառաջիորեն կհամապատասխանեն Եվրոպայում առկա ամեն մի իրավիճակի: Մենք ակնկալում ենք, որ դուք կհարմարեցնեք վարժությունները դրանց: Օրինակ՝ դուք կարող եք վերցնել մի վարժության հիմնական գաղափարը և կիրառել մեկ ուրիշ վարժության մեթոդը:

Բոլոր վարժությունները ներկայացված են համօրինակ կառուցվածքով: Պատկերներն ու վերնագրերը գործածվում են՝ հեշտությամբ ընդհանուր պատկերացում կազմելու համար:

Վարժությունների ներկայացման նպատակով կիրառված պայմանանշաններ ու խորագրեր

Բարդությունը	1-ից 4-րդ աստիճանները ցույց են տալիս մասնակցության համար անհրաժեշտ կարողությունների ընդհանուր մակարդակը և նախապատրաստական աշխատանքի չափը:
Թեմաները	Վարժության մեջ արժարժված ընդհանուր թեմաներ (օրինակ՝ աղքատություն, շրջակա միջավայր, խաղաղություն և բռնություն, սեռային հավասարություն):
Համառոտ նկարագիրը	Տալիս է հակիրճ տեղեկություններ վարժության բնույթի և նրանում արժարժված խնդիրների վերաբերյալ:
Հարակից իրավունքներ	Վարժության ընթացքում շոշափվող իրավունքներ (օրինակ՝ կյանքի կամ ազատ արտահայտվելու իրավունքներ):
Խմբի անդամների թիվը	Քանի մարդ է անհրաժեշտ վարժության կատարման համար:
Ժամանակը	Հաշվարկված ժամանակը թույլտևում, որն անհրաժեշտ է ամբողջ վարժությունն ավարտելու համար՝ ներառյալ քննարկումը: Եթե խմբի անդամների թիվը մշված է «ըստ հայեցողության», ապա ժամանակը հաշվարկված է մինչև 15 մարդուց բաղկացած խմբի համար:
Նպատակները	Նպատակներն առնչվում են մարդու իրավունքների ուսուցման նպատակներին՝ գիտելիքների, հմտությունների, վերաբերմունքի և արժեքների առումով:
Նյութեր	Վարժության անցկացման համար անհրաժեշտ սարքավորումների, նյութերի ցանկը:
Նախապատրաստում	Այն գործողությունների ցանկը, որոնք պետք է կատարի վարողը նախքան վարժությունն սկսելը:
Ցուցումներ	Ցուցումներ վարժության անցկացման համար:
Վերլուծություն և գնահատում	Առաջարկվող հարցեր՝ վերլուծություն կատարելու և վարժությունը գնահատելու համար՝ վարողին օգնելու նպատակով (ուսուցման շրջապատույթի 2-ից 4-րդ փուլեր, տես էջ 43):
Խորհուրդներ վարողներին	Ուղենիշներ: Հիշեցումներ: Որտեղի՞ց ստանալ լրացուցիչ տեղեկություններ:
Տարբերակներ	Գաղափարներ այն մասին, թե ինչպես կարելի է հարմարեցնել վարժությունը՝ տարբեր իրավիճակներում կիրառելու համար:
Առաջարկներ հետագա քայլերի համար	Գաղափարներ այն մասին, թե որն է հաջորդ քայլը: Կապն այլ վարժությունների հետ:
Գաղափարներ՝ առաջնորդվելու համար	Առաջարկներ՝ հաջորդող գործողությունների համար:
Հիշարժան ամսաթվեր	Մարդու իրավունքներին առնչվող հիշարժան ամսաթվեր:
Լրացուցիչ տեղեկություններ	Վարժությանն առնչվող լրացուցիչ տեղեկություններ:
Առձեռն նյութեր	Դերաբարտեր, գործողությունների նկարագրությամբ թերթիկներ, նախնական ընթերցանության նյութեր, քննարկման քարտեր և այլն:

Բարոյությունը

1-4-րդ աստիճանները մատնանշում են փորձառական վարժություններում մասնակցելու համար անհրաժեշտ ունակությունների ընդհանուր մակարդակը և նախապատրաստական աշխատանքի ծավալը: Ընդհանրապես, այս երկու ցուցիչները փոխկապակցված են: 1-ին աստիճանի վարժությունների համար քիչ նախապատրաստություն է անհրաժեշտ, մինչդեռ 4-րդ աստիճանի վարժությունների համար հարկ է շատ ավելի երկար նախապատրաստվել:

- **1-ին աստիճան:** Սրանք կարճ, պարզ և հիմնականում սկզբի համար օգտակար վարժություններ են: Այս խմբին են դասվում եռանդ հաղորդող և սառույցկոտրուկ վարժությունները: Այդուհանդերձ, այս վարժություններն արժեքավոր են այն առումով, որ մղում են մարդկանց շփվել ու հաղորդակցվել միմյանց հետ:
- **2-րդ աստիճան:** Սրանք պարզ վարժություններ են, որոնք նախատեսված են հետաքրքրություն հարուցելու որևէ խնդրի վերաբերյալ, չեն պահանջում մարդու իրավունքների նախնական իմացություն, անձնական կամ խմբային աշխատանքի կատարելագործված հմտություններ: Այս աստիճանի վարժություններից շատերը կոչված են օգնելու մարդկանց՝ զարգացնել հաղորդակցային և խմբային աշխատանքի հմտություններ՝ միևնույն ժամանակ հարուցելով նրանց հետաքրքրությունը մարդու իրավունքների նկատմամբ:
- **3-րդ աստիճան:** Սրանք ավելի երկար վարժություններ են և նախատեսված են զարգացնելու տվյալ խնդրի առավել խոր ըմբռնումն ու ընկալումը: Պահանջում են քննարկումների անցկացման կամ խմբային աշխատանքի առավել զարգացած հմտություններ:
- **4-րդ աստիճան:** Այս վարժություններն ավելի երկար են, մասնակիցներից պահանջում են խմբային աշխատանքի ու քննարկումների զարգացած հմտություններ, կենտրոնացում ու համագործակցություն, ինչպես նաև՝ առավել երկար նախապատրաստություն: Դրանք նաև առավել ընդգրկում են այն առումով, որ նպատակաուղղված են խնդիրների ավելի լայն ու խոր ըմբռնմանը:

Ընդհանուր կապերը

Այս ձեռնարկի վարժությունները նախատեսված են խրախուսելու մարդու իրավունքների և իրավունքների ու մի քանի ընդհանուր թեմաների միջև կապերի ուսումնասիրությունը: Այսպիսով՝ յուրաքանչյուր վարժության նկարագրության մեջ մատնանշված են երեք թեմաներ: Տասնվեց ընդհանուր թեմաներն են.

1. Մարդու իրավունքներ

2. Երեխաներ

3. Զաղաքացիություն

4. Ժողովրդավարություն

5. Խտրականություն և այլատյացություն

6. Կրթություն

7. Շրջակա միջավայր

8. Սեռային հավասարություն

9. Համընդհանրացում

10. Առողջապահություն

11. Անձի անվտանգություն

12. Լրատվամիջոցներ

13. Խաղաղություն և բռնություն

14. Աղքատություն

15. Սոցիալական իրավունքներ

15. Սպորտ

Խորհուրդներ՝ վարողներին

Այս ձեռնարկում մենք օգտագործում ենք «վարողներ» տերմինը՝ նկարագրելու այն մարդկանց դերը (ուսուցանողներ, ուսուցիչներ, երիտասարդ գործիչներ, մասնագետ-մանկավարժներ, երիտասարդ կամավորներ կամ այլ անձինք), ովքեր համակարգում են աշխատանքն ու վարում վարժությունները: Այս տերմինն օգնում է ընդգծել, որ ՄԻ կրթությունը պահանջում է ժողովրդավարական ու մասնակցային մոտեցում:

Մենք ենթադրում ենք, որ դուք աշխատում եք երիտասարդների խմբերի հետ, օրինակ՝ դասարանում, երիտասարդական ակումբում, ճամբարում անցկացվող վերապատրաստման կամ այլ դասընթացների ժամանակ:

Խմբային աշխատանք

Խմբային աշխատանք է կատարվում, երբ մարդիկ աշխատում են միասին՝ միավորելով իրենց տարբեր հմտությունները, տաղանդը, ուժերը և ավարտում առաջադրանքը: Խմբային աշխատանքը՝

- *խրախուսում է պատասխանատվության զգացումը:* Երբ մարդիկ իրենց արածի տերն են զգում, սովորաբար պատասխանատվություն են զգում վերջնական արդյունքի համար՝ հոգալով, որ այն բարձր լինի:
- *զարգացնում է հաղորդակցային հմտությունները:* Մարդիկ պետք է լսեն ու հասկանան մյուսներին, արձագանքեն նրանց մտքերին և կարողանան արտահայտել իրենց կարծիքները:
- *զարգացնում է համագործակցությունը:* Մարդիկ անմիջապես հասկանում են, որ մի ընդհանուր նպատակի ձգտելու դեպքում՝ ավելի լավ է համագործակցել, քան մրցել:
- *ներառում է փոխզիջումային որոշումներ ընդունելու հմտություններ:* Մարդիկ արագ են յուրացնում, որ որոշումներ ընդունելու լավագույն եղանակն առկա ամբողջ տեղեկությունն ուսումնասիրելն ու բոլորին գոհացնող լուծում գտնելն է: Որոշումներ ընդունելու գործընթացից դուրս մնացած մարդիկ կարող են խանգարել խմբի աշխատանքը և չհարգել այն որոշումները, որոնք ընդունվում են խմբի մյուս անդամների կողմից:

Խմբային աշխատանքի եղանակներ

Այս ձեռնարկի երկրորդ գլխում հղումներ կան այնպիսի մեթոդների, ինչպիսիք են «մտքերի գրոհը» կամ «դերախաղը»: Ստորև բացատրվում են այդ հասկացությունները, տրվում մի քանի ընդհանուր ուղեցիղներ դրանց կիրառության վերաբերյալ:

Հիշեք, որ հաջողված խմբային աշխատանքը պետք է նպատակաուղղված լինի կոնկրետ առաջադրանքների լուծմանը: Այն պետք է պարունակի հստակ հարցադրում, որին հարկ է պատասխանել, կամ պարզ ձևակերպված խնդիր, որը լուծում է պահանջում:

Մտքերի գրոհ

Մտքերի գրոհը միջոց է նոր առարկա ներկայացնելու, ստեղծագործ երևակայություն խրախուսելու և բազմաթիվ գաղափարների արագ ծնունդ տալու համար: Այն կարող է օգտագործվել որոշակի խնդիր լուծելու կամ որևէ հարցի պատասխանելու նպատակով:

Ցուցումներ

- Ընտրեք այն խնդիրը, որի շուրջ ցանկանում եք մտքերի գրոհ անցկացնել, և այն ձևակերպեք այնպիսի հարցով, որը շատ հավանական պատասխաններ ունի:
- Հարցը գրեք այնպիսի տեղում, որ բոլորի համար տեսանելի լինի:

- Խնդրեք մասնակիցներին ներկայացնել իրենց մտքերն ու գրառել դրանք բոլորին տեսանելի տեղում, օրինակ՝ գրատախտակի վրա: Դրանք պետք է լինեն առանձին բառեր կամ կարճ արտահայտություններ:
- Դադարեցրեք մտքերի գրոհն այն ժամանակ, երբ մտքերն այլևս հատուկեմտ են հնչում:
- Քննարկեք առաջարկները՝ խնդրելով մասնակիցներին մեկնաբանություններ անել:

Հիշեք հետևյալ կետերը.

- Գրի առեք ՅՈՒՆԱԲԱՆՉՅՈՒՐ նոր առաջարկ: Հաճախ առավել օգտակար ու հետաքրքիր լինում են ամենից անսովոր առաջարկները:
- Ոչ ոք չպետք է դիտողություններ անի կամ քննարկի դեռևս չգրառված առաջարկները, չպետք է կրկնի արդեն արտահայտված մտքերը:
- Խրախուսեք բոլորի մասնակցությունը:
- Եթե խմբին խրախուսելու կարիք կա, արտահայտեք միայն ձեր մտքերը:
- Եթե առաջարկը հստակ չէ, խնդրեք պարզաբանել այն:

Գրառումներ պարփի վրա

Սա մտքերի գրոհի ձև է: Մասնակիցները գրում են իրենց մտքերը փոքր սոսնձաթերթիկների վրա և փակցնում պատին: Մեթոդի առավելությունն այն է, որ մարդիկ կարող են նստել ու հանգիստ մտածել՝ նախքան մյուսների գաղափարները կազդեն իրենց վրա, իսկ սոսնձաթերթիկները կարելի է վերադասավորել՝ օգնելու գաղափարների խմբավորմանը:

Քննարկում

Վարորդի և մասնակիցների համար քննարկումներն արդյունավետ ճանապարհ են՝ բացահայտելու նրանց վերաբերմունքը խնդիրների նկատմամբ: Մի կրթության ընթացքում սա շատ կարևոր է, որովհետև փաստերի իմացության հետ մեկտեղ հարկ է, որ մասնակիցներն իրենք ուսումնասիրեն ու վերլուծեն խնդիրները: Նորությունները, պաստառները և իրավիճակի ուսումնասիրությունները քննարկումը խթանելու օգտակար գործիքներ են: Մարդկանց ներգրավեք քննարկմանը՝ հարցնելով՝ «Ի՞նչ եք մտածում ... մասին»:

Աշխատանքային խմբեր

Այս մեթոդն օգտակար է այն դեպքում, երբ ընդհանուր քննարկման ժամանակ որևէ գաղափար չի ծնվում: Խնդրեք մասնակիցներին՝ զույգերով մեկ կամ երկու թղթի ընթացքում քննարկել թեման և այնուհետև մտքեր փոխանակել խմբի մյուս անդամների հետ: Շուտով դուք կնկատեք, որ միջավայրը «բզզում է», և նոր գաղափարներ են հորդում:

Աշխատանք փոքր խմբերում

Փոքր խմբերով աշխատանքը ամբողջական խմբային աշխատանքի հակադարձն է: Սա մի մեթոդ է, որը քաջալերում է բոլորին՝ մասնակցություն ցուցաբերել, և օգնում է զարգացնել համագործակցային խմբային աշխատանքը: Փոքր խմբերի քանակը կախված է որոշ գործնական հարցերից, ինչպես, օրինակ, խմբում ընդհանուր առմամբ քանի՞ մարդ է ընդգրկված, ի՞նչ տարածք ունեն: Փոքր խումբը կարող է կազմված լինել երկու կամ երեք մարդուց, սակայն խմբում առավել արդյունավետորեն աշխատում են վեց կամ ութ հոգին: Աշխատանքը փոքր խմբերում կարող է տևել տասնհինգ րոպե, մեկ ժամ կամ մեկ օր՝ կախված տրված առաջադրանքից:

Հազիվ թե արդյունավետ լինի մարդկանց պարզապես ասել՝ «քննարկեք խնդիրը»: Ան-

**Սանդուղքի
աստիճանակարգ**

Ամենակարևորը
Ամենաանկարևորը

Աղամանդի աստիճանակարգ

Ամենակարևորը
Ամենաանկարևորը

կախ թեմայից՝ կարևոր է, որ առաջադրանքը հստակորեն ձևակերպված լինի, իսկ մարդիկ կենտրոնացնեն աշխատելու այն նպատակի ուղղությամբ, որը նրանցից պահանջում է կարծիքներ արտահայտել ամբողջ խմբի աշխատանքի վերաբերյալ: Օրինակ՝ տալ որևէ հանձնարարություն այնպիսի խնդրի տեսքով, որը պետք է լուծել, կամ այնպիսի հարցի տեսքով, որին հարկ է պատասխանել:

Աստիճանակարգում

Այս մեթոդն օգտակար է կիրառել այն դեպքում, երբ ցանկանում եք որոշակի տեղեկություններ տրամադրել կամ նպատակային քննարկում հրահրել փոքր խմբերում:

Դուք պետք է պատրաստեք համապատասխան տեղեկություններով քարտերի մեկական փաթեթ՝ յուրաքանչյուր փոքր խմբի համար: Յուրաքանչյուր փաթեթում պետք է լինի ինը քարտ: Պատրաստեք ինը կարճ, պարզ դատողություններ այն թեմայի վերաբերյալ, որ կցանկանայիք քննարկել, և ամեն քարտի վրա մեկ դատողություն գրեք:

Խմբերը պետք քննարկեն դատողությունները և ապա աստիճանակարգեն դրանք ըստ կարևորության: Դա կարելի է անել կամ սանդուղքի, կամ աղամանդի տեսքով: Աստիճանային դասակարգման մեջ ամենակարևոր նախադասությունը գրվում է ամենավերևում, հաջորդը, ըստ կարևորության, դրա տակ, և այդպես շարունակ՝ մինչև ներքևի ամենաանկարևորը:

Աղամանդի աստիճանակարգման մեջ մարդիկ քննարկում են, թե որն է առավել կարևոր դատողությունը, ապա՝ հաջորդ երկու ամենակարևորները, այնուհետև՝ միջին կարևորության հաջորդ երեքը և այլն, ինչպես պատկերված է սխեմայում: Քանի որ հարցերը հազվադեպ են հստակ տարբերակված, աղամանդի աստիճանակարգումը հաճախ ավելի նպատակահարմար մեթոդ է: Այն պակաս խճճված է և այդ պատճառով առավել ընդունելի մասնակիցների համար: Այն մասն ավելի լավ հնարավորություններ է ընձեռում միասնական որոշման հանգեցնելու համար: Աստիճանակարգման մեկ այլ տարբերակ է՝ գրել ութ դատողություններ ու մի քարտը դատարկ թողնել, որ մասնակիցներն իրենք լրացնեն այն:

Դերախաղ

Դերախաղը կարճ թատերախաղ է, որը կատարում են մասնակիցները: Մարդիկ թեև օգտվում են իրենց կենսափորձից՝ որևէ իրավիճակ բեմադրելու համար, սակայն այն միշտ հանպատրաստից հորինված է: Դերախաղը նպատակ ունի ցուցադրել իրական կյանքի այն հանգամանքներն ու դեպքերը, որոնց մասնակիցները ծանոթ չեն: Դերախաղերը կարող են օգնել ըմբռնելու իրավիճակը և կարեկցանք արթնացնել նման իրավիճակում հայտնված մարդկանց նկատմամբ:

- Դերախաղերը նմանակումներից տարբերվում են նրանով, որ եթե վերջիններս նույնպես կարող են կարճ դրամաներից բաղկացած լինել, ապա դերախաղերը սովորաբար ունեն սցենար և նույնչափ հորինովի չեն:
- Դերախաղերն արժեքավոր են նրանով, որ իրական կյանքն են նմանակում: Դրանցում կարող են արծարծվել այնպիսի հարցեր, որոնց համար պարզ պատասխաններ չկան, օրինակ՝ հարցեր անհատի ճիշտ կամ սխալ վարքագծի վերաբերյալ: Ավելի խոր ընկալում ապահովելու օգտակար միջոց է՝ խնդրել մարդկանց դերափոխվել:

Դերախաղերն անհրաժեշտ է օգտագործել զգուշորեն: Նախ՝ կարևոր է, որ մարդիկ խաղավարտին դերից դուրս գալու ժամանակ ունենան: Երկրորդ՝ յուրաքանչյուր ոք պետք է հարգի անհատների զգացմունքներն ու խմբի սոցիալական կառուցվածքը: Օրինակ՝ հաշմանդամների մասին դերախաղում նախապես պետք է նկատի ունենալ, որ խաղի որոշ մասնակիցներ գուցե իրենք հաշմանդամ են (հնարավոր է՝ ոչ նկատելի) կամ ունեն հաշմանդամ ազգականներ, մտերիմ ընկերներ: Նրանք չպետք է վիրավորված զգան, հարկադրված լինեն բացահայտվել կամ մեկուսացվել: Եթե դա տեղի ունենա, լրջորեն վերաբերվեք դրան (ներո-

ղություն խնդրեք, հարցը որպես օրինակ ձևակերպեք և այլն), նաև՝ հնարավորինս իրազեկ եղեք կարծրատիպերի մասին: Դերախաղերը բացահայտում են այն, ինչ մասնակիցները մտածում են ուրիշների մասին՝ նրանց նմանակելու կամ «խաղալու» սեփական կարողության միջոցով: Սա է նաև վարժությունները խիստ զվարճալի դարձնում: Օգտակար կլինի յուրաքանչյուր վերլուծության ժամանակ բարձրացնել հետևյալ հարցը՝ «Կարծում եք, որ մարդիկ, ում նմանակեցիք, իսկապե՞ս այդպիսին են»: Միշտ ուսանելի է մարդկանց իրազեկել տեղեկության մշտական, քննադատական վերլուծության մասին: Այդ պատճառով դուք նաև կարող եք հարցնել մասնակիցներին, թե որտեղի՞ց էին ստացել այն տեղեկությունները, որոնց վրա կառուցել էին դերը:

Նմանակումներ

Նմանակումները կարելի է ընդունել որպես ընդլայնված, բոլոր մասնակիցներին ընդգրկող դերախաղեր: Դրանք թույլ են տալիս մարդկանց անվտանգ պայմաններում «ապրել» վտանգավոր իրավիճակներ: Նմանակումները հաճախ պահանջում են հուզականության որոշակի աստիճան, որն էլ դրանք խիստ հզոր գործիք է դարձնում: Մարդիկ սովորում են ոչ միայն գլխով ու ձեռքերով, այլև՝ սրտով:

Նմանակումից հետո հատկապես կարևորվում է վերլուծությունը: Նմանակման մասնակիցները պետք է քննարկեն իրենց զգացումները (ինչու որոշեցին կատարել հենց այդ քայլերը), վերապրած անարդարությունները, ինչպես նաև՝ որքանով է իրենց համար ընդունելի արդեն կայացված որոշումը: Նրանց անհրաժեշտ է օգնել՝ տանել զուգահեռներ իրենց վերապրածի ու աշխարհում առկա փաստացի իրավիճակների միջև:

Նկարներ. լուսանկարներ, ծաղրանկարներ, նկարչություն, կոլաժ

«Մեկ նկարը հազար խոսք է ասում»: Տեսողական պատկերները թե՛ տեղեկություն տրամադրելու, թե՛ հետաքրքրություն հարուցելու հզոր գործիքներ են: Հիշեք նաև, որ նկարչությունն ինքնարտահայտման ու հաղորդակցության կարևոր միջոց է ոչ միայն նրանց համար, ովքեր նախընտրում են տեսողական մտածելակերպը, այլև նրանց, ովքեր չեն կարող հմտորեն ինքնարտահայտվել բառերով: Նկարներով ու գծագրերով վարժությունների համար գաղափարներ են տրված էջ 230-ի «Նկարներով խաղեր» վարժության մեջ:

Խորհուրդներ նկարների հավաքածու ստեղծելու համար

- Նկարներն այնպիսի բազմակողմանի գործիքներ են, որ լավ կլինի՝ վարողները ստեղծեն նկարների սեփական հավաքածուն: Դրանք կարելի է ձեռք բերել բազմաթիվ աղբյուրներից (թերթեր, ամսագրեր, պաստառներ, ճամփորդական տեղեկագրեր, նամակներ, շնորհավորական բացիկներ, այլ):
- Նկարները տեղադրեք քարտի վրա ու ծածկեք թափանցիկ, կաշուն երեսով պլաստիկ թղթով (վաճառվում է գրքեր կազմելու համար), որ դրանք դառնան ճկուն ու հարմար, գործածման համար՝ հաճելի: Հավաքածուն ավելի շատ կնմանվի փաթեթի, եթե բոլոր քարտերը պատրաստվեն նույն չափով: Լավագույնը Ա4 չափն է, սակայն Ա5-ը նույնպես հարմար, գործնական տարբերակ է:
- Լավ միտք կարող է լինել յուրաքանչյուր նկարի հակառակ երեսին ծածկագրի թիվ գրելը, իսկ նկարի աղբյուրը, բուն խորագիրը և այլ օգտակար տեղեկությունները՝ այլ տեղում գրանցելը: Այսպիսով՝ մարդիկ միայն կաշխատեն նկարով, և ոչինչ չի շեղի նրանց:
- Նկարներ ընտրելիս ձգտեք բազմազանության: Հիշեք, որ կան սեռային և ռասայական, կարողունակության և հաշմանդամության, տարեցների և ազգային խնդիրների, մշակույթների ու ենթամշակույթների: Փորձեք ձեռք բերել նկարներ Հյուսիսի, Հարավի, Արևելքի և Արևմուտքի, տարբեր բնական և սոցիալական միջավայրերի ու մշակույթների մասին: Հիշեք նաև այն ազդեցությունը, որ թողնում են

առանձին նկարներ իրենց չափերի ու գույների պատճառով: Այդ ազդեցությունը կարող է աղավաղել նկարի ընկալումը, ուստի փորձեք հարմարեցնել ձեր հավաքածուն այնպես, որ այն հնարավորինս ամբողջական լինի:

Ֆիլմեր, տեսաֆիլմեր և ռադիոբեմադրություններ

Ֆիլմերը, տեսաֆիլմերը և ռադիոբեմադրությունները երիտասարդների կողմից սիրված, ՄԻ կրթության հզոր գործիքներ են: Հետագա աշխատանքի համար լավ մեկնակետ կարող է լինել ֆիլմի քննարկումը այն դիտելուց հետո: Քննարկման հարցերից են՝ ֆիլմին մարդկանց նախնական արձագանքը. որքանով էր ֆիլմը համապատասխանում «իրական կյանքին», արդյո՞ք հերոսներն իրական էին պատկերված, կամ արդյոք նրանք փորձում էին պաշտպանել որոշակի քաղաքական կամ բարոյական տեսակետ:

Թերթեր, ռադիո, հեռուստափեսություն, համացանց

Լրատվամիջոցները հետաքրքիր քննարկումների հուսալի աղբյուր են: Միշտ հետաքրքիր է քննարկել բովանդակությունն ու դրա ներկայացման ձևը, վերլուծել նախապաշարմունքներն ու կարծրատիպերը:

Լուսանկարչությունը և ֆիլմերի նկարահանումը

Տեսանկարահանման ու մեկնագամյա օգտագործման լուսանկարչական խցիկների տեխնոլոգիան ֆիլմերի նկարահանումը և լուսանկարչությունն այժմ դարձնում է առավել մատչելի բոլորի համար: Երիտասարդների նկարներն ու ֆիլմերն ակնառու կերպով ցույց են տալիս նրանց տեսակետներն ու վերաբերմունքը և ցուցադրման հիանալի նյութեր են: Տեսանմանկները խոչընդոտների ու նախապաշարմունքների հաղթահարման հուսալի միջոցներ են: Այդպիսի հնարավորություն չունեցող մարդկանց դրանք ընձեռում են հնարավորություն՝ դեմ առ դեմ «խոսելու» և փոխանակելու մտքեր, թե ինչպես են ապրում, և ինչն է կարևոր իրենց համար:

Ընդհանուր խորհուրդներ խաղերը վարելու համար

Խաղերի վարումը փոխօգնությամբ

Եթե հնարավոր է, մշտապես խաղը վարեք մեկ այլ անձի հետ համատեղ: Գործնական առավելություն կա այն բանում, որ փոքր խմբի կամ անհատների հետ երկու մարդ է աշխատում: Երկուսով ավելի հեշտ է փոխել խաղի ընթացքը, ռիթմը, խթանել մասնակիցների շահագրգռվածությունը: Եթե իրադրությունը ծրագրվածից շեղվում է, երկու վարողները կարող են օգնել միմյանց: Բացի այդ՝ վերլուծությունը շատ ավելի արդյունավետ է կատարել մեկ այլ անձի հետ համատեղ, քան մենակ: Առավել լավ տարբերակ է խմբով աշխատանքը՝ հնարավորության դեպքում աշխատանքի մեջ ներգրավելով մի քանի երիտասարդի:

Ժամանակի կառավարումը

Խնամքով կազմեք ծրագրերը և մի՛ փորձեք չափից ավելի շատ բան նախատեսել եղած ժամանակահատվածում: Եթե խաղի ժամանակը նախատեսվածից երկարում է, փորձեք կրճատել այն՝ քննարկումների համար բավականաչափ ժամանակ ունենալու նպատակով (տես էջ 43-ի ուսուցողական փուլերի համար կազմված նշումները): Մյուս կողմից, եթե մինչև ավարտը շատ ժամանակ ունեք, մի՛ փորձեք երկարացնել քննարկումը. ընդմիջում արեք և

անցկացրեք աշխուժացնող միջոցառումներ:

Սպեղծեք անբռնազբոս մթնոլորտ

Հետազոտելու և հայտնագործելու, համագործակցելու և տեղեկություններ փոխանակելու առումներով մարդիկ պետք է ազատ զգան իրենց: Եղե՛ք անկեղծ, ընկերական, խրախուսող և սրամիտ: Մի՛ խոսեք ժարգոնով կամ այնպիսի լեզվով, որն անհասկանալի է մասնակիցներին:

Սահմանեք հիմնական կանոնները

Կարևոր է, որ խմբում յուրաքանչյուրն իմանա մասնակցության և փորձարարական վարժությունների հիմնական կանոնները: Օրինակ՝ յուրաքանչյուրը պետք է պատասխանատու լինի խաղի համար: Յուրաքանչյուրին պետք է տրվի խոսելու, լսելու և մասնակցելու իրավունք: Ոչ ոք չպետք է հարկադրվի ասելու իր համար անընդունելի բաներ: Այս հիմնարար կանոնները պետք է քննարկվեն և համաձայնեցվեն այն ժամանակ, երբ դուք սկսում եք աշխատել խմբի հետ:

Տվե՛ք հստակ հրահանգներ

Միշտ հավաստիացե՛ք, որ բոլորը հասկացել են հրահանգները և գիտեն՝ ինչ են անելու: Ամենապարզ եղանակն է՝ առաջարկել մասնակիցներին հարցեր տալ և գրի առնել ամենակարևոր բաները: Մի՛ վախեցե՛ք հարցերից: Դրանք շատ օգտակար են և հնարավորություն են տալիս ամբողջ խմբի հետ միասին պարզաբանել խնդիրները: Հարցերի բացակայությունը հաճախ վկայում է շփոթմունքի մասին («Բայց ես վախենում եմ հարցեր տալ, որովհետև մնացած բոլորն ամեն ինչ կարծես հասկացել են»):

Քննարկումների վարումը

Քննարկումը կարևոր նշանակություն ունի մարդու իրավունքների կրթության գործընթացում: Հատուկ ուշադրություն դարձրե՛ք այն բանին, որ քննարկմանը մասնակցեն խմբի բոլոր այն անդամները, ովքեր ցանկանում են: Օգտագործե՛ք բառեր, արտահայտություններ և այնպիսի լեզու, որոնք ծանոթ են խմբին, ինչպես նաև բացատրե՛ք անծանոթ բառերը:

Առաջարկե՛ք մասնակիցներին՝ արտահայտել իրենց կարծիքը: Հետևե՛ք, որ ընդհանրական և տեղային տեսանկյունները լինեն հավասարակշռված, և մարդիկ տեսնեն քննարկվող խնդիրների ուղղակի կապն իրենց կյանքի հետ:

Վերլուծություն և գնահատում

Բավականաչափ ժամանակ հատկացրե՛ք մասնակիցներին՝ վարժությունն ավարտելու համար և, եթե հարկ է, դուրս եկե՛ք դերից՝ նախքան տեղի ունեցածի և սովորածի մասին հարցում անելը: Յուրաքանչյուր վարժության ավարտին ժամանակ տրամադրե՛ք արտահայտվելու, թե ի՞նչ սովորեցին մարդիկ, և ի՞նչ առնչություն են նրանք տեսնում սովորածի և իրենց կյանքի, համայնքի և, ընդհանրապես, աշխարհի հետ: Առանց խորհրդածելու՝ մարդիկ սեփական փորձից շատ բան չեն սովորում:

Առաջարկում ենք ձեզ՝ փորձել վերլուծության և գնահատման փուլն անցկացնել այնպես, որ մասնակիցներին հերթականությամբ հարցեր տրվեն հետևյալի մասին.

- ի՞նչ պատահեց վարժության ընթացքում, ի՞նչ զգացին իրենք
- ի՞նչ սովորեցին իրենք իրենց մասին
- ի՞նչ սովորեցին վարժության ընթացքում քննարկված հարցերի մասին
- ի՞նչպես կարող են հետագայում օգտագործել այն, ինչ սովորել են:

Վերանայում

Կարևոր է պարբերաբար վերանայել աշխատանքը և սովորած նյութը: Դա կարող է տեղի ունենալ սեմինարի օրվա վերջում կամ երկու-երեք դասերից կամ հանդիպումների ավարտից հետո: Հնարավոր է՝ դուք նկատեք, որ խումբը ձանձրանում է, հատկապես եթե արդեն տեղի են ունեցել բավականաչափ քննարկումներ: Հիշե՛ք. պարտադիր չէ, որ վերանայումն անցկացվի քննարկման ձևով: Դուք կարող եք օգտագործել նաև, ժեստեր, նկարներ, քանդակներ և այլն:

Վարողները պետք է ժամանակ գտնեն դադարի համար և վերանայեն վարժության ընթացքն իրենց տեսանկյունից: Քննե՛ք, թե՝

- ինչպե՞ս ընթացավ վարժությունը (նախապատրաստումը, ժամանակի բաշխումը և այլն) ըստ ձեզ.
- ի՞նչ սովորեցին մասնակիցները, և արդյո՞ք նրանք հասան իրենց ուսումնական նպատակին.
- որո՞նք են արդյունքները. ի՞նչ պետք է անի խումբը վարժությանը մասնակցելու արդյունքում.
- ի՞նչ սովորեցիք ինքներդ՝ խնդրի և վարման առումով:

Դեպքերի անկանխադեսելի զարգացում

Միշտ չէ, որ վարժություններն ընթանում են այնպես, ինչպես դուք եք ակնկալում, կամ այն ձևով, ինչպես նրանք ներկայացված և նկարագրված են ձեռնարկում: Սա խմբային վարժությունների թերությունն է և, միաժամանակ, առավելությունը: Դուք պետք է արագ արձագանքեք իրավիճակի փոփոխություններին և մտածեք «ոտքի վրա»:

Ժամանակի կառավարումը

Հնարավոր է, որ վարժությանը ներգրավված լինեն բոլորը, և ժամանակը ձեզ չբավականացնի: Դուք պետք է խորհրդակցեք մասնակիցների հետ՝ արդյո՞ք անմիջապես դադարեցնել խաղը, շարունակե՞լ այն ևս հինգ րոպե, թե՞ գտնել այլ լուծում:

Լիցքաթափում

Երբեմն, հատկապես երկարատև խաղի ժամանակ, անհրաժեշտություն է զգացվում խաղն աշխուժացնել կամ առաջարկել կարճատև ընդմիջում:

Դժվար քննարկումներ

Երբեմն քննարկումներն արգելակվում են: Դուք պետք է պարզեք պատճառը: Պատճառները կարող են տարբեր լինել, օրինակ՝ թեմայի սպառնալից լինելը կամ վարժության խիստ հուզականությունը: Ձեզ հարկ կլինի որոշել՝ հուշող հա՞րց տալ, փոխել վարժության ընթա՞ցը, թե՞ շարունակել: Երբեք չպիտի մտածել, թե դուք պարտավոր եք տալ մասնակիցների հարցերի պատասխանները կամ խնդիրների լուծումները: Խումբն ի՛նքը պիտի գտնի պատասխանները՝ միմյանց լսելու և մտքեր փոխանակելու միջոցով: Խումբն, անշուշտ, կարող է հարցնել ձեր կարծիքը կամ խորհուրդը, սակայն նա ի՛նքը պետք է որոշումներ կայացնի:

Արձագանք

Արձագանքը մեկնաբանություն է ինչ-որ մեկի կողմից ասվածի կամ արվածի վերաբերյալ: Այն կարող է լինել դրական կամ բացասական: Արձագանք տալը և ստանալը հմտություն է, և հարկ է, որ դուք օգնեք խմբի անդամներին սովորել, թե ինչպես տիրապետել դրան: Շատ հաճախ արձագանքն ընկալվում է որպես ոչ կառուցողական քննադատություն, նույնիսկ

այն դեպքերում, երբ խոսնակի մտադրությունը դա չի եղել: Արձագանքին առնչվող հարակից բառերն են՝ «հարգանք»-ը և «փաստարկներ»-ը:

Արձագանքելիս կարևոր է հարգանքով վերաբերվել այլ անձանց, մտասեռվել այն բանի վրա, թե նրանք ինչ ասացին կամ արեցին, հիմնավորել սեփական տեսակետը: Ավելի լավ է ասել. «Ես կտրականապես համաձայն չեմ Ձեր կարծիքին, քանի որ...», քան թե՝ «Դա հիմարություն է, չե՞ք հասկանում, որ...»: Շատ մարդիկ հակված են մշտապես բացասաբար արձագանքելու, ինչը կարող է վիրավորական լինել:

Ձեր՝ որպես վարդիկ դերն է՝ ուղիներ գտնել ապահովելու, որ մարդիկ կառուցողաբար արձագանքեն: Մասնավորապես՝

- ապահովել, որ մարդիկ իրենց արձագանքը սկսեն դրական դատողությամբ.
- հարգել դիմացինին և չկատարել նսեմացնող դիտողություններ.
- սկեռվել վարքագծի, ոչ թե անձի վրա.
- հիմնավորել արտահայտվող կարծիքը.
- պատասխանատվություն վերցնել այն ամենի համար, ինչ ասում են:

Արձագանք ընդունելը դժվար է, հատկապես երբ տարածայնություն կա: Ձեր դերն է՝ օգնել, որ մարդիկ դասեր քաղեն իրենց փորձից և զգան, որ իրենց աջակցում, ոչ թե ճնշում են: Խրախուսեք, որ մարդիկ ուշադրությամբ լսեն արձագանքը՝ առանց փորձելու անմիջապես պաշտպանել իրենց կամ իրենց տեսակետը: Հատկապես կարևոր է, որ մարդիկ ճշգրիտ ըմբռնեն, թե ինչ է նկատի ունի արձագանքող անձնավորությունը, և որ ասվածն ընդունելուց կամ մերժելուց առաջ նրանք ժամանակ հատկացնեն արձագանքը գնահատելուն:

Դիմադրություն մասնակիցների կողմից

Մասնակցային գործունեության մեջ ներգրավված լինելը ենթադրում է մեծ պատասխանատվություն, և մինչ դուք կկիրառեք բազմազան հմարներ (օրինակ՝ քննարկումներ, նկարչություն, դերախաղ կամ երաժշտություն), վստահաբար ոչ բոլոր գործողությունները մշտապես հարմար կլինեն բոլոր մասնակիցներին: Եթե մասնակիցը վստահ և ունակ է բացատրելու, թե ինչու նրան դուր չի գալիս այս կամ այն գործողությունը, ապա դուք կկարողանաք հարմարվել նրա կարիքներին՝ երկխոսության և բանակցությունների միջոցով:

«Դիմադրություն» ասելով ի նկատի ունենք միտումնավոր խանգարիչ վարքագիծը: Բոլոր վարդիկներն էլ երբևէ բախվում են մասնակիցների դիմադրությանը: Դա կարող է տարբեր դրսևորումներ ունենալ: Մի անվստահ երիտասարդ կարող է խանգարել՝ աղմուկով քաշելով իր աթոռը կամ հարևանի հետ զրուցելով: Պարապմունքն ընդհատելու նուրբ ձևերից է ոչ էական հարցեր տալը կամ ամեն ինչ կատակի վերածելը: «Վարդիկն ծախողել»-ը մեկ այլ «խաղ» է, որ խաղում են դիմադրողները: Այս դեպքում նրանք կարող են ասել. «Դուք չե՞ք հասկանում, ձեր ջահել օրերը վաղուց են անցել», կամ՝ «Ի՞նչ ուզեք, միայն՝ ո՛չ քննարկումներ: Ի՞նչու՞ ուղղակի գործով չզբաղվե՛ք»: «Խաղի» երրորդ տեսակը սովորելուց խուսափել փորձելն է: Օրինակ՝ մարդիկ ասում են՝ «Այո, բայց...»:

Ակնհայտորեն, լավագույնը դիմադրությունից խուսափել կարողանալն է: Օրինակ՝

- ճանաչել խմբի յուրաքանչյուր անդամի և իմանալ նրանց որոշակի նուրբ զգացումների մասին, որոնք կարող են սրվել որոշակի գործողության, դերախաղի կամ նմանակման արդյունքում.
- Համոզվել, որ յուրաքանչյուրը գիտի, որ երբեք հարկադրված չէ ասել կամ արտահայտել իր մասին այնպիսի բան, որն իրեն անհարմար վիճակի մեջ կզգի.
- Ժամանակ տալ մասնակիցներին՝ աշխուժանալու որևէ գործողությունից առաջ, և թույլ տալ շունչ առնել դրանից հետո.
- Հիշել՝ բավարար ժամանակ պետք է տրվի հարցերի և քննարկման համար, որպեսզի յուրաքանչյուրն զգա, որ իր տեսակետը և մասնակցությունը գնահատվում է:

Դուք պետք է որոշեք, թե որն է դժվար իրավիճակից դուրս գալու լավագույն ուղին: Սակայն հիշե՛ք, որ խնդիրը լուծելու լավագույն եղանակը դրա մասին բարձրաձայն խոսելն է և խմբին միասնական լուծում գտնել առաջարկելը: Խմբի առանձին անդամների հետ եր-

կար քննարկումների կամ բանավեճերի մեջ մի՛ մտեք: Դա կարող է դժգոհություն և հիասթափություն առաջացնել խմբի մյուս անդամների մոտ և նրանց հետաքրքրության կորստի պատճառ դառնալ:

Բախումների կարգավորումը խմբում

Խմբում կարող են բախումներ լինել: Դա օրինաչափ է, և դուք կոչված եք օգնել մասնակիցներին՝ հաղթահարելու դրանք:

Բախումներ կարող են առաջանալ, եթե մասնակիցներն անապահով են զգում որոշ զգացումների և արժեքների առնչությամբ, կամ եթե նրանք բավականաչափ հմուտ չեն խմբային աշխատանքում և տարբեր մոտեցումներ ունեն հարցի կամ տարբեր արժեքների վերաբերյալ: Աշխատեք հավասարակշռություն պահպանել և չներգրավվել մասնակիցների միջև տեղի ունեցող բախումներին:

- Հիշեք, որ բախումը կարող է արդյունավետ լինել, եթե այն ճիշտ հուն մղվի:
- Բավականաչափ ժամանակ տրամադրեք վերլուծությանը և քննարկմանը: Ըստ հարկի, ավելացրեք ժամանակը:
- Օգնեք պարզելու մարդկանց դիրքորոշումները, կարծիքները և հետաքրքրությունները:
- Թուլացրեք լարվածությունը խմբում: Օրինակ՝ խնդրեք բոլորին երեք րոպե նստել կամ խոսել փոքր ենթախմբերում: Կամ ասեք ինչ-որ բան, որը կշտկի իրավիճակը:
- Խրախուսեք խմբին՝ ուշադիր լսել միմյանց:
- Առավել շեշտեք այն, ինչը ո՛չ թե բաժանում, այլ միավորում է մարդկանց:
- Փնտրեք համաձայնության եզրեր: Փոխզիջումների և սեփական տեսակետից հրաժարվելու փոխարեն՝ մարդկանց ուշադրությունը հրավիրեք իրենց ընդհանուր շահերի վրա:
- Փնտրեք այնպիսի լուծումներ, որոնք նորից չեն սրի բախումը:
- Մասնակիցների հետ առանձին-առանձին զրուցեք:

Եթե ծագում են ավելի լուրջ և խոր բախումներ, ավելի նպատակահարմար կարող է լինել՝ հետաձգել լուծման որոնումները և սպասել խնդրի կարգավորման ավելի հարմար առիթի: Միաժամանակ մտածեք, թե ինչպես կարելի է կարգավորել բախումը մեկ այլ տեսանկյունից, օրինակ՝ խաղալով «Բռունցք և ափ» խաղը (էջ 63): Բախման լուծումը հետաձգելով՝ դուք ժամանակ եք տալիս կողմերին՝ խորհելու իրավիճակի մասին և հանդես գալու նոր մոտեցումներով կամ լուծումներով:

Խմբում առաջացող բախումները և դրանք լուծելու ճանապարհները կարող են միջոց ծառայել ըմբռնելու մեծ աշխարհի դժվարությունների և բախումների պատճառները: Հակառակը նույնպես ճիշտ է. միջազգային բախումների քննարկումը կարող է օգնել՝ ըմբռնելու տեղական բախումների պատճառները:

Բախումը հարթելու վերաբերյալ հավելյալ տեղեկություններ կարող են ստացվել «Եկեք խաղանք» վարժությունից (էջ 116):

Խմբային աշխատանքի արդյունավետության ապահովման որոշ մեթոդներ ու եղանակներ

Մենք նկարագրեցինք խմբային աշխատանքը և դրա նշանակությունը: Այստեղ մենք ներկայացնում ենք առաջին աստիճանի բարդության մի քանի ընդհանուր վարժություններ, որոնք զարգացնում են խմբային աշխատանքի հմտություններ: Այդ վարժությունները հարմար են «սառույց կոտրելու» և աշխուժություն առաջացնելու համար: Ինչ վերաբերում է ձեռնարկի մյուս վարժություններին, ապա դրանք լավ մեթոդներ են մարդու իրավունքներին առնչվող հարցերը ներկայացնելու համար: Լավ է, երբ դուք, որպես վարող, հաճախ միանում եք «սառույց կոտրելու» գործողություններին:

Պատասխանատվություն ստանձնելը, մասնակցությունը և համագործակցությունն արդյունավետ խմբային աշխատանքի հիմնական նախադրյալներն են:

Շարվեք

Սա շատ պարզ խաղ է, սակայն շնորհիվ իր բնույթի և կանոնների՝ օգնում է մարդկանց սովորել, թե ինչպես պատասխանատվություն ստանձնել խմբի ներսում: Շատ լավ «սառույցկոտրուկ» է:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան **խմբի անդամների թիվը՝** Ըստ հայեցողության ժամանակը՝ 15 րոպե

Ցուցումներ

1. Խնդրեք խմբի անդամներին՝ շարվել ըստ հասակի, ամենակարճահասակը՝ առջևում, ամենաբարձրահասակը՝ վերջում: Նրանք իրավունք չունեն խոսել միմյանց հետ, սակայն կարող են շփվել ձայների, ժեստերի և շարժումների լեզվով:
2. Շարվելուց հետո ստուգեք շարքի ճշտությունը:
3. Կրկնեք վարժությունը՝ մասնակիցներին խնդրելով շարվել ըստ այլ հատկանիշների, օրինակ՝ ըստ տարիքի, ծննդյան ամսի (հունվարից մինչև դեկտեմբեր), կոշիկի չափսի և այլն. խաղն այս կերպ դառնում է զվարճալի, բայց ոչ վիրավորական:

Վերլուծություն և գնահատում

Փորձեք օգնել մասնակիցներին՝ վերլուծելու վարժությունը, ինչպես նաև պարզել խմբի լավ աշխատանքի չափորոշիչները:

Առաջարկվող հարցերն են.

- Որո՞նք էին խմբի կազմակերպվածությանը խանգարող հանգամանքները:
- Ի՞նչն էր դանդաղեցնում խմբի գործողությունները:
- Կա՞ր արդյոք առաջնորդի կարիք: Որևէ մեկն ստանձնե՞լ էր այդ դերը. ինչպե՞ս էր նա ընտրվել:
- Խնդիրը լուծելու ժամանակ ի՞նչ դեր էր խաղում խմբի անդամներից յուրաքանչյուրը:
- Ինչպե՞ս կարող է խումբը հաջորդ անգամ ավելի արագ լուծել խնդիրը:

Շարունակեք, ես լսում եմ

Այս խաղը վերաբերում է լսելու հմտություններին, ինչպես նաև զարգացնում է տրամաբանական մտածողությունը, բարձրացնում ինքնավստահությունը կարծիք հայտնելու ժամանակ:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան **խմբի անդամների թիվը՝** Ըստ հայեցողության ժամանակը՝ 35 րոպե

Ցուցումներ

1. Կազմակերպեք մտքերի գրոհ՝ «Ի՞նչն է մարդուն դարձնում լավ ունկնդիր» հարցի շուրջ:
2. Խնդրեք մարդկանց բաժանվել եռյակների, ամեն եռյակում՝ մեկական խոսնակ, ունկնդիր և դիտորդ:
3. Ասացեք խոսնակներին, որ խոսնակի ունկնդիրներին հետաքրքրող թեմաների (օրինակ՝ մարդկության դեմ գործած ոճիրների համար մահապատժի, խոսքի ազատության սահմանների կամ նկարագրություն, վերլուծություն և կարծիք պահանջող ցանկացած այլ թեմայի) վերաբերյալ կարծիք ներկայացնելու համար նրանց տրվում է 5 րոպե:
4. Ունկնդիրը պետք է լսի և հասկանա, թե ինչի՞ մասին է խոսքը, ինչու՞մ է շահագրգռվածությունը, ո՞րն է նրա տեսակետը:
5. Դիտորդը հետևում է ունկնդրի՝ լսելու հմտություններին: Նա չի մասնակցում

քննարկմանը, այլ սոսկ ուշադիր հետևում է դրա ընթացքին մինչև վերջ՝ ձեռնպահ մնալով որևէ դիտողությունից:

6. Հինգ թույն անց ազդարարեք խաղավարտը և խնդրեք դիտորդներին՝ տալ գնահատական: Փոխեք դերերը այնքան, մինչև բոլորը հնարավորություն կունենան լինելու խոսնակ, ունկնդիր և դիտորդ:

Վերլուծություն և գնահատում

Քննարկեք խաղը: Օգտակար հարցեր կարող են լինել.

- Արդյո՞ք խոսնակները համոզիչ էին ներկայացնում իրենց կարծիքներն ու արտահայտում իրենց վերաբերմունքը հարցին: Նրանք օգտակար համարո՞ւմ են՝ ելույթ ունենալ մեկի առջև, ով լավ ունկնդիր լինելու հմտություն է դրսևորում:
- Լա՞վ է ունկնդիր լինելը: Դժվա՞ր է արդյոք լսելը և մեկնաբանելուց կամ սեփական կարծիքը հայտնելուց ձեռնպահ մնալը:

Խորհուրդներ վարողներին

Խմբի անդամները հենց սկզբից կարող են տիրապետել ներքոբերյալ հատկություններից մի մասին: Ակնկալվում է, որ խաղավարտին նրանք կտիրապետեն բոլորին, գուցե և ավելի:

Լավ ունկնդիրը՝

- Դրսևորում է հարգանք և համբերությամբ հետևում հայացքով:
- Երբեմն գլխով անելով կամ «Շարունակե՛ք, ես լսում եմ» խոսքերով ցույց է տալիս, որ ինքն ուշադիր է:
- Չի ընդհատում:
- Չի շտապում ընդհատել լռությունը, այլ խոսնակին մտածելու և միտքն ավարտելու ժամանակ է տալիս:
- Մեկնաբանությունների կամ անհամաձայնություն արտահայտելու միջոցով խոսնակին չի շեղում խոսակցության բուն թեմայից:
- Տալիս է բաց հարցեր՝ խոսնակին խրախուսելով շարունակել և զարգացնել ելույթը:
- Ժամանակ առ ժամանակ ամփոփում կամ վերահաստատում է խոսնակի միտքը՝ ի հավաստումն այն բանի, որ հասկացել է նրան:
- Արձագանքում է խոսքի ենթատեքստում «թաքնված» զգացումներին՝ ցույց տալով, որ հասկացել է դրանք:

Մարդկային մեքենա

Սա անխոս վարժություն է՝ ցույց տալու, թե ինչպես կարող են խմբի անդամներն արձագանքել միմյանց և իրենց անհատական ջանքերը միավորել աշխատանքային խմբում:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան **Խմբի անդամների թիվը՝** 6 կամ ավելի
Ժամանակը՝ 15 րոպե

Ցուցումներ

1. Խնդրեք մարդկանց շրջան կազմել:
2. Ասացեք, որ նրանք պետք է կառուցեն մի մեծ մեխանիկական մեքենա՝ «օգտագործելով» միայն իրենց մարմինները:
3. Խնդրեք որևէ մեկին՝ սկսել: Նա պետք է ընտրի մի այնպիսի պարզ ու կրկնվող շարժում, ինչպիսին է, օրինակ, ձեռքի վեր ու վար ռիթմիկ շարժումը: Միևնույն ժամանակ, նա պետք է արտաբերի որոշակի տարբերակիչ ձայն, օրինակ՝ երկար սուլոց:
4. Խնդրեք երկրորդ մասնակցին՝ մոտենալ և կանգնել առաջինի կողքին կամ պարզապես հավել նրան: Նրանք երկուսով պետք է ընտրեն իրենց համար ընդունելի շարժումն ու ձայնը: Օրինակ՝ նրանք կարող են թռչկոտել և արտաբերել «չըխկ-

չըխկ»՝ հետևելով առաջին մասնակցի ռիթմին:

5. Հրավիրեք այլ կամավորների մեկ-մեկ միանալ «մեքենայի» ցանկացած մասին և ավելացնել սեփական շարժումն ու հնչյունը:
6. Վերջում ամբողջ խումբը պետք է լինի նույն շղթայի մեջ, կատարի փոխկապակցված շարժումներ և արտաբերի տարբեր հնչյուններ:
7. Երբ բոլորը ներգրավված լինեն, իսկ մեքենան համաչափ շարժվի, կարող եք հրահանգել խմբին՝ շարժվել ավելի արագ կամ դանդաղ և արտաբերել ավելի բարձր կամ ցածր ձայներ:

Վերլուծություն և գնահատում

Դուք կարող եք խմբին հարցնել.

- Ի՞նչ նմանություն նկատեցին «մեքենայի» և խմբային ուսուցման միջև:
- Ի՞նչ հմտությունների կարիք ունեին նրանք: Պատասխանատվությամբ: Լսելու և արձագանքելու հմտությամբ: Համագործակցությամբ: Ուրիշ:

Բռնացք և ասի

Այս խաղն օգտակար է համագործակցության զարգացման համար:

Բարդությունը՝ 2-րդ աստիճան **խմբի անդամների թիվը՝ 8 և ավելի**
Ժամանակը՝ 40 րոպե

Ցուցումներ

1. Գրատախտակի վրա գծեք հաշվային աղյուսակ:
2. Խնդրեք մասնակիցներին զույգեր կազմել. մեկը կլինի Ա, իսկ մյուսը՝ Բ:
3. Նրանք երկուսն էլ ձեռքները դնում են մեջքին և միասին հաշվում՝ 1, 2, 3:
4. 3 հաշվի վրա նրանք միաժամանակ առաջ են մեկնում իրենց մի ձեռքը և ցույց տալիս կամ ասի, կամ բռնացքը:
5. Խնդրեք զույգերին՝ հաշվել միավորները:
6. Խաղացեք 10 փուլով:
7. Աղյուսակում գրառեք զույգերի համատեղ և անհատական միավորները:

Հաշվային աղյուսակ

Ա	Բ	Ա	Բ
բռնացք	ասի	4	0
ասի	ասի	3	3
բռնացք	բռնացք	0	0
ասի	բռնացք	0	4

Վերլուծություն և գնահատում

- Կարող եք տալ հետևյալ հարցերը.
Ո՞ր զույգի միավորներն էին ամենաբարձրը: Ինչպե՞ս էիք խաղում հաղթելու համար:
- Ո՞ր զույգի միավորներն էին ամենացածրը: Ինչպե՞ս եք ձեզ զգում: Ի՞նչ պատահեց:
- Կայի՞ն զույգեր, որոնք պայմանավորվել էին, թե ինչպես համագործակցել: Եթե այո, որևէ մեկը խախտե՞ց պայմանավորվածությունը: Ինչու: Ինչպե՞ս էր զգում իրեն ձեր զուգընկերը:
- Համեմատեք ընդհանուր միավորներն այն խմբերում, որտեղ մարդիկ մրցում էին և որտեղ՝ համագործակցում: Կայի՞ն ինչ-որ առավելություններ համագործակցելու դեպքում: Եթե այո, ապա ի՞նչն էր դա: (Ընդհանուր միավորները, լավ զգացողությունը, բարեկամական հարաբերությունների պահպանումը):

Բանավիճելու հմտություններ զարգացնելու տեխնիկան և մեթոդները

Քննարկումները նաև լսելու, հերքով խոսելու, այլոց իրավունքների հարգանքի ապահովման առումով կարևոր այլ խմբային հմտություններ կիրառելու հնարավորություն են: Որ-

պեսզի հնարավոր լինի ապահովել բոլորի մասնակցությունը, կարևոր է, որ խումբը մեծությամբ կառավարելի լինի: Եթե ձեր խումբը շատ մեծ է, ասենք՝ ընդգրկում է 15-20-ից ավելի մարդ, քննարկումներ կազմակերպելու նպատակով կարող է ավելի նպատակահարմար լինել այն բաժանել փոքր խմբերի: Հաղորդակցությունը և մասնակցությունը խթանելու նպատակով գերադասելի է, որ մասնակիցները նստեն շրջանով կամ կիսաշրջանով, որ հնարավորություն ունենան տեսնելու մեկը մյուսին: Խմբի կողմից քննարկման և համաձայնեցման ենթակա ընդհանուր ուղենիշները կարող են ընդգրկել հետևյալը.

- Մեկը խոսում է, մյուսները՝ լսում:
- Դատապարտող կամ որևէ կերպ դրսևորվող ծաղրական մեկնաբանությունները չեն խրախուսվում:
- Յուրաքանչյուրը պետք է խոսի՝ ելնելով սեփական տեսանկյունից ու փորձից և ոչ թե ընդհանրացնի մյուսների տեսակետները:
- Հիշեք. հնարավոր է, որ լինեն մեկից ավելի «ճիշտ» պատասխաններ:
- Գաղտնիություն պահպանեք, երբ խոսքը վերաբերում է մուրբ հարցերի:
- Յուրաքանչյուր ոք ունի լռելու և որոշակի հարցերի քննարկմանը չմասնակցելու իրավունք:

Հետևյալ ռազմավարությունը կարող է օգտակար լինել ձեզ.

Խոսափող

Սա արդյունավետ է այն խմբերում, ուր միմյանց լսելու դժվարություն կա:

Ցուցումներ

Խումբը նստում է շրջանաձև: Մի հին խոսափող կամ խոսափողի նմանեցված որևէ առարկա փոխանցում են շրջանով: Կարող է խոսել միայն նա, ում ձեռքին է խոսափողը: Մյուսները լսում և նայում են ելույթ ունեցողին: Վերջինս խոսքն ավարտելիս խոսափողը փոխանցում է հաջորդ՝ խոսել ցանկացող մասնակցին:

Խաղ-երկընտրանք

Այս խաղն օգտակար է մասնակիցներին խրախուսելու, որ արտահայտեն իրենց կարծիքները, լսեն մյուսներին և նոր ըմբռնումների հիման վրա կարողանան փոխել իրենց կարծիքները: Դրանք կարող են փոխվել տարբեր ճանապարհներով:

Ցուցումներ

1. Պատրաստեք երեք կամ չորս վիճելի դատողություններ, որոնք առնչվում են ձեր թեմային (օրինակ՝ «Խոսքի ազատության համար սահմանափակումներ չպետք է լինեն»):
2. Հատակի վրա կավիճով կամ ժապավենով գիծ գծեք:
3. Բացատրեք, որ գծի աջ կողմում կանգնելը ցույց է տալիս համաձայնություն դատողությանը, իսկ ձախ կողմում կանգնելը՝ անհամաձայնություն: Մասնակցի հեռավորությունը գծից արտահայտում է նրա համաձայնության կամ անհամաձայնության չափը. որքան գծից հեռու, այնքան մեծ է համաձայնությունը կամ անհամաձայնությունը: Սենյակի պատերը սահմաններն են: Գծի վրա կանգնելը նշանակում է՝ տվյալ անձը կարծիք չունի:
4. Կարդացեք առաջին դատողությունը:
5. Խնդրեք մասնակիցներին՝ կանգնել գծից աջ կամ ձախ՝ գտնվող ցանկացած կետի վրա, որը համապատասխանում է դատողության վերաբերյալ իրենց կարծիքին:
6. Հիմա առաջարկեք մարդկանց՝ բացատրել, թե ինչու են կանգնած այնտեղ, որտեղ գտնվում են:

7. Արտահայտվել ցանկացող յուրաքանչյուր անձի տվեք այդ հնարավորությունը: Հետո հարցրեք, թե ովքե՞ր են ցանկանում փոխել իրենց տեղերը:
8. Երբ բոլոր նրանք, ովքեր ցանկանում էին փոխել իրենց տեղերը, կտեղափոխվեն, խնդրեք նրանց բացատրել, թե որն էր դրա պատճառը:
9. Կարդացեք հաջորդ դատողությունը:

Միասնական որոշում կայացնելու հմտություններ զարգացնելու տեխնիկան և մեթոդները

Միասնական ընդհանուր որոշում կայացնելը երկարատև գործընթաց է և պահանջում է հաղորդակցային հմտություններ, այլոց պահանջների նկատմամբ նրբանկատություն, երևակայություն, վստահություն և համբերատարություն: Միայն այս դեպքում մարդիկ կարող են ամաչառ կերպով ուսումնասիրել հարցերը, արտահայտել իրենց կարծիքը՝ առանց պարսավանքի կամ ծաղրի արժանանալու վախի, իսկ համոզիչ փաստարկներ երևան գալու դեպքում՝ անկաշկանդ փոխել իրենց տեսակետը:

Փոխհամաձայնության հասնելու ուղղությամբ աշխատելու նպատակն է՝ ցույց տալ մարդկանց, թե որքան բազմազան կարող են լինել կարծիքները, ինչպես նաև որոշումներ ընդունելիս լրջորեն հաշվի առնել դրանք, որպեսզի որոշումները հիմնված լինեն համաձայնեցված ընդհանուր շահերի վրա: Միասնական որոշում կայացնելը հեշտ չէ:

Որոշում կայացնելու գործընթացը կարող է ավարտվել տարբեր կերպ:

- *Մի կողմը համոզում է մյուս կողմին:* Սա, անշուշտ, այն է, ինչ մարդկանց մեծ մասը կարծում է, թե անում է մեծամասնության քվեն ստանալիս, բայց շատ հնարավոր է, որ ինչ-որ կարևոր կարծիք տեսադաշտից դուրս է մնացել: Երբ համաձայնությունը կայանում է համոզելու միջոցով, նշանակում է, որ խմբի բոլոր անդամները փաստորեն համաձայն են, որ տվյալ տեսակետի օգտին եղած փաստարկներն անհերքելի են ու անհաղթահարելի, և թողնելով իրենց նախկին հայացքները՝ նրանք պաշտպանում են այդ տեսակետը:
- *Մի կողմը զիջում է:* Երբեմն մարդիկ մտածում են, որ չարժի ենթադրա ծախսել, և որոշում են հրաժարվել իրենց դիրքորոշումից: Այլախոհների կարծիքն էական է արդյունավետ որոշումներ կայացնելու համար. հաճախ մեկ անձնավորություն տիրապետում է այնպիսի առանցքային տեղեկության, որը կարող է վճռորոշ լինել: Մարդիկ պետք է ունակ լինեն՝ նոր տեղեկություն հայտնվելու պարագայում փոխելու իրենց կարծիքը: Միասնական որոշման հասնելու ճանապարհին նրանք պետք է ազատ լինեն՝ ուսումնասիրելու տարբեր դիրքորոշումներ, չպետք է մտածեն, թե տեսակետ փոխելով՝ դավաճանում են իրենց կողմին:
- *Երկու խմբերն էլ նոր այլընտրանք են գտնում:* Երբեմն անհամաձայնությունը կարող է հաղթահարվել, եթե մարդիկ դադարեն պաշտպանել իրենց դիրքորոշումները և փորձեն մեկ այլ լուծում գտնել, որը կբավարարի երկու կողմերին էլ: Հաճախ խմբերից ոչ մեկն էլ ստիպված չէ հրաժարվել իր տեսակետից, և երկուսն էլ այն զգացողությունն են ունենում, թե «հաղթել են»:
- *Խումբը վերածնակերպում է խնդիրը:* Համաձայնության հասնելու անկեղծ մղումից հաճախ մարդիկ բացահայտում են, որ իրենց հակամարտության պատճառը փոխըմբռնման լեզվական դժվարություններն են կամ մյուս կողմի դիրքորոշման թերընկալումը: Երբեմն երկու կողմերն էլ գիտակցում են, որ չափազանց հեռուն են զնացել իրենց դիրքորոշումներում, և համաձայնության փնտրտուքներում մեղմացնում են վերաբերմունքն ու գտնում խնդրին մոտենալու՝ երկու կողմերին էլ ընդունելի տեսանկյուն:
- *Յուրաքանչյուր կողմ փոքր-ինչ զիջում է:* Երբ մարդիկ դիտարկում են իրենց ընդհանրությունները, հաճախ կարողանում են գալ այնպիսի համաձայնության, որը բավարարում է կողմերի պահանջների մեծ մասը, ի տարբերություն այն դեպքերի, երբ բավարարվում են մի կողմի բոլոր պահանջները, իսկ մյուսի պահանջներից՝ ոչ մեկը:
- *Երկու կողմերն էլ համաձայնում են դադար վերցնել:* Երբեմն բոլոր մասնակիցները համաձայնում են, որ իրենք դեռ բավարար տեղեկություններ չունեն խելամիտ

որոշում կայացնելու համար կամ էլ՝ արդյունավետ լուծման հանգելու համար չափազանց անտրամադիր են: Նրանք կարող են խնդրի լուծումը հետաձգել այնքան ժամանակով, մինչև հնարավոր կլինի անհրաժեշտ գիտելիքներով ու վերաբերմունքով անդրադառնալ խնդրին և հիմնավոր որոշում կայացնել:

Հանգույցներ

Այս վարժությունը լավ սառուցկոտորուկ և մասնակիցների ակտիվացման միջոց է: Ներառում է համագործակցություն և որոշումների կայացում:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան Խմբի անդամների թիվը՝ 10-20
Ժամանակը՝ 10 րոպե

Ցուցումներ

Բոլորին ասացեք, որ կանգնեն ուս ուսի, շրջանաձև, ձեռքերն առաջ պարզած:

- Այժմ նրանք պետք է դիմացինի ձեռքերը բռնեն այնպես, որ յուրաքանչյուրը բռնի երկու այլ մասնակցի ձեռքեր: Ոչ ոք չի կարող բռնել իր անմիջական հարևանների ձեռքերը: (Արդյունքում ստացվում է մեծ հանգույցի նմանվող ինչ-որ բան):
- Այժմ խնդրեք, որ մասնակիցները արձակեն հանգույցը՝ առանց ձեռքերը բաց թողնելու:
- Ծանոթություն: Նրանք ստիպված կլինեն անցնել միմյանց թևերի վրայով կամ տակով: Հարկ կլինի փոքր-ինչ համբերել, և արդյունքում, զարմանալիորեն, կստացվի մեկ կամ երկու մեծ շրջան:

Վերլուծություն և գնահատում

- Դուք կարող եք խնդրել, որ մարդիկ պատմեն, թե հանգույցն արձակելիս ինչպես համատեղ աշխատեցին:
- Արդյո՞ք դա ժողովրդավարական գործընթաց էր:
- Լուծում գտնելու քանի՞ ճանապարհ կար:
- Արդյո՞ք բոլորն էին առաջարկություններ անում, թե՞ ինչ-որ մեկն առաջնորդություն ստանձնել և ուղղորդում էր հանգուցալուծումը:

Կետերը՝ հադակին

Սա եռամսհուն խաղ է, որն ընդգրկում է համագործակցություն և համատեղ որոշումների կայացում: Վարժությունը նաև լավ սառուցկոտորուկ և խմբի ակտիվացման միջոց է:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան Խմբի անդամների թիվը՝ 6-ից 25
Ժամանակը՝ 15 րոպե

Ցուցումներ

1. Խմբին բացատրեք, որ այս խաղում մարմնի ինը «կետեր» կարող են հպվել հատակին՝ 2 ոտք, 2 ձեռք, 2 արմունկ, 2 ծունկ և 1 ճակատ:
2. Խնդրեք, որ մասնակիցները հավաքվեն սենյակի կենտրոնում: Արտասանեք 1-ի և 9-ի միջև ընկած որևէ թիվ և խնդրեք յուրաքանչյուր մասնակցի հպվել հատակին նույնչափ կետերով: Կրկնեք ևս երկու անգամ:
3. Առաջարկեք մասնակիցներին զուգընկեր գտնել: Արտասանեք 2-ի և 18-ի միջև ընկած մի թիվ: Ձույզերը պետք է միասին աշխատեն այդչափ կետերով հպվել հատակին: Կրկնեք ևս երկու անգամ:
4. Կրկնեք շրջափուլերը 4, հետո՝ 8, այնուհետև՝ 16 մասնակիցներով աշխատող խմբերով, մինչև որ բոլոր մասնակիցները կհամագործակցեն միմյանց հետ:

Խորհուրդներ վարողներին

Դուք կարող եք մարդկանց թույլատրել խոսել կամ հաղորդակցվել միայն նշանների լեզվով: Երբ չորս մարդ խաղում է միասին, թիվը կարող է փոքր լինել, ընդհուպ մինչև 2 (եթե երկու մարդ կանգնած են մեկ ոտքի վրա և պահում են մյուս երկուսին):

Երբ խաղում են չորսով, ամենափոքր գործնականում կիրառելի թիվը հավանաբար 4-ն է (ամենաբարձր թիվը կլինի 4-ը բազմապատկած 9-ով՝ 36):

Յուրաքանչյուր շրջափուլում հնչած ամենաբարձր թիվը չի կարող ավելի մեծ լինել, քան՝ 9-ը բազմապատկած մասնակիցների ընդհանուր թվով:

Չույգերը դառնում են քառյակներ

Այս վարժությունը ներառում է քննարկման և բանակցությունների գործընթաց:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան
Ժամանակը՝ 45 րոպե

Խմբի անդամների թիվը՝ 4 և ավելի

Ցուցումներ

1. Խնդրեք, որ խումբը բաժանվի չույգերի՝ կատարելու մի առաջադրանք, որի ընթացքում հարկ կլինի քննարկել և որևէ որոշում կայացնել. օրինակ՝ որոշել խմբի հավաքի օրը կամ սահմանել, թե ինչ ասել է մարդու իրավունքներ, կամ՝ որոնք են մարդու երեք ամենակարևոր իրավունքները:
2. Այս փուլին հատկացրեք 10 րոպե:
3. Այնուհետև խնդրեք, որ չույգերը դառնան քառյակներ և կրկնեն ընթացքը:
4. Ծանոթություն: Եթե դուք այս վարժությունը կիրառում եք գործնական ինչ-որ հարցի վերաբերյալ որոշում կայացնելու համար (օրինակ՝ խմբի ուղևորության), վարժանքը պետք է շարունակեք 8, այնուհետև 16 հոգուց բաղկացած խմբերով, մինչև բոլորը դառնան մեկ մեծ խումբ և հասնեն այնպիսի համաձայնության, որ լավագույնս բավարարում է յուրաքանչյուրի պահանջները: Եթե այս մեթոդն օգտագործում եք՝ քննարկելու, օրինակ, մարդու իրավունքների սահմանումը, լիազումար միտք հրավիրեք այն բանից հետո, երբ 4 հոգուց բաղկացած խումբն ավարտի քննարկումը: Այդպիսով կխուսափեք վարժությունը կրկնվող և ծանձրալի դարձնելուց:

Վերլուծություն և գնահատում

Որոշումների կայացման գործընթացի էությունը քննարկելու համար առաջարկվող հարցեր.

- Մեթոդը երկար ժամանակ է պահանջում: Արդյո՞ք արդյունքն արժեք դրան:
- Արդյոք յուրաքանչյուրը զգու՞մ է, որ իրեն հաշվի են առել, և որ ինքն ընդգրկված է որոշումների կայացման գործընթացում (նույնիսկ եթե վերջնական արդյունքն իր նախընտրությանը չի համապատասխանել):
- Եղա՞նք արդյոք որևէ փոքրամասնության կարիքներ, որոնք չէին կարող բավարարվել (օրինակ՝ ուղևորության օրվա վերաբերյալ):

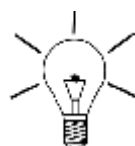

Վերստուգիչ վարժություններ

Դասընթացի կամ որևէ ուսուցողական ծրագրի ընթացքում շատ կարևոր է պարբերական վերանայումը: Հետևյալ վարժությունները կարող են կիրառվել ցանկացած ժամանակ: Դրանք զվարճալի միջոցներ են, որոնք օգնում են մարդկանց դասեր քաղել իրենց փորձից: Ներառում են նկարչության, քանդակագործության տարրեր և պատմողական մեթոդներ:

Ավարտական խաղ

Սա կարող է շատ արագ արձագանք ստանալու ձև լինել: Որքան ավելի շատ շրջափուլեր կատարեք, այնքան ավելի շատ արձագանքներ կստանաք:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան **Խմբի անդամների թիվը՝** Ըստ հայեցողության ժամանակը՝ 3 կամ 4 թույլե՝ յուրաքանչյուր շրջափուլին

Ցուցումներ

1. Խնդրեք մասնակիցներին՝ նստել շրջանաձև:
2. Համառոտակի հիշեցրեք նրանց, թե ինչով էին զբաղված քիչ առաջ:
3. Ընտրեք ստորև բերված զույգ դատողություններից մեկը:
4. Հերթականությամբ շրջանի յուրաքանչյուր մասնակցի խնդրեք ավարտել դատողությունը: Մեկնաբանությունները կամ քննարկումն արգելվում են:
5. Հավելյալ շրջաններ կատարեք, եթե ժամանակ ունեք կամ եթե ցանկանում եք լրացուցիչ արծագանքներ ստանալ:

Դատողությունների օրինակներ

- Վարժության լավագույն կողմն այն էր, որ : Ամենավատ կողմն այն էր, որ:
- Ամենահետաքրքիրն այն էր, որ: Ամենածանձրալին այն էր, որ.....:
- Ինձ ամենից շատ զայրացրեց: Ես ամենից շատ զնահատեցի:
- Ամենազվարճալին: Ամենալուրջը.....:
- Ես կուզեմայի, որ ավելի շատ լինեիր, և ավելի քիչ:
- Ինձ ամենից շատ դուր եկավ, և ամենից քիչ:
- Ես ամենից շատ վստահ էի անելիս, և ամենից քիչ՝ անելիս:

Բարձր և ցածր

Սա շատ արագ մեթոդ է և օգտագործում է շարժումների լեզուն:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան **Խմբի անդամների թիվը՝** Ըստ հայեցողության ժամանակը՝ 5 թույլե

Նախապարաստում

3 կամ 4 հարցեր պատրաստեք, օրինակ՝ «Ձեզ դուր եկա՞վ վարժությունը», կամ՝ «Դուք որևէ նոր բան սովորեցի՞ք»:

Ցուցումներ

1. Բարձրաձայն կարդացեք առաջին հարցը:
2. Ասացեք խմբին, որ մտածեն պատասխանների մասին և հետո ողջ մարմնով փորձեն արտահայտել դրանք: Եթե դատողությանը լիովին համաձայն են, ապա պետք է որքան հնարավոր է վեր ձգվեն, կարող են նույնիսկ ոտքի մասների ծայրերին կանգնել: Նրանք, ովքեր բոլորովին համաձայն չեն դատողությանը, պետք է որքան հնարավոր է խոնարհվեն, նույնիսկ պառկեն հատակին: Մասնակիցները կարող են նաև իրենց սեփական պատասխաններն արտահայտող միջին դիրք գտնել:
3. Խնդրեք, որ մասնակիցները հանգիստ առնեն, այնուհետև կարդացեք երկրորդ հարցը:

Տեսանկյուններ

Այս վարժությունը միավորում է շարժումը և քննարկման տարբերակը:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան **Խմբի անդամների թիվը՝** 10 և ավելի ժամանակը՝ 10 թույլե

Նախապարաստում

3 կամ 4 հարցեր պատրաստեք օրինակ՝ «Դուք հավանեցի՞ք վարժությունը», «Դուք որևէ նոր բան սովորեցի՞ք»:

Ցուցումներ

1. Սրահի չորս պատերն անվանակոչեք՝ «այո», «ոչ», «չգիտեմ» և «ես ուզում եմ ինչ-որ բան ասել»՝ չորս տարբեր տեսանկյուններ ներկայացնելու համար:
2. Տվեք վարժության վերաբերյալ առաջին հարցը և խնդրեք, որ մասնակիցները մոտենան իրենց պատասխանն «արտացոլող» պատին:
3. Թույլ տվեք, որ նրանք, ովքեր ուզում են ինչ-որ բան ասել, ասեն: Միայն չորրորդ՝ «ես ուզում եմ ինչ-որ բան ասել» պատի մոտ կանգնած մասնակիցները կարող են խոսել:

Եղանակի փետություն

Այս վարժությունն օգտագործում է պատմողական մեթոդը: Այն կարող է կիրառվել վարժության վերջում՝ որպես վերստուգում: Որպես այլընտրանք՝ կարող է օգտագործվել երկարատև ծրագրի միջնամասում՝ հնարավորություն տալով մարդկանց նախ՝ ետ, ապա առաջ նայել:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան Խմբի անդամների թիվը՝ 6 և ավելի
Ժամանակը՝ 45 րոպե

Նախապարաստում

Թուղթ և մատիտներ՝ ըստ ցանկության

Ցուցումներ

1. Մասնակիցներին 5-10 րոպե ժամանակ տվեք՝ մտածելու օրվա աշխատանքի մասին, որում ներգրավված են, և հասեք այն բանին, որ մասնակիցներն իրենք իրենց հարցնեն. «Արդյո՞ք ինձ դուր է գալիս մինչ այժմ կատարվածը: Ի՞նչ եմ ես քաղում սրանից, արդյո՞ք այն հաջող կստացվի»:
2. Այնուհետև խնդրեք, որ նրանք հերթականությամբ նկարագրեն, թե ինչպես են վերաբերվում եղանակի տեսությանը:

Խորհուրդներ վարողներին

Եթե կարիք կա մարդկանց համար պատկերել այն, ինչ ի նկատի ունեիք, ապա կարող եք ասել. «Օրն սկսվեց մառախլապատ և ամպամած... Ես ստիպված էի բացել անձրևանոցս՝ պաշտպանվելու տեղատարափից... Բայց ձեզնից շատերն օգնեցին ինձ բարձր պահել անձրևանոցը... Վաղը նույնպես տեղատարափ է սպասվում, բայց հաջորդ շաբաթ, իմ կանխատեսմամբ, կլինի պայծառ և արևոտ»: Սա կարող է նշանակել, որ սկզբում դուք այնքան էլ համոզված չէիք, հետո դեպքերի ընթացքն իրոք վատ չըջադարձ ընդունեց, և դուք ուրախ էիք մարդկանց ցուցաբերած աջակցության համար: Դուք այնքան էլ համոզված չեք մոտակա ծրագրերի հարցում, բայց կարծում եք՝ վերջում կհասնեք արդյունքի:

Տրված ժամանակը նախատեսված է 10-12 մասնակցի համար: Ավելի մեծ խմբերի համար ավելի շատ ժամանակ անհրաժեշտ կլինի:

Տարբերակներ

- Մասնակիցները կարող են եղանակի իրենց տեսությունը նկարել՝ բառերով արտահայտելու փոխարեն:
- Դուք կարող եք, կիրառելով այս հիմնական գաղափարը, վերստուգել ձեր ծրագիրը, իբրև թե մեկնաբանում եք ֆուտբոլային կամ այլ մարզական խաղ, կամ որևէ այլ հարմար իրադարձություն:

Հայրնվեք առաջին էջի վերնագրերում

Գաղափարն այն է, որ խումբն ստեղծի ժամանցային թերթի առաջին էջի նմանակում: Վերնագրերն ամփոփում են խմբի մտքերն ու զգացումներն այն ամենի վերաբերյալ, ինչով զբաղվել են:

Բարդությունը՝ 2-րդ աստիճան Խմբի անդամների թիվը՝ 8 և ավելի
Ժամանակը՝ 45 րոպե

Նախապարաստում

Յուրաքանչյուր խմբի անհրաժեշտ կլինեն Ա3 չափի թուղթ և նշագրիչներ:

Ցուցումներ

1. Խնդրեք, որ մասնակիցները բաժանվեն երեք կամ չորս հոգուց կազմված փոքր խմբերի:
2. Խնդրեք, որ քննարկեն այն, ինչով զբաղված են եղել, և թե ինչ են ստացել ծրագրից կամ վարժությունից, մտքեր արտահայտեն հիմնական կետերի ու բացթողումների վերաբերյալ:
3. Յուրաքանչյուր փոքր խումբ 5 կամ 6 «պատմության» շուրջ պետք է համաձայնության գա: Նրանք միասին վերնագիր պիտի որոշեն յուրաքանչյուր պատմության համար և մի քանի նախադասությամբ ներկայացնեն պատմության համուիտող, եթե ցանկանում են: Խմբերը չպետք է գրեն ամբողջ պատմությունը: «Լուսանկարը» ոչ պարտադիր, բայց լավ գաղափար է:
 - Ցուցադրեք էջերը:
 - Ըստ ցանկության՝ կարելի է նաև պատմությունները ներկայացնել ու քննարկել:

Ուսապարկ

Այս վարժությունը ներառում է նկարչություն և ստեղծագործական մոտեցում:

Բարդությունը՝ 1-ին աստիճան Խմբի անդամների թիվը՝ Ըստ հայեցողության
Ժամանակը՝ 40 րոպե

Նյութեր

Թղթեր և գունավոր գրիչներ

Ցուցումներ

1. Գործնական պարապմունքի կամ սեմինարի ավարտն է: Խնդրեք, որ մարդիկ նկարեն իրենց իրենց՝ ուսապարկով տուն գնալիս: Ուսապարկում այն ամենն է, ինչ նրանք կցանկանային տուն տանել:
2. Նրանք պետք է պատկերեն այն ամենը, ինչ սովորել և ցանկանում են պահպանել: Դրանք կարող են լինել գրքեր կամ նկարներ, մարդիկ, զգացումներ, գաղափարներ, աշխարհին նորովի նայելու ձևեր, դժվարություններ հաղթահարելու արդյունքում ձեռք բերած ներուժ կամ արժեքներ:
3. Նրանք կարող են նաև պատկերել հատակին ընկած բաներ՝ այն ամենը, ինչ կցանկանային հետևում թողնել: Դրանք կարող են լինել հոռի սովորություններ, հնացած գաղափարներ, դժվար պահեր, վատ սնունդ, անքնություն և այլն:

Հղումներ և գրականություն

Bond, Tim, *Games for social and life skills*, Hutchinson, 1986, ISBN 0 09 162541 6
 Bradbury, Andrew, *Develop your NLP skills*, Kogan Page, 1997, ISBN 0-7494-3260-8
 Brandes, Donna, *Gamester's handbook* Hutchinson Education, 1982, ISBN 0-09-15900-9
 Boud, David, Cohen, Ruth, Walker, David, *Using experience for learning*, The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 1993, ISBN0-335-19095-2
 Claude, Richard Pierre, *Methodologies for Human Rights Education*, www.pdfhre.org
 Dearling, Alan, Armstrong, Howard, *The Youth Games Book*. 1980. The Intermediate Treatment Resource Centre. ISBN 1 85202 008 3
 Kolb, David, *The Kolb learning cycle*, www.css.edu/users/dswenson/web/PAGE/MILL/Kolb.htm
 Siniko, Amnesty International, www.afrika.amnesty.org
 Stanford, Gene, *Developing effective classroom groups*, Acora Books, Oak House, 1990.
 Transformative Mediation www.colorado.edu/conflict/transform
 Johnson, Roger T., Johnson, David W., *An overview of co-operative learning* www.clcrc.com

Վերջնահղումներ

- ¹ Excerpts and figures from the "Study on the state of young people and youth policy in Europe", research carried out for the European Commission by IARD; Milan, January 2001.
- ² Source: Euro barometer 47.1, Young people's attitudes to the European Union, European Commission 1998.
- ³ Final declaration of the 5th Conference of European Ministers Responsible for Youth, Bucharest, "Young people: active citizens in a future Europe", April 1998.
- ⁴ "Learning, the Treasure Within" UNESCO report about education in the XXI Century, 1996

Հայերեն գրականություն*

* «Մանկավարժական նախաձեռնություն» հայկական ասոցիացիա, Հայկական սահմանադրական իրավապաշտպան կենտրոն, «Համագործակցային կրթական համակարգի կայացման մեթոդաբանական, տեսական և գործնական հարցերը», ձեռնարկ ուսուցչի համար, Երևան, 2004
 «Ներառական կրթությունը Հայաստանում», «Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ» ՀԿ, 2003
 Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, «Միջնակարգ կրթությունը Հայաստանում. խնդիրներ և հեռանկարներ», Երևան, 2003
 Գ. Մանուկյան, Ա. Պապիկյան, Վ. Պարսամյան, «Մարդու իրավունքներ», ձեռնարկ ուսուցչի համար, 2002
 Լ. Ս. Ներսիսյան, «Կրթություն և զեղազիտություն», «Տաթև» գիտակրթական համալիր, 2002
 Արմենուհի Հովհաննիսյան, «Քաղաքացիական կրթություն», 9-րդ դասարան, 2001
 Մանուկ Մկրտչյան, «Կրթության կազմակերպման կոլեկտիվ եղանակի կայացման հիմնահարցեր», հոգվածների ժողովածու, Երևան, 2001
 Մանուկ Մկրտչյան, «Քաղաքացիական կրթությունը դպրոցում», մանկավարժական գիտամեթոդական հանդես, թիվ 1, 2, 3, 4, 2001-2002
 «Մանկավարժական նախաձեռնություն» հայկական ասոցիացիա, «Հանրակրթության արդի վիճակը և նրա զարգացման հիմնական ուղիները» գիտագործնական համաժողովի նյութեր, Երևան, 2000
 Մանուկ Մկրտչյան, «Կրթության կազմակերպումը XXI դարում» գիտամանկավարժական ժողովածու (առաջին, երկրորդ, երրորդ համարներ), Երևան, 1999 «Մանկավարժական նախաձեռնություն» հայկական ասոցիացիա

Հայկական համացանցային կայքէջեր*

www.undp.am
www.undpi.am
www.coe.am/?go=edc
www.unhcr.org
www.acrpc.am

* Հավելվել է հայերեն իրատարաբանության մեջ